

J. Naukonen:

Muinaisjäännöksiä Pyrvään  
kirkkokunnasta. 1882

84 folios. + 13 kuvaa ja 3 karttaa.

Muinaisjäänöksiä  
Tyrvään kihlakunnassa.  
Luitellut kesällä 1882,  
J. Maunonen.

Kreikkalaiset alkuaikoinaan luulivat maansa olevan keskellä maailmaa, jonka finervää kupukantta kannattivat Kaukaaso-, Tyrenean- ja Atlas-vuoret. Tämän kolmen alla, jonka napa (Zenitti) oli juuri Kreikan kohdalla, rakkenivat Kreikkalaiset ylpeillä olevansa parhaimmalla paikalla maailmaa, jonka äärimmäisellä lipeillä, ainovastiaan pitkin taivaan rannetta, oli muille kansoille sijaa juotu. Kun sen lisäksi ruofittain vuoktelevissa luonnon ilmiöissä ei ollut vähintäkään vanhentumisen eli kuitumisen merkkiä huomattavana, niin oli heillä täysi fyys. luulla heidän aikansaakin olevan parhaimman maailman aian. - Tällaista ajatusta-piä eivät ole yksinomaisesti Kreikkalaiset omistaneet kansansa elinvaiheista, vaan samankainen käsityskanta ajasta on vallinnut kaikkien kansain mielet, näiden patriarkallisella aikakaudella. Jos joku aikainaan olisi rakennut ajatella tapauksia esim. Pohjolan häistä olevan tarpeen sovittelua asianomaisen lomaan tuossa maailman jättäis. historiassa, etteivät ne tuon kauhean unhottaren kalvaamana vihdain unhoittaisi haiktuiksi vursin tuntemattomiksi, niin vieruat jano. tuissa häistä epäilemättä olisivat nauraneet valsanja täyteen moijen haukkien kunniallisesta käsitteestä, että sellaisethin tapaukset, jotka kuuluisuutenja vuoksi olivat kulkineet maailman tuoreissa muistossa pysyvät, jättäisivät muka joskus unhotuksiin jäntua. Tällaisten käsitteiden vallitesja vajosivat Suomenkin kansan varhaisimmat historialliset tapaukset esi-ijäimme kera hautaan, jään näistä ainovastiaan hämärät, jaduustuneet muistot jälle. Sempä vuoksi onkin kansamme verrattain nuori historia alkupuoleltaan vursin köyhä aineinen. Tätä vajanaisuutta, niin paljon kun fuinkin mahdollista, puistaakseen, on Suomen Muinaismuisto-Yhdistys vursinkin professori J. R. Aspelinin taitavulla ja innokkaalla johdalla ryhtynyt maamme muinaisjäänästen keräämiseen ja tallimiseen kihlakunnittain, jaista tässä tulee puheeksi

Tyrvään kihlakunta.

Tämä kihlakunta, allen pienimpiä laatujaan maassamme, sijaitsee jatenkin keskipaikkeilla Satokunnan maakuntaa ja ru-

joittuu, lounaan puolelta: Punkalaitumen, Huittisen, Kokemäen ja Harjaval-  
 lan pitäjäisiin Laimaan kihlakuntaa, Nakkilan ja Ulvilan pitäjäisiin  
 Ulvilan kihlakuntaa; luoteiskulmasa: Narmakun pitäjääseen, viimeksi  
 mainittua kihlakuntaa; pohjoisella sivullaan: Karkkuanpään pitjää-  
 sen; koillisella laidallaan: Skelisten ja Hämeenkyrön pitäjäisiin Skelisten  
 kihlakuntaa; ja idänpuolella: Pirkkalan, Hespilahden ja Urjatan pitäjäi-  
 sin, jaista kaaksepäin seuran kunnan kuluvat Pirkkalan ja jälkimmäi-  
 nen seurakunta Tammelan kihlakuntaan. Kalliol-  
 lissa ja juhteesa tämä kihlakunta kuuluu Turun läänin ja vastaa  
 itäisellä rajallaan kahteen Hämeen läänin kahteen yllämainittuun  
 Pirkkalan ja Tammelan kihlakuntaan. Muodoltaan on tämä  
 kihlakunta jatkuvan vinokulma, jonka pituus kaakko-  
 sta luoteeseen on ainoastaan 70 viittä ja suurin leveys 38,5 viir-  
 taa ja pöytä<sup>391</sup>/<sub>96</sub> mäsittäviä, joka pinta-alansa puolesta vastaa  
 nee <sup>osain kumpitaista</sup> ~~porokymmentä~~ Suomen neliojenninkulmaa. Satakunnanpelkä  
 kulkee kihlakunnan luoteisen kulman paikki, ensin, pohjai-  
 sinnuosta kulmasta jopesta alettuaan, ~~on~~ eteläistä suuntaa, kun-  
 nes se kaareutuu melkein länteenpäin ja vihdoin mutkistuu  
 lähellä kihlakunnan rajaa lounaiselle suunnalle joku jatkaa  
 Ulvilan ja Laimaan kihlakuntiin, jaista viimeksi mainittui-  
 ja kihlakunnassa se lopullisesti yhdistyy Satakunnanpelkään. Tämän  
 Satakunnanpeljän luoteisella puolella olevia osa kihlakuntaa,  
 varsinkin Karkijärnestä alkaen, on suuremmalta osalta tufa-  
 vaa, maanviljelykselle sovelijasta suorimaata, joka usein joi-  
 koin tiikkuelee rauta-ainetta, joka happentuneena erityisten läk-  
 teiden laitanille kiteytyy n. s. myyrmaalniksi.<sup>\*)</sup> Tuo seudun  
 luontaan katkeutunut rauta-aine lienee syynä siihen, että mel-  
 kein joku kesi näillä seuduilla lyä eli istee utkonen maahan.  
 Karkijärven itä- ja kaakkois-rannikka muodostuu ja varsin-  
 kin muutamain paikoin jotenkkin kiviperäiseksi Karunmaaksi,  
 joka on varsin rikas mukulakivista, ulottuen tämä ala Sata-  
kunnanpelkään Satakunnanpelkään asti. Mutta viime mainitus-  
 tu pelanteesta alkaen muuttuu kihlakunnan luonto varsin  
 vuoriseksi. Tämän vuorimaan yllhin osa, alettuaan Sata-  
 kunnanpelästä, jotenkkin 61°31' paikalla pohjoisesta leveyttä, muodos-  
 tuu jatkummaisiksi vuoripelanteiksi, jotka, juosten itä-kaak-  
 koista suuntaa, päättyy Karkussa ja Suonimen kappelispa, kivi-  
 \*) Seudun rahvas tietävästi on ruvennut tätä nimitystä käyttä-  
 mään ruotsalaisesta sanasta: myrmaln.

Satakunnan itäisellä rajalla Wiminki mainitun <sup>vuori</sup> pelanteen kalliis-  
 puolinen osa Kihlakuntaa muodostuu yleisimmäksi ja pelan-  
 teen lounaispuolinen laita edellistä alasanen mukfi vuorimaak-  
fi. Nämä kiriperäiset vuorifendat ovat, miten maamme vuori-  
en pää-asiallinen laita kaikkialla on, laadultaan n. f. ikivuorta,  
 muodostaen joka enemmän tai vähemmän cheitä Kallio-  
ryh-  
miä. Muutamissa paikoissa ovat nämä Kalliot repeytyneet  
osalta rapentuneena, osalta ehkä maanjäristykseen, taitika-  
luultavimminkin jäätynneen veden —, joka Kallioiden rakoinen  
valunut, — ruhtomassa ovat murtuneet ja vieryneet kolkkaik-  
pi louhukkaitfi. Sitä paitsi on fiellä ja täällä vuorifenduisia,  
vaan erittäinkin runsaasti Kiikosten Kappelin Satakunnan-  
jalkaan vastavaasa luoteis- osassa summittaman avara-  
ta Kivi-lajiä mukulakivistä. Kivet naisia ovat pinnaltaan mi-  
kim fielitä ja muodolle pallomaisia tai munanmuoifia jotka  
läpimitalleen Korttelista jopa Kygnäriän faakka ulottuvia.  
Näitä mukulakiviä japii pitää feudun Kiinteän vuorilajin  
irtaimena omaisuutena ja vaikeata on päättää, ovatka ne  
päivien alkulähteiltä asti olleet nykyisellä paikoillaan, vai oli-  
jinatko myöhemmin tänne fiirrettyt. Osajälkimmäinen arvelu oli-  
fi edellistä todellisempi, jokan puuntaan Kiviniipnasten Kivilaji  
oatteen jähdottaa, verrutesä fiitä feudun Kiinteään vuorilajin, niin  
fiirtyminen olisi tapahunut aikainaan, jollain puheena oleva Kih-  
lakunta oli vahvoilevan meren pohjana ja jollain uiskente-  
levät jäuruoret matkoillaan fulaessa ne tänne menivät.  
Näin ähän ovat Kyllin antaneet aitetta edellisinä taika- uskoi-  
feuden aikoina Kihlakunnan katuaalle, vanhempiin  
feuden afekkoiden jättämien jäuruosten ohella, uiketta  
Kaikemmoifin mietteifin, jaiden tuloksena ovat nu fiirun-  
pefat, Pirunnuoret q. m. Kaikkine juttuineen. Tällä Kivipe-  
raifellä pohjalla on jäuruon ja fakien luiteifin vuorierinat.  
Kelmissä aiän kanpaan hijomaa, voimakasta fuurimaata,  
joka on Kihlakunnan nykyifin fukapolven vakkinaifena  
elinkeinan lähtenä.

Ylimalkaisen fiilmäykseen luodesä puheena olevaan Kihla-  
kuntaan, huomataan fen olevan vähän viittävä eli Kallis-  
tuvan lounaan päin. Tämän vierupinnan paikiksi fiotkfe joten-  
kin yhtäpuuntaifesti keskenään, lounaa Kohden Kalme se-  
fi-väylää. Kaikkioifin väylä on näistä feurin ja jättää Emä

Koskista laskeutuvat, enimmäkseen Satakunnan vesistöön, vedet Kulove-  
den ja Rautaveden läpi Wammaskoskeen, joka ne laskee vähäisen Lie-  
koneteen. Tästä johtavat rivonau ovat Kuuskolan ja Tyrnävän Kosket  
veden Satakunnanjokeen, jotka sen vihdain saattavat Pohjanlahteen.  
 Oikealta käideltä yhdistyvät tähän vesijoukkoon Kyräsälästä, Yhdisten  
 ja Hämmer-Työn pitäjäästä, tulevat vedet Siuron Siuronkosken  
 kautta Kuloveteen, johon myös Maukijärven kirkon seuduilta tu-  
 levat vedet Otamusjokien kautta johtuvat. Sittemmin vesijouk-  
 kon alemmalla osalla laskeutuu siihen joukko vähäpätöisiä puro-  
 jokia, jotka alkavat jaavat alkunsa vuorien laaksoissa alenista  
 jaista ja lampilaista, joita seudun rakennus <sup>tarvalla</sup> pyhittää järven nimel-  
 tä ja joista useimmat ovat jo kuivatut heinämaiksi. Ainoastaan  
Kiimajärvestä alkava Kiima- eli Kiikkerilän-joki, joka Kiikan Kir-  
kon kohdalla laskee Satakunnanjokeen, onfaijee mainittu, ei juu-  
 ruutenja, vaan sen vuoksi, että se lie jo vanhimpina aikoina <sup>johtanut</sup> afutuk-  
 kaat Kiimajärvelle ja myöhemmin kaikketi viittä tien afutuk-  
 le Kiikoksiin. Wapamalta käideltä tähän vesijohdetaan laskeutuvat  
 vedet ovat niinkään vähäpätöisiä. Ainoastaan vuorien välis-  
 jä alenista lampilaista puroja myöten virtailee vesi jää-väylään.  
 Näistä kuitenkin onfainnee mainittu Majan-, Piimäs-y.m. piimä-  
lä-järvistä (= lammista) juokseva Kärppälänjoki, joka lähellä  
Viarkon eteläistä rajaa laskee veteensä Rautaveteen. Tyrnävän pi-  
täjään alalla on muita mettä-järviä varsin paljon, joista useam-  
 mat ovat jo <sup>kat</sup> kuivatut, tai paraitkaa kuivatuun heinä-maak-  
 ja ennen pitkää jopa nämä järvet pyyhkiä alenain järvien  
 luista pois, paitsi Haukajärvi, jota jyryytensä vuoksi lienee  
 vaikea saada kokonaan kuivaksi. Niistä kuivatetuista järvistä  
 tällä alalla mainittakoon: Ala-Piimäs-, (Karkkusa) Wankimus-, Oja-  
Ekko- ja Haara- eli Hera-järvi, Sammakka-, Ylisten- ja Keskisten-jär-  
vi, Hanki-, (afalta) Hauka- ja Putas- eli Kalttilan-järvi, Latva-, Ta-  
piion- ja Lampi-järvi, joista neljä viimeksi mainittua ovat jo ko-  
 konaan kuivat ja edellisten kuivaamisesta <sup>edelleen</sup> jätetään; viimeksi  
 nimitetty Lampi-järvi laskettiin kuivaksi tänään kirjottajan seu-  
 dulla alkessa. Mainituista ja muista mainitsemattomista järvistä las-  
 kevat jaet ovat ainoastaan vähäpätöisiä puroja, jotka tuskin  
 nimeltäkään lie vaikuttaneet vanhempina aikoina seudun  
 afutuksen leuenemisessä. Sen sijaan Sammaan rukouskuonon  
 tienailta alkava Sammaanjoki, joka Kuittisen kirkolla yhtyy  
 nykyään nimitetään tätä jokea Kokemuänjokiksi, mutta johdonmuut-  
 temmin jopii sitä nimitetään Satakunnanjokiksi.

Satakunnanjokeen, on edellämainittuja vesipurajia suurempi ja lienee jo varhaisempina aikoina harkutellut ajuttaita näille alueille asumaan.

Toinen eli keskinen vesijoeksi, alen yhtäsuuntaan edellisen kera, saa alkunsa Hämeenkyrön pitäjäästä ja kulkee Märkäjärven ja Leppälammien —, johon oikealta puolelta, Skulisten pitäjäästä alkunsa saavat ja Särvijärven läpi juokseva Särviäki yhtiö, — Kirkko- eli Kourajärven, Moushijärven, Ylisen- Kiihasjärven ja Kiihasjärven kautta, puolelta Jaarankaskesta Piili- eli Kaurattanjokeen, joka johtaa vedet Sääksjärveen ja siitä Satakunnanjokeen Laimaan kihlakunnassa. Tähän pääjuokseen yhdistyy molemmilta puolilta purajia, jotka siihen tuovat lisävesiä tunnistettaviksi järveiksi nimitetystä metsä-lampiloista.

Kihlakunnan luoteisen päästä poiketti kulkee kolmas vesijoeksi, jonka keskustana on Karkijärvi. Satakunnanpelillä Hankkaan päästä pitäjäästä on Haninkaantähti, josta vesi virtaa Sjöjärven ja Kihlajärven läpi, tullen sitte puheena olevan Kihlakunnan rajan ylitse Sufijokeen, joka sen, Sufijärven läpi juostua, vihdoin Sufikaskesta laskee sanottuun Karkijärveen. Tästä menee vesi Kihlakunnan läntisimmässä kulmassa rajan ylitse Laspilanjokeen, ohjaiten juoksemaan läntiselle suunnalle ja juostuaan Inkattujärven sekä useamman pienen lammien läpi laskee vihdoin Pohjanlahteen. Samoin kuin edellisissä vesijoeksissa, keräytyy tähänkin väylään molemmilta puolilta lisävesiä vähäistä metsä-lampiloista, joista useampia on kuivattu heinäniityiksi. Näitä kaksi viimeksi kerrottua vesijoeksa ovat ainoastaan purajiksi arvattavat, verraten näitä tuohon ensiksi kerrottuun Satakunnan vesipurajaan, eikä ole näillä sitä merkitystä Kihlakunnan nykyisen suhteellisen alkua-ajutuskeskellä, kuin viimeksi mainitulla väylällä on. Mutta Karkijärvellä, arvattavasti avaran alan vuoksi (56 neliövirstaa), näyttää Kiivikaudella alleen mahtava vaima harkuttelemaan ja nostamaan ajuttaita ympärilleen, miten jätkevästi Laviasta kertaesja saadaan lähemmäs nähdä.

Kihlakunnan kahdeksasta kirkkokunnasta on neljä pitäjäästä ja neljä kappelia. Näistä on Karkun pitäjäs vanhin ja sijaitsee Kihlakunnan <sup>(stä)</sup> Koillis-osa, molemminpuolin Pöytä- ja Kulavettä. Pohjaisosa tästä kirkkokunnasta <sup>(on)</sup> Kera-

\*) Matso Suomi II 1 osa s. 95.

tettu Suoniemen kappelin alustaksi. Karkun lounaisena raja-  
naapurina on Tyrnävän kirkkoherrakunta, joka kihlakunnan  
kaakkoisesta kulmasta alkaen juoksee pitkänä haistoleena ai-  
na Satakunnanpelkään asti. Tästä kirkkoherran alueesta on lo-  
haista Viikan ja Viikosten kappelit eri kirkkokunniksi, joi-  
ta edellisen pää-asena on Satakunnanjäen varfilla ja jätke-  
mäisen lounaisosa pääosa pastoraatti, joten muutamot  
kappelit vastaavat kihlakunnan lounaisen rajan. Sam-  
maalla on rukoushuone, joten tässä kirkkoherran alus-  
tassa on 4 ja jospa vielä otetaan Tyrnävän vanha kirkka-  
lukuun, joka viisi kirkkoa. Laviin pitäjä on Karkijär-  
ven ympärillä ja täyttää kihlakunnan luoteisosan kuu-  
man. Karkijärven pitäjäsen vastaa kuukassa Suoniemen  
kappeli, Karkun pitäjä, lounasosa Tyrnävä, Viikka ja Vii-  
konen, luoteessa amakappelinosa Suodenniemi ja Kailli-  
jesa Skalisten sekä Hämeenkyllän pitäjät. Suodenniemen  
kappeli juoksee kapeana sulakkeena Karkijärven ja  
Laviin välillä.

Vuodesta 1876 alkaen on Tyrnävän kihlakunta ollut edellä kerratussa a-  
jassa, vaan millaisien alkuvaiheita ovat olleet, on vaikea sanoa.  
Jos Suomen kansalla olisi ollut onni karkua tuon katkerimman  
kärpimykseen, jonka jille Kaarle XII: <sup>sta</sup> taipumattom itsepäisyys lak-  
jotti Espan-Wikan päivinä, niin epäilemättä olisivat muamme  
virkakuntain ja kirkkojen arkistot muistoajanoineen säilyneet  
meidän päivihimme, ja antaisivat luotettavia selvityksiä histo-  
riamme monelle hämärälle kohdalle, ulottuen aina kansam-  
me elinvaiheiden varhaisimpiin lähteille. Mutta mitä onnea  
ei juotu enempiä kansalle, kun sen arkistoillekaan. Päinvas-  
toin varsinkin viime mainitut tietovarastot tulivat mel-  
kein jukapunttaan venäläisten koston uhriina ryöstetyksi  
ja poltetuksi, miten v. 641 Egyptin muinainen mainio kirjoi-  
to. Vaikka näin ollen puuttetaan tärkeimpiä historiallisia tie-  
toja, niin kuitenkin on hyvin luultavaa, että tämän kihlakun-  
nan alkuvaihet jostavat <sup>N</sup> pakanuuden aikaan. Näit Laukon  
karkunan omistajan, Eliinan perheeseen Klaus Huden (1473-74)  
aikana (1473-74) oli <sup>Ali</sup> Satakunnan kihlakunta olemassa, johon fil-  
lain parhauksaan lienee kuulunut nykyiset sekä Pirkkalan  
että Tyrnävän kihlakunnan osat, ehkäpä suurimmalta osal-  
ta nykyinen Skalistenkin kihlakunta. Samaan aikaan oli

Satakunnanjään varfilla Ala-Satakunnan kirkkukunta, jonka keskus-  
 ta oli Nokemäellä. Kun ruottolaiset tekivät ensimmäisen ristiretkensä  
 Suomeen v. 1157, olivat varsinaispuomalaiset jolloin ja runsaasti kan-  
saattaneet Saska'n mainitut Satakunnanjään varret. Suomaan  
 aikaan olivat "jonneveden" rantamat nykyisen Markun ja Tyrnävän  
 aloilla vahvasti asutut. Kansanluonteen ja kielimurteen katja-  
 en voidaan vakavuudella päätää nykyisten Markkulaisten ja  
 tyrnäväläisten alenaan hämäläistä kansan heimoa ja arvattavas-  
 ti jo <sup>joitakin</sup> suomaan aikaan melkein samaan aikaan, kun varsinaispua-  
 malaiset mualaisten fiirtolaiset asettuivat Satakunnanjään rannois-  
 le, vetäytyivät edellisten esi-isät, erottuaan heimonsa pääkeskustan  
 yhteydestä Wanajanvesien tienoilla, Pyhäjärven, Nokianvirran ja  
 Enäkosken kautta näille meille asuinpaikalle Kulo- ja Ranta-  
 vesien varfilla. Aikain kuluessa vähitellen vahvistuivat näi-  
 den fiirtolaiisten kansalliset voimat ja niin muodostui tänne  
 jo <sup>jo</sup> suomalaisten aikaan suuri mahtavaa, viereyksen olavaa  
 kansallista yhteiskuntaa l. kirkkukunta, jaista ylempään kirk-  
 kunnan keskusta alkuaan oli Pirkkalassa, <sup>arvattavasti</sup> ehkäpä juuri Lau-  
 kassa (Koskela) ja alemmään kirkkunnan keskus-paikka o-  
 li Nokemäellä, ehkäpä asiain ratkaisupaikka juuri Karajä-  
mällä.\*)

Luotettavien kansantarun mukaan Pyhä Henrik toi ensimmäisen  
 sanoman ristinopista Nokemäelle ja ristiretken ensimmäisenä vuonna.  
 Tuosta uudesta opista arvattavasti samoina aikoina levisi tieto naupu-  
 si-kirkkukuntaankin, ainakin Ranta- ja Kulo-veden rannoille. Tälle ar-  
 velulla antavat aihetta ne tosi-asialliset tiedot, että piispa Tuomaan  
 aikaan (1220-45) ainoastaan hämäläiset olivat pitkeitä ristinopin  
 vastustajaita, <sup>joitakin</sup> piivät tahtomest jikhen millään ehdolla suostua. Si-  
 tä vastaan ei tiedetä Satakunnan puolella oiaihin aikoihin uudeksi  
opille mitään vastarintaa tehdyksi, koska ei ole tämän puolel-  
rahvasta ei ole tällaisesta mainittu. Syytä on siis luulla, että tuo  
 piispa Henrickin <sup>Koskela</sup> Tyrnävä seuran, yrjäri viime mainitun muu-  
kunnan lehenneenä, oli vähitellen saanut rahvaan mielin puo-  
 leensa niehättymään joku hylkäämällä suomaan, juopittamis-  
ti kääntymään ristinuskoon. Mutta niin pian kun rahvas  
 suostui ristinuskon kuuliaisuuteen, se samalla alistui Ruottin  
valtion valtiollisen hallinnon alaisuuteen. Tämä valtioli-

\*) Katja Luetteloja Suomen Muinaisjäännöksistä I Luomijoen  
 kirkkukunta (ylipainos) siv. 4.

nen hallinto luonnollisesti järjestettiin tuolle vanhalle paikannuon  
aikajalle papille ja ~~niin~~ niin syntyivät nuo puheena ~~olleet~~ olleet  
 Yli- ja Ala-Satakunnan kirkkokunnat, joita jättemmin aikain Kula,  
 esja ja alojen muuttuessa on jätetty ja järjestetty miten milluin.  
 Niin on tarvis vaatinut, niin että kertomuksen alaisen kirkkokun-  
 nan perus-kirkkokunta v. 1689 alkaen, eli Yon-Reduktioanin päätet-  
 tyä, oli Yli-Satakunnan ali-yan kirkkokunta olemassa aina 1876 joulu-  
 kuun, jolloin se uudestaan toimitettiin ja osin järjestettiin jolla nimen-  
 tään että alaltaan nykyiseksi Tyrnaan kirkkokunnaksi.

Kirkon pitäjäs  
 ynnä Suominen kappeli.

Paikannuon aika. Koska Karkku on <sup>kirkkokunnan</sup> vanhin seurakunta, joka tähtä-  
 tään ~~kappeli~~ <sup>Suominen kirkkokunta</sup> ~~vanhin kirkkokunta~~ <sup>ita-kirkon kirkkokunta</sup> josta  
<sup>nähtävästi</sup> karkkuihin ensimmäiseksi tuli nykyisen julkusalon asuma ala kirkko jolla karkku  
 asutuskin veden juokseja myöten on tänne siirtynyt, niin kertomuksen  
 niin lienee papina myötävirtaan mäkä-laskea, seuraten ensimmäis-  
 ten siirtolaisten järkiä. Rahvaan kertomusten mukaan tuli Kar-  
 kku ensimmäinen asukas Nokkuaan, Kautaveden pohjais-päästä,  
 joka siis olisi täällä vanhin suomalaisten asuttu paikka. Su-  
 maan aikaan oli myös asukas Kaukolassa, Tyrnaan puolella. Tuon  
 koko Länsi-Suomesa yleisesti tunnetun lastu-tarinan mukaan,  
 tuli veden myötä lastu Nokkuaasta Kaukolaan. Tätä ensin kum-  
 masteltuaan, läksi Kaukolan mies ensimmäin lastun alkua-  
 tamaan ja niin hän tuli Nokkuaan. Täällä, nähtyään ennen  
 tuntemattaman naapurinsa, janoi hän: "Nok!" Nokkuan mies  
 karkkuihin allistyneena tuohon vastasi: "Kau!" Näistä naapurien  
 tervehdyks-janoista jäivät jättemmin molemmat kirkkokunnat nyky-  
 isen nimensä, muodostamallaan janoista: Nok <sup>liijä</sup> Kau <sup>liijä</sup> Ku  
ra: Nokku ja Kau-juureen liijäällä: Kola, joten se lie alkuaan  
 kuulunutkin: Kaukola, vaan jättemmin kirkkoihin nokkualaiset  
 kaukokuuden ruokki rupeivat sitä nimeyttämään: Kaukolaksi.  
 Mikä arvo lieneekään tuolla lastutarinalla <sup>ylimalkaan</sup> karkkuihin asutuksen  
 teen levenemisen ~~johtaa~~ tutkinnassa, mutta tässä kohdassa ei  
 sitä aivan arvottomana ole pidettävä. Koska karkkulaiset se-  
 kä kieliurteellaan että luonteeltaan ovat enemmän kamalais-  
 ten kuin jatkuntalaisten l. varsinais-suomalaisten kaltaisia,  
 Toisen tarun mukaan on Kaukolassa: "Lauko vanhin talaista  
 ja Niiskinen khalaista." Laukon tappoi Karkkiniemen infantia Glit-  
tista, jyystä kun marjalla ei tehnyt taloaan Wannastien ylä-  
 puolelle, vaan liian lähelle hänen taloaan. asentaan.

jopa naisia ystävällisyyden, vieraanvaraisuuden ja puhtauden puolesta  
 jokapäiväisessä elämässä näyttävät olevan farolaitakin kansallis-luon-  
 nalta; -; niin syystä on luultavaa aputikkaiden tainne tulleen Hämestä, miten  
 edellä jo on viitattu. Ettei kuitenkaan Nakkua ole vankin aputten feu-  
 tu Karkussa, on hyvin luultavaa. Kun Kuloveden pohjois-rantaa nykyi-  
 sen Kauniaisien ja Kuljun kartanoiden maat Suonien kappalaisen ja  
 K. Pirkkalan puoleinen osa Imäkoskelle asti - on maanviljelykselle  
 joutelijasta alaa josta ruohotikkaat järven lahdetmat hyviä kalarefija,  
 niin epäilemättä tämä tienoo jo ennen Nakkuaa tuli aputteiksi ja jiel-  
 tä vasta myöhemmin tuli siirtolaisia viimeksi mainitulle paikalle.  
 Kun Rantaveden rannikot Nakkuaasta alkaen aina Karkun kirkolle  
 ja asti ovat tämän uuden seurakunnan hedelmällisen osan josta jär-  
 vikin näillä tienoilla muodostaa monia vihattavia lahdetmia,  
 joiden tygnisä poutkamisä mieluntkkaasta vedentkin vilja viit-  
 tyi, tarjoten aputteille & runfaita elin-aineita, niin ennen pitkää  
 tulivat nämä feudit ~~erästä~~ vahvasti aputteiksi ja niin lienee  
 saanut alkunsa tuo Katolijella aikakaudella mahtavaksi paifer-  
 mit Sustamalan seurakunta, jonka keskusta oli nykyisen Kar-  
 kun kirkon feuduilla. Tähän päättyköön arvelit seurakunnassa ny-  
 kyisen julkapalven elinvaikeista tällä aikakaudella.

jos siirrytään muutamia vuosituhansia takaperin, niin ta-  
 vataan täällä jälkia jättiläisten elinvaikeista. Näistäkin ovat tie-  
 dot varsin suppeat. Mitä kansan kertomuksiin tulee, perustuvat nä-  
 män tiedot ainoastaan nimeen, joka feudulla etupäässä onnistetaan  
piruille, tai hiisille, jopa siihen toisinaan liittyy muuna - ~~erästä~~<sup>nimi</sup>  
 kin, jotka arvattavasti ovat saaneet alkunsa edellisillä vuosisa-  
 lailla vahinnoilla, tuon hurjan taika-uskoisuuden & aikakaudel-  
 la. Sen sijaan itse jäännökset kertovat meille järkkäntämätöntä  
 totuutta, että niiden ympärillä on riemuin riemuittu, etkäpä  
 koskaan enemmän huolta huokattu, ja jilloin kun esi-ijämme  
 ehkä olivat vielä Uraaliuarten tiolla puolella. Yksi tällainen  
 todistaja on Karkun pitäjän Wiktiaalan Nylän Kierkan rust-  
 hollin maalla, n. f. Pirunvuorella, Rantareteen vastaruolla Salon  
 jaaren luoteisella rannalla. Siinä, jossa tuon Kierkanin Pirun-  
 vuoren jylhä vieremä lännen puolella alkaa, on melkein ym-  
peissäissä, lähellä viereman laitaa, melkein ympyräinen, laji-  
 mitalleen toispuolella 25 ja toispuolella 28 jalkaa avara keivi-  
turha. Sen alustana on jotenkin tasainen ja paljas kallia. Kivet  
 ovat piina on lahkareija, jopa muutamia paufimaisia, f. o. ovat juurem-

maasta kalliasta farkkuneita kappaleita ja kooltaan ifammat ainastaan vah-  
 von miehen nastettavia. Kiviparokseksen korkeus on maanpinnaltaan, aivan  
 laidasta alkaen noin 1,5 jalkaa korkeampi, joten se on ikäänkuin v.  
 huoksi leivottu leipä, joka punttuu myrkkyä. Kiviröykkiön keskusta  
 on lovelta, joka nähtävästi on joten fytygnyt, että nykyään afukkaant  
 ovat jita arvattavasti jostakusta Sutelijaisiudesta lepinet kivien päi-  
 Huomattavana <sup>sis</sup> on, että tämä kiviparokseksen muoto on että kivien päi-  
 lista tekee paikheksen muista hidenkirkkaista.

Suonimen kappelissa, Kuljun Kartanon Wafikkahauska, noin virostan  
 matkalla itään päin hovista, rullanmaantiestä Kulaveden puolella, on  
 kolme kirkasta. Muodoltaan ovat nämä kirkat jotenkin ympyräi-  
 ä, kuitenkin kirkon jankistuvia, niin että pitempi akseli tähtää itä-  
 kaakon ja länsiluoteen suunnalle <sup>seksi</sup> lyhyemmän akselin suunta on län-  
 si-lounan ja pohjan-kain puoleen, vertaa asemapiirras 1. Pohjoisimman  
 kirkkaan (katja kuv. 2 ja asemapiirras 1 <sup>aj</sup>) akselit ~~ovat~~ 24 ja 20 jalkaa sekä  
 korkeus 4 jalkaa. Sen keskellä olevan kuopanteen akselit ovat 15 ja 12 jalkaa  
 sekä syvyys lähes 4 jalk., eli melkein maahan asti ulottuvia. Tästä kirkkaa-  
 ta lounaan 20 fyttä on raunio <sup>b</sup> ~~no. 2~~, jonka akselit ovat 36 ja 30 j. sekä  
 korkeus 2,5 jalkaa. Kiias ~~no. 3~~ on edellisestä itä-kaakkoon 22 ja <sup>a</sup> ~~no. 4~~  
 25 fylen matkalla. Sen pitempi akseli on 22 ja lyhyempi 19 jalkaa pitkä. Kor-  
 kendelleen on se 2,5 jalan vaiheille. Sekä tämän että kirkkaan ~~no. 2~~ keskus-  
 tat ovat hajoteltut, viimeksi mainitun aivan maahan asti, niin että jii-  
 nä nykyään kasvaa puita, joten näiden tuosta keskellä olevasta kua-  
 panteesta ei ole enää alkuperäisen muoto nähtävää. Sitä vastaan kii-  
 kaalle ~~no. 4~~ ei näytä tehdyn mitään väkivallaa, joten ~~se~~ on, miten  
 kuvasta huomaa, jailynt alkuperäisyydesjään. - Kun tästä mennään  
 vähän matkaa rullanmaantiestä Tampereelle päin, on vafemalla  
 puolella maantiestä Pyymäin tarppa. Sen ladan takana, lännen puo-  
 lella tarppaa, on yksi kiias, jonka akselit ovat 20 ja 18 jalkaa. Tästä  
 kirkkaasta on nykyisin otettu kiiin tarpan rakennusten kiiikyksiin,  
 joten kiiin muinainen muoto on tullut hävitetyksi. Viime mai-  
 nitusta tarpasta vähän matkaa Tampereelle päin, on nimikään maan-  
 tien pohjoispuolella Kuljun tarppa Kiimälä. Tästä tarpasta 220 askel-  
 ta, eli noin 100 fyttä edelleen Tampereelle mennessä, on oikealla kii-  
 deltä maantiestä neljä kiiasta, (katja asemapiirras 2 <sup>kuv. 3</sup>). Näistä  
 raunioista ~~no. 1~~ <sup>den</sup> 30 jalkaa pitkä akseli on etelän ja pohjan suun-  
 nassa sekä toinen 27 jalkaa pitkä akseli ofattaa idästä länteen.  
 Sen päätystä on hajoteltut, jonka uakki jita muinainen muo-  
 to ja korkeus, joka nyt on pari jalkaa, ovat hävinneet. ~~Kiiin~~

M.a.

Peltinä

Koivolan kylän Pentin talon maalla eteläpuolella  
 Kulovettä ja luskia  $\frac{1}{2}$  virotas talosta itään päin  
 kohassa pelloista metsämaiden vuorentöyräs nimeltä  
Linnavuori. Vuoreen eteläpuolelta on loivaan nouseva  
 ja penkereinen, pohjoispuolelta jyrkempi ja pääsemätön.  
 Kukkulan keskellä on ~~hämähäkin~~ ympäröimä pihka,  
 jota pohjois- ja länsipuolella ympäröi 2,50 metrin  
 korkeudet katkeamaton vuorenselän, keuhkaisen kulmalla  
 on ~~kallo~~ erikseen seisova kalliontoyräs, jota kaksi  
~~pieni~~ ihmiskäsillä rakennettua kiviäitää yhdistää län-  
 non ja pohjan puolella oleviin kallioihin. Pihan  
 keskellä on suunnilleen miehen kannettavista  
 kivistä ladottu nelikulmaisia, tasakaiteen muo-  
 toisia tärhoja, joiden pituusmitat vaihtelevat  
 3 ja 9 metrin välillä. Tärhoja on arveltu rajamer-  
 keiksi vuoreta<sup>muinaisen</sup> asunnitten perhe- eli kattilakuntien  
 välillä. Linna on laadunsa paraiten säilynyt pa-  
 sanuden aikainen muinainen jäännös maastamme. Kai-  
 vattaus on erästä tärhasta löytynyt raakalehainen ki-  
 viveitsi. Tärkeimpia tietoja löytyy H. Appelgrenin  
 kirjasta "Suomen Muinaislinnut", N:o 14.

Toimituksen lisäys.

Tältä rauniolta kahdeksan fylltä etelään on Kivipanas n<sup>o</sup> 3, jonka akselit ovat 23 ja 18 jalkaa. Kivikaulta n<sup>o</sup> I itä-kaakon suunnalle 21 fylltä ja rauniolta n<sup>o</sup> II itään päin 20 fylltä on Kivias n<sup>o</sup> 3, jonka akselit ovat 23 ja 20 jalkaa. Molempain viime mainittujen Kivikaiden kivien keskustaa on hajoteltu, joten niiden korkeutta ei voi tarkalleen laskea; n<sup>o</sup> I nykyinen korkeus <sup>kor</sup> ajottaa noin 2,4 jalkaa. Niinetsi nimitetyistä Kivikaasta Kivimuseon fylltä etelään päin ja Kivikaasta n<sup>o</sup> I itä-kaakon Ajoväjä vain 29 fylltä, on neljä Kivias n<sup>o</sup> 4 neljäs, aivan alkuperäisessä muodossaan jällynyt, 3,5 jalkaa korkea Kivias n<sup>o</sup> 4, jonka akselit ovat 23 ja 21 jalkaa, siis lähes ympyräiäinen, (vert. kuva 2 ja asemapiirros I, molemmista n<sup>o</sup> 4). Kivikaiden n<sup>o</sup> 2, 3 ja 4 pitempi akseli on etelä-lounaan ja pohjan-koan suunnassa. Asemapiirroksessa merkityt a ja b ovat isompia, kiinteitä maa- eli n. s. ala-kivisiä (= filmäkivisiä). Sitä vastoin Kivikaiden muut kivet ovat muokkukivisiä, joista suurimmat miehen nostannaisia. Sitä päitji Kivikaiden n<sup>o</sup> 2 ja 4 välillä <sup>on</sup> Kiviläjä, joka lienee edellä Kerrotujen raunoiden julkua, vaan ehkä se on jäänyt Keskenteleiksi. Tästä Kivias-neliästä vähän matkaa etelään päin on idän ja lännen suunnassa, mutta latinalaisen S muotoon vähän edes ja taas Kuarentu ja torallisen Kivitaan verrattava Kivikasti, joka niinkään lienee puheena alleiden Kivikaiden aikainen jäännös.

Suomien Kirkalta muutamia virstoja länfilounaan päin, ristää Kuoloveden selästä puuremmainen seuraavan tarun jahdasta nimitetty Kirkon Kivi luotona veden pinnan yläpuolelle. Tälle kivelle kerrotaan muinoin lentäneen Kirkon. Sinä jitte Kirkotettu istuesuun jopa Kirkko laulan kejautti. Se vaihtui tuohon järven uoltojen yksitoikkaiseen Kobin naan Kyllästyneeseen Kiveen, <sup>niin</sup> että se alkoi ilasta pyöriä ympäri. I. Skogman kertoa Kiven muka vieläkin joka kerta Kirkon laulun kuultuaan rupeavan hyvillä mielin pyörimään. Tämä taru tafiperäisyytensä puolesta fontettu Kätkille maailman aiälle. Suomen se kuitenkin tasfa pijanfa Vahanuuden aiän päätteeksi, vaikka olla ehkä olisi odottisempia luonnollisempia asema tuolla ihmeitä tekevällä Katalifella aiällä, tai ehkä vielä mieluumminkin

Kts. II. a.

Läytöjä. a) Karkussa. Tämän aikaiset laidut ovat ovat omäpitäjällä varsin niukat. Karkun Kylässä Louten talon metäpälstolla oleva Mäenpää-nimisen tarpan mies Heikki oli noin 30 vuotta taka perin läytännyt Kivitaltan Pimäsjärven elä eteläpuolella olevasta Taurankan-Kausta. Läytöjä on kojo kuullut ja tältä kadonnut, joten se läytöjistä kästä että taltan laadusta tarkemmat tiedot puuttuvat.

Niin pitkälle voi mennä ainoastaan tiedottamusten verhoon kuiritety ihmis-vero, ta la it pien mielika teillaan iki vuoret ku tanssimaan.

b) Suonimen kappelisija: Talallinen Antti Tiili Suonimen kyläsija oli  
 noin 10 vuotta takaperin löytänyt pari virstaa kirkolta pohjoiseen  
 päin olevasta maifiasta l. metsäpellasta Kourutaltan, jonka löytä-  
 jä oli uusi takaperin antanut lahjana maisteri A. O. Heikelille. Ty-  
 ripään kyläsija työmiehen paika Hermannin ali noin 5 vuotta sitte löytänyt  
Vafarakivseen vallanmaantien varrella olevasta hiikkästä eli fara-  
kuopasta, <sup>jota en ole varmist. karttaan merkittä.</sup> maantielle faraa vetäessä. Löytäjän vanhemmat kertoi-  
 vat talollisen Abraham Anttilan käyttäneen löytöä Helsingissä ja  
 sitte omistajan myönteäsen Tampereella neljän markkaan jälle-  
 kulle ennenkin sellaisia kokuja haluaralle. <sup>Tuluskivi</sup> Auauksen (kuv. 3)  
 on löytty Halluntailuvantaina 1880 Leukaluun-niittyä pellaksi teh-  
 desija maan kamarasta. Se on tehty hiukan ruskean värisestä ja ~~kuu-~~  
 kuukasta ukonkinestä. Löytöä tallennetaan Urmiun kylän Pau-  
 volan talossa, emännän tukena ja turvana. Talonpäästä David  
 oli tainnut luopua kivestä muinaistieteen hyräksi, vaan ta-  
 lonemäntä Tuimaliisa, joka nähtävästi luotti, paitti Jumaloon,  
 myöskin puheena olevaan kiveen, nukuksaarnollaan Jokä  
 miehelleen että minulle, tällaisten Maahistuttarain hulluties-  
ten apämiehenä, tekkien tytöjäksi. Samassa Urmiun kyläsija  
Kurstin talon vanhalla tyttärellä, nimeltään Matilda, kerrottiin ole-  
 van vähintäänkin yksi, korkeintaan kolme ukonraajaa, jotka hän  
 on saanut isältään perintönä. Näiden omistaja jätti olemaan  
 Suonimen kirkolla, joten ei ollut tilaisuutta niiden luosta ja  
 nä laadusta tarkempia tietoja saada. Turhaa oli tainnut ol-  
 la jalaukskain uudeen kirkolle maikata apinamaisista kun-  
lastamaan. Sihen käpitteesen antoi aiketta <sup>tuon</sup> <sup>leon</sup> edellä mainitun Tuimon-  
liisan päätelmät, joiden mukaan fanottujen kivien omistaja  
 lienee hänen Kansaan fanon hengon lappia ja fellaifena fäilyt-  
täisksen Jokä omaa että Kotifendun "ämmäin" filun lepoa, o-  
 liji voivut mainittujen kivien juhteen heitäytyä airan tiety-  
mättömäksi.

Päivineuskon aika. Kaska rahvaan keskinäisen yhtyden  
 pääkeskuksena tällä aikakaudella oli kirkko, johon kaikkien huo-  
 mio oli käännetty, niin joissain tuosja ensialuksi ottaa fanoten  
laitoksen puheeksi. Kirkon emäkirkon, jota Pyhälle Marialle o-  
 mistettuna on pittemmin nimitetty Jokki-Maijaksi, Kansan tari-  
nan mukaan, ovat urukalla rakentaneet jättiläisen l. hiijini-  
meltään Kelli ja hänen vaimonsa Kalli, jotka afuivat, noin 3  
virstan matkalla kirkosta, Pirunvaaran louhuksija lakerais-

ja. Urakastaan näiden piti saada yllä rakennettavan kirkon täysi rahvaasta omakseen, kuitenkin sillä ehdolla, että jos seurakuntalaiset saisivat tietää rakentajan nimen, niin he olivat vapautt luvattujen palkkion suorittamisesta, j. o. jättiläiset jina tapauksessa eivät olleet oikeutettuja saamaan työstään mitään korvausta. \*) Go oli kirkko valmistamaisillaan, eikä kukaan onnistunut vielä tulla tuntemaan Killin nimeä. Waan viimeisellä hetkellä sattui paimen kuulemaan, miten kuu jättiläisen lapsenpiikka Lalli Pirunmaaren luolasta lasta joutavaksi joutavaksi lauloi: "Killi Kirkkoo tekee; Nalli nauhoja takoo; Lalli lasta liekkitaapi." Kun jätte ja Killi viimeisiä rakennus-toitään oli lopettelemassa, huusi joku rakvaan joukosta: "Killi Kirkkoo tekee; j. o. e.". Huuennuttuaan näin urakaspaan pahasti pottymensa, potkopi Killi harmispaan muu. karkien kirkon lounaisesta päätystä pois. Tätä päätystä kerrotaan jitemmin koetettu montakertaa uudelleen muurata kivestä tai tiilistä, waan mikä jina on valmistajaksi joutuu, on se jolasta hajonnut ja niin on tuo loma ollut tähän päiseän asti paikattuna lauta-uorakkeella. Onko tuo taru, Killin furkeasta tappiasta urakaspaan, alkajaan kotoisiin karkusta, vai lieneeko muualta tänne lainattu, on vaikea arvata, koska jama kasku kerrotaan ja amistetaan usealle vanhoille, esim. Raipan, Yon-Hyran ja Kemien kirkkoille. Samain kuulin minä lapsena kotiseuduillani Savossa vanhaan kertovan, miten jilla vanhojen puukirkkojen rakennuksista haettiin jama ja kuinka se ja se kirkko kerran tappau de täytenä väheä. Tämä viime mainittu laulo on karkuspaan ollut nykyisin aikoihin asti hereillä, arvottavaa ti jita jyyistä, että on arvettu Killin jaskus, kirkon jijaan pottottamalla, tappuun sen taiden rahvaasta ja niin perinan itjelleen tuomurakassa unjailjeman palkkansa.

Jääkään edelliset tarut puheena olevan kirkon jyrnyötä unjait. tuun arvaansa ja keittükäämme pikainen filmäys sen afemaan ja rakennus-muotain. Lokakuussa 1886 alotettiin kirkon korjaus-tyä, joka jille on antanut nykyisen muotansa. Ennen vanhaan laitosten hajot. tamista, on maisteri H. J. Gummerus, jillaisen karkun kirkkoherran paik. kana, vanhaan kirkon protokollikirjan lehteen ottanut kirkon jillaisista laitoista pohjapiirroksen, ofo näyttävä kuarin alla olevat haudat, <sup>alttarin</sup> penkkijäreostelmän y. m. Tuo piirros ei ole erit. tain huolellisesti tehty. Muun ohella on se jatenkin neliskulmaisen

\*) Vertaa lehtori C. A. Gottlundin kirjokirjotukset: Antiquariska Anteckningar II Åbo och Bjärneborgslän s. 393 ja Suomi III s. 52.

Sen avulla kuitenkin seinien kehuun, akkunain ja ovien asemaan  
 verraten on tähän liitetty paikapiirros tehty ja vastanne se jotenkin  
 tarkalleen ja ammattimaisesti aiain fanottuun Karjankesän asti järjely-  
 myttä kirkon sijustusta, paitsi alla olevain hautain kehukset, jotka lie-  
 nevät epätarkkoja, sen vuoksi ettei tuosta nelionmuaisesta alkuperäisestä  
 josta niiden sovittelu lie tässä jätetty aivan paikalleen, eikä kii-  
 tenkuun kairaukset lie olle suorita. Maisteri Gummeruksen piirustuksessa  
 ei ole akkunoita B, jotka siis viimeisessä Karjankesässä ovat saaneet  
 alkunsa. Sillain myös matallettiin kirkon vesikatka, niin että har-  
 ja tuli 6 jyltä alemmaksi (katka kuv. 4.). Entiset katon kaari-puut jano-  
 taan oikein 14 jyltä pitkä. Sijalta mitaten on kirkko 112 jalkaa pitkä ja  
 54 jalk. leveä. Kun seinien paksuus on keskimäärin 6 jalkaa, niin raken-  
 nuksen ulkopuolinen aruus on pituudelleen 124 ja leveydelleen 66  
 jalkaa. Sakastin sijasta muodostaa nelion, 15 jalkaa pitkillä seinil-  
 la. Kirkko sijaitsee pitkinpuolisen lounaan ja koillisen suunnassa, ja  
 ten <sup>osat</sup> on sen rakentajat olleet käytännöllisiä miehiä jina tarassa, että  
 kirkot <sup>yleensä</sup> asetetaan länsi-luoteen ja itä-kaakon suuntaan. Altari sijait-  
 see kirkon kaakkoisessa päässä. Molemmilla sivuseinillä, sijajuolet-  
 la kirkkoon, on 4 jylvästi huomattavaa holvauks-kaarta, jotka ulottu-  
 vat lähelle seinä-muurauksen ylä-laitaa. Kaakkoisella seinellä, Ista-  
 ta-ovesta alkaen, ensimmäisen holvauksen piirissä on ~~toinen~~ <sup>umpeen muu-</sup>  
 ratu ovi tai akkuna I. Luoteisella seinellä, niinkään Ista-ovesta lu-  
 kien, toinen holvauks muodostaa paupikivisen kaaren, joka pistää  
 näkyviin ulkopuolella seinää. Saman holvikaaren kohdalla on ma-  
 perässä vähän tähdettä kahdesta kirkon seinästä ulkoneasta ~~muu-~~  
 seinä-muurauksesta M, joiden välillä nähdään umpeen muurattu ovi  
 I, jonka kynnys näkyy oikein jotenkin alhaalla.

Milloin puheena olevan kirkon perustus lienee laskettu, on kysy-  
 mys, joka tuskin koskaan aivan tyydyttävää aivan vastuusta jua-  
 ne. Useat Satakunnan hümärä muinaisjuttu tutkijat ovat  
 tulleet kajanainsten historiallisten lähteiden ja kunnan muistassa  
 järjelyneiden tarujen nojalla siihen päätökseen, että Harkun kirkko  
 on maamme vanhimpia kirkkoja ja arvelut sen rakennetun-  
 si ensimmäisenä kirkkona Satakunnan näille seuduille, noin 1300 paik-  
 keilla. Nuo arvelut, mitä tulee nykyisen Harkun kirkon ikään, tui-  
 dännemat varsin lähelle asian todellista kohtaa, vaan olisiko tui-  
 tuaan ensimmäinen rakennus seudulla, lienee kuitenkin arveluttavaa.  
 Jos luodaan filmäys nykyiseen seudun kanzallisuuteen, niin huo-  
 mataan täällä yhtymän taifinsa kaksiperi kanzanheimaa, joiden

raja kulkee Satakunnan ja paikkiki kirkkokunnan launaisella rajalla,  
 enemmään Viikin kappelin puolella. & Huittisen puolella tapua automa-  
 kustaja <sup>rahnaus</sup> varsinais-suomalaisen järömäisen luanteen, jonka huomautti-  
 tä, että kunpa elää onnistaan, jekautumatta asukkaun vieraan asuivien.  
 Mutta kun mennään mainitusta rajasta vedenjuokseja yläpuolelle, koki-  
 dataan jolla ystävänsä, avulijasta kättä ofottava kunpa, jonka  
 kieli on Hämeen murteen luontaista. Näillä seuduilla siis ovat var-  
 sinais-suomalaiset ja hämäläiset Satakuntaa aputtuessa kerran yhteen  
 yhtyneet, mikä näiden etuvartiana ensikerran kättä naapurin  
 kättä lyöden nuo lasten tarinaansa mainitut Kokkonen ja Haukolan  
 miehet. <sup>(Kokkonen p. 8.)</sup> Edellä on jo mainittu, että jo paikkikunnan aikana oli täällä  
 kaksi mahtavaa yhteis- l. kirkko-kuntaa: Yli- ja Ali-Satakunnan kirk-  
kokunnat. Viime mainitun kirkkokunnan pääkeskusta oli Kokkonen.  
 'ella, jonne ulkomaisetkin jaksat tunkeutuivat kauppa-kauppa vaichta.  
 kauppa tekemään. Tuo kuuloksi tullut kauppa-paikka arvatta-  
 nasti haukkuteli Aurajältä Pyhän Henrikin tunne, mutta oppi-  
 ja julistamaan. Koska Henrikin mielipiteille <sup>si apilla</sup> ei tiedetä täällä tehdyn  
 mitään vastavaintaa, niin syystä on luultava ettei se ollutkaan Kokkonen  
 keläisille enää arvoinen. Sukkalaiset kauppiat, allers ristit-  
 jä, arvattunasti olivat puhde-pakinainen kertoneet rahvaalle mon-  
 ta kuskun ristinaopin pujallasta. Sempä ruokki täällä rauhallisil-  
 la korvella kunnuneltiin ja juopittu otettiin vastaan Henrikin faar-  
ina. Wilkkaan keskimmäisen yhteyden vulliterfa pään leveni ja otettiin vas-  
 taan tuo uusi oppi Yli-Satakunnan rajalla, nykyisessä Karkussa. Mut-  
 ta niin pian kun rahvas mieltä toivon ristinaoppiin, tunsi se fa-  
 malla kaipaanksen kirkollisesta laituksesta. Turun kaipaanksen hedel-  
 mää syntyi, mikä Killan perästä Kokkonenella toisen laituksesta,  
Karkun kirkko, luultavasti jo lopulla 14: ta vuosikataa. Tätä kuuloo  
 tukee se tieto, ettei piispa Tuomaa aikana, miten edellä on jo  
 mainittu, kuulu valituksia Satakunnan puolelta ristinaopin le-  
 nevien juhkeen. Kokkonen

Kokkonen nykyinen Karkun kirkko ensimmäisenä sinne rakennettu,  
 on tuskin uskottavaa. Kun huomioon otetaan ens. Turun tuomio-  
kirkon alkuperäinen avaruus, joka alkuaan oli tuskan pieni, vaik-  
 ka se rakennettiin Herrankuoneeksi Suomen piispa ja parten, niin  
 juuresti epäilyttäviä, että Karkun laisten mieleen olisi juolahtanut, en-  
 sikerran kirkko kaipaanksen ajatuksen herätessä, tuollaisen jätti-  
 läis-rakennuksen tarve, jonka tuloksena olisi nykyinen kirkko, ja  
 ka Kokkonen puolesta tygdyttävä nyky-aikaisethin tarpeet. Hyvin us-

Kattavaa siis on, että 12.<sup>tenä</sup> vuosijadon lopulla tänne rakennettu ensimmäinen  
 kirkko oli vaan joku pieni kirkko. Waan sittemmin ristinaapin levittyä  
 pirkkalaisseuran pääpele nykyisen Pirkkalan ja Wepilahden funderi-  
 le y. m., ei tämä ensimmäinen kirkko voinut tyydyttää mahtavaa piir-  
 jureen seurakunnan tarvetta. Sen vuoksi rakennettiin ehkä muutamia  
 vuosikymmeniä Birger Jaarlin retken jälkeen uusi, tarkotustaan  
 vastaava laitas, yhdestä tuumasta Ylö-Satakunnan miesten kesken,  
 funderi seuran ja totuusruksesta tutuksi tulleelle, vanhalle tulisijalle.  
 Näin tietyt syntyi tuo mahtava Sastamalan seurakunta, johon alus-  
 ja lienee kuulunut koko Ylö-Satakunnan seurakunnat, Kujittain ja  
 maan tuon kuulijan Pirkkalaisseuran. Tähän kirkkoon kuuluivat  
 kuivat Kiskonpuhdistuksen aikoina, eli v. 1540-l, seuraavat seu-  
 rakunnat: Mäkinen (= Lactis), Kyro (= Hämeenkyrö ja Kankaanpää), Kalliala  
 (= Tyrvä), Sastamala (= nyky. Karkku + Mouhijärvi + Lavia), Pirkkala (+ Kes-  
kylä), Kangasala, Orivesi, Palkane, Sääksmäki, Ahtas (+ Ujala),  
Leinipää ja Wepilähti. Siinä luettelo, joka sijaitsee, paitsi kappeli-  
 ta, 17 nykyään olevaa eri seurakuntaa, jotka jatkus olisivat kuul-  
 lleet, nykyisen Karkun kirkon alustana, tuohon edellä mainittuun  
 Sastamalan seurakuntaan. Mouhijärven kappalainen A. E. Wollenius joi  
 paitsi kertoi Sastamalan kirkon alkuaan kuuluneen nykyisin Ijo-  
 joen pitäjään, kuitenkin tuota kertomustaan missäänlaisella todistuk-  
 jella tukematta. Mutta paheena oleva kirkko arvattavasti ei ole alku-  
 ansa enempää Karkun kuin muutonjakkaan puolesta nykyisen asema-  
 ja rakennettu. Sitä todistavat nuo 4 päänäköisellä olevaa kalvauk-  
 kaarta, jotka lienevät jäännöksiä muinaisista katto-kuvakaista,  
 jotka ovat antaneet kirkolle toisen muodon, joka sillä nykyään on.  
 Näinikään nuo luoteenpuoleisen seinän ulkopuolella olevat jää-  
 nökset <sup>(M)</sup> seinämuraakista <sup>(M)</sup> sekä tukettu ovi (T) todistavat, että jolla on ol-  
 lut joku seinärakennus. Sitä paitsi kertoi seurakunnan nykyinen kanttori,  
 että nämä hautaja kairuespaan kirkon lounais-päänä, eli Ijanon  
 edustalle, on tullut esin rakennusten perustuksia, ulottuen arviolta  
 4-5 pylen matkalle kirkosta. Sekä nämä perustusten jäännökset  
 että tuo Hillin pois pötkäsema kirkon lounainen päätty viittaavat  
 siihen, että täälläkin puolella ovat laitoksen rakennukset jatkus  
 nykyistä pitemmälle jatkuneet. Tämän, Hillin urakalla rakenta-  
 tamisesta, liittyy vielä hämärä kasku, että puheena olevan kirkon o-  
 vot munkit ja munnat rakentaneet. Jos nyt tuosta viimeksi mai-  
 nitusta kaskusta käännetään sana: "rakentaneet", "fanatiksi: "afunect", niin

<sup>3</sup> Katso Suomi XI s. 84, H. Carlsson, Pitäjänk. II. Entinen Mäkinen y. m.

jolla keinoin saataisiin kirkosta "luostari," johon suuntaan nuo ylempänä kerrotut jäännökset rakennusten jäännökset viittaavat. Mutta tässä kahdessa ehkä lienee jo menty liian pitkälle ja parasta on jättää tuo kunnian vanhus seifomaan kaikkeen ansaittuun arvoon ja, siksi kun sitä vielä jätetään, Tyrvään kirkon vaiheita kertoessa, jopii joku viittaus tehdä.

Kirkon Katolisuuden aikainen kirkon kalusto. Tältä aikakaudelta on säilynyt ainostaan 16 puusta veistettyä pyhimyksen kuvaa, jotka säilytetään huonassa korjuussa, kellotapulin alakerrassa. Näistä 1-3) Kolme kuvaillee Wapahtajaa, joka on, a) jotenkin taitavasti luonnolliseen kokoon leikattuna, b) leikkaukseltaan edellistä tärkeämpi ja kooltaan pienempi; molemmat ristinmaalittuna ja c) kuvailtu Kärsiväksi oikeuden edessä; kovaria Käsi-alaa.

4) Madonna, jossa Neitzy-Maaria, pitäen Jesús-lasta sylissään, istuu aitinsa <sup>Äänän</sup> Maarian syliä.

5-7) Niinikään on 3 leikkausta, jotka kuvaillevat nais-pyhimyksiä.

8-15) Kahdeksan leikkausta esittelevät mies-pyhimyksiä.

16) Yksi leikkaus muodostaa hevosen plätsä ratkastavan fantarin, joka merkinnee jotakuta juudolaisten kuningasta. — Nämä veistokset ovat kaikki muut kalkittuja, paitsi ensiksi mainittu (a). Tuo kalkitus on arvattavasti uempia kertoja uudistettu, kun ku rat aikain ku lues va vähitellen muuttivat. Leikkauksensa puolesta ovat viimeksi mainitut kuvat joka enemmän tai vähemmän rouvia Käsi-alaa. Kuitenkin joka vanhuutensa että aikakautensa luonnetta kuvava ansaitse niitä nuo kuvat nykyistä huolellisemmän hoidan. Ensi mainitulla kuvalla saattaa olla oikeutettu jika yliopiston muusika ja jos siellä tila myöten antaisi, voisi taipistakin ku rista valikasta osa olla oikeutettu siellä jika ja mu aan. Mutta kaikissa tapa ksissa vautii nykyiseltä jokupalselta arvonta niille jäännöksille, joita epi isän sa py hina pitäneet, että he hankkivat fanotuille jäännöksille turvallisemman säilytys paikan, kuin mikä niillä nyt on kellotapulin alakerassa. — Kun ~~Kirkon~~ Karkun kirkko v.1568 joulu aamuna joulupuhnaista syttyn neenä paloi, niin varma arkein olivat nämä pyhimysten kuvat kirkko ta siirretty pa is. Sillä jos ne vielä olisivat olleet vanhas viras aan, luultavasti olisivat ne sellain palaneet paroksi.

Kastemalja kosessa graniti kivestä on asetettu ympyrä isen, kyynä ra an Kirkon Kivipaljaan pää han, kirkon läntis essa nurkassa. Mal jan laidat ovat noin 3 tuuman pa ksut; si pu rtan kalk sa ja 25 ja Kas

Kuus 8, 4 tuumaa. Molemmilla maljan <sup>ulkopuolella</sup> finnlaisilla vastaisilla finnlaisoilla  
 la on raaitaa ja lyijyä. Niistä paikoista arvuttavasti on malja katolijella ai-  
 'alla ollut jankkumaisilla rautakoukuilla tuettuna.

Kirkon pirut. Luomasen määräsä kunn katolijella aikakaudella  
 keksittiin kirkolle uusia pyhimyksiä, jotka kyttyi taika-uskoisen kansan mie-  
 likuvitteissa pyhimysten vastakohtana pirujen laumas, jotka perheinä  
 olenon kirkonkunnan vuorisen luonnun koltoimmissa lokerais-  
 ja tai muissa kummallisissa paikoissa piti majansa. Näitä pi-  
 ru-tarinoita kyllä tojin on uudemmalta kirkon aiällä hartaasti kun-  
 notettu, jopa aina nykyiselle nuorisadalle asti, eikä vielä tänäpäi-  
 mänäkään ole se perinperheen kansan seasta hävinnyt, vaan  
 vakinaisen luonteensa nojautun juuri katolijelle aiälle, jom-  
 ku nuoksi jatkoot ne tässä sijansa. - Pirunvuori, jonka päällä tu-  
 edellä kerrottu ykspytinen hidenkiias sijaitsee, on Wuolialain kyllän  
kuuluvan Antton Salomaaaren luoteisrannalla, Kirkon ruutkol-  
lin maahan kuuluvalla osalla. Tämän melkoisen korkean vuoren  
 läntinen laita on jaskas, kenties kalliin loomin vuoreen ja pitte-  
 pakkasesta jäätyneen veden punnistuksesta, murtautut jehä vie-  
 ryngyt jotenkin Kalkokki laukukokki. Wiereman alapuolella on  
 jummatonnan suuria, jopa näkävien huoneiden kokkeja, kal-  
 lion lahkareita ajettunut epäjärestykseen, ~~muodastaen~~ muo-  
 dastaen vä-  
 liinjä upassa paikkaa vuoren l. laukukan sijain, muutamat  
 upeita syviä syväille pistäviä, kummottavia lokeraita. Ei siis ole  
 kummeksettavaa, että tämä laukukko jo anman aiäistä on kolk-  
 kaudellaan netänyt jendun mielikuvitteellisen rotuaan huomion  
 puoleensa, omistamalla sen pirujen asunnoksi. Kuinka kauan ai-  
 kaa ja miten suurilukuisena perheinä kuskakin polvitunnassa tie-  
 pirut täällä majailleet, eivät tarut tiedä mainita kertoa ja ni-  
 miltään tiedetään niistä mainita ainuastaan tuo kirkon  
 urakalla rakentaja Kelli vaimonja Nallin kera. Vuoresta ja-  
 notaan kulkeneen yhden jala-tien Laukan kartanon kella-  
 riin Wepilakidelle ja toisen polun Rautaveden alalle, ilottusen  
 1/2 peninkulmaa syväälle, Kirkon pappilan kellarin. Näitä ja-  
 la-teitä myöten kävivät pirut mainituista kellareista varas-  
 tamassa ruokanaraja. Tämän viimeksi mainitun jala-polun  
 tietää taru keksityn jensuavalla tunolla. Jostakin kalasta,  
 Pirunvuoren lokeraisja, päästettiin kaira alas jala-polulle, ja-  
 ta myöten ryönteittäin se vihdoin saapui pappilan kellarin  
 jllan alle. Lehtori G. A. Gottlund kertoo muistaan panaisjuon (katja

\*) Wotow Suomi III p. 128 ja II jukka II os. p. 129 joku G. A. Gottlundin kirj.  
 p. 393-4.

hän on kirj. f. 393) lähellä Markun kylää olevan 4 kyynäriä korkean, terä-  
vän kiven, jota nimitetään Heitto kiveksi; jonka jättiläin on nostanut  
sihen Pirunvuorelta. Minulle eivät sentulaiset tästä kivistä mainin-  
neet mitään. D. Mogman (Matja Suomi II os. f. 130) kertoo nimittäin  
jättiläisen l. pirun eli munkin = numman heittäneen Pirunvuorelta juu-  
ren kiven Markun kirkkoa kohden, hajottaakseen koto rakennus-  
jen ja siten kostakseen Markkulaijille tuon urakas ja härjimmän tap-  
pionsa. Tähtäys ei kuitenkaan onnistunut, jolla kivi kirjosiin etem-  
mäksi, pudoten Tyrnään ja Markun rajalle. Tuota kiveä nimitetään  
Tutervahan = kiveksi.

Pirunpejä. Sarkolan lahden etelärannalla, vastapäätä Suoniemen  
kirkkoa, on Hoikkalan talon, Suoniemen kappelin Sarkolan kylää, matja-  
palstolla Wanajanvuori. Tämän vuoren rinteessä on ifammainen, jifäl-  
tä ontto kivi, jota nimitetään Pirunpejäksi. Gottlundin edellä maini-  
tuissa kirjokirjoituksissa (f. 374) sanotaan tätä kiveä nimitettävän Pirun  
tupakkakiviksi ja Wanajanvuorta Pirunvuoreksi. Puheena olevan  
kiven on D. Mogman kuvannut (Matja Suomi II, II kuv. I B), vaan  
niin virheellisesti, ettei se vastaa alkuperänsä. Sen ruoksi olisi se  
tunnuttu uudelleen kuvata, vaan kiveä kiveen liittyvät muis-  
tot eivät mielestäni pitäneet. Kiven jifällä oleva on anteloon  
pääsee mies tunkeutumalla idänpuolella ~~olevasta~~ kivesestä ole-  
vasta ifamraasta reikästä. Toisen pienempi reikä antautuu ki-  
ven jifustasta paksuiseksi fuennalle ja kaartuu pitte alas päin,  
muodostaen jonkunlaisen putouksen ofittain kiven alle. Ki-  
ven jifustan anarudesta otin mitat, vaan ne ovat vahingossa hä-  
vinneet. Muistellakseni oli antelon pituus noin 4-5 jalkaa, leveys 3-  
4 ja korkeus 1,5-2 jalkaa jalan vaikeille, ollen muodolleen litte-  
än kupeva, joten jifällä ainoastaan vain aloisesti vai mies  
päästä kääntyilemään. Jifustassa on kiven pinta ~~rajo-~~  
~~epänukaisesti~~ ruppulainen, f. v. ikäänkun ~~pehmeään~~ ja-  
von tai tarkinaan olisi tarvittoman fuurella <sup>harman nenikö</sup> puinolttu epä-  
jäänällisiä syvänteitä. Tämän kiven jifällä, meidän a-  
juinpaikkainsa ohella, aikoinaan nuo jättiläis = pirut ~~vika~~  
niekkuroivat. Tuossa ahtaassa palatsissa arvattavasti  
nurjin vuvonasti tarvitti <sup>alla</sup> asujaiden, riemun korkein,  
milleentkin puifuttua, ettei kello kattoon paukkunut. Pi-  
runpejän ja Suoniemen kirkon välillä, jotenkin keskivälillä  
Sarkolan lahden fuuta sanotaan olevan luodan, jonka fu-  
notus muodosta 10 kiveä; - Kuinana aikana niistä <sup>muutamat</sup> kuu-

vat <sup>pluuti</sup> makyaan-, joita nimitetään Karpiokiviksi. Nelimenot Kelie-  
nenot jäännökiksi fitä Shogmanin kertomusta fillasta, jota pi-  
ru aikainaan Pirunpefältä jälain teki, mennäkseen fitä myöten  
Luonon kirkkoa hävittämään.

Karran gaulun edellisinä päivinä Sarkolaa Kylästä Kefon ifun-  
tä renkinen Korven ifun Kiven vieresjä fikaa. Käydöt paloivat piun  
fortista paikki ja fikä putosi nuoti oon. Harmispuun tuosta lupui Kefa:  
"Wie juu piru! Samalla hetkellä katosi fikka näkymättömiin. Gaulu aamu-  
na meni Kefa jäntä myöten Warajanvuoren piirittä Karkun kirk-  
koon. Piru huusi pefältään: "Kefa! Kefa! Tule fyö maan mustan fika-  
si likaa! Tuall' on kyötä keilettyä, toista kyötä kiehumassa." En juu  
da myt, Kirkkoon on kiire, vustasi Kefa. Kummeksen lupui piru:  
"Ohoh mihin juu kiire? Wielä kun minä kin ai ain tulla kirkkoon,  
vaikkon kolat Karpijärvesjä (Larialla), oliot Laukon Kelturi ja  
naurit Luolaan kaopassa." Muutamia virtoja lounaan Pirun-  
pefältä Koirun Kylästä on Luolaan talo, jaspa ennen kaavutettiin  
paljon naurita. Kirkosta palattu aan paikkepi Kefa Pirun pefältä,  
jaspa oli Mattila täynnä kyötä keitettyä ja piinä hopeainen kaucha.  
Späntä otti tuon kauchan ja meni tiehen jä. Suomassa tuli pirukin ko-  
tiin ja, hion attuaan kauchan uiedykpi, harmispuun huusi: "Kaiikki  
Karkka varkaita, Kaiikki kaucha- perpeitä", jonka jälöstä tulevat kirk-  
komiset kuulint.

Muutamaksen piru astua hotkäytti pefältään (Warajanvuorella)  
parin kolmen virto päisjä olervalle ifolle Kivelle, Waholahden  
Kylän Ala-Uotilan pellolla. Karpi paris oli varsin voimakas, Kaska  
Kivesjä on wielä kin ifo ja fyvä, ei kuutenkaan kyö jälän muotainen,  
kaoppa, jonka pirun jälkä muodasti ja hyppäyän kaupista  
takaranka katkepi. Piru huusi: "Kerttulän emäntä! Tuas hamp-  
puja kauponi takaranka katkepi." Emäntä roudatti pyyhtä, antaen  
pirulle hamppuja ja fitä päivän ovat hamput Kerttulästä  
varsin hyvin menestyneet. - Mairitusjä Kerttulästä oli muu-  
tamakseen varsin pahaturinen emäntä, jonka keru miehenjä  
tain tuokkin tuli toimeen. Opettaaksen tuolle kelvottomalle vai-  
malleen parempia tapoja, wei miehenjä hänet gaulun aatta-  
tai jonakin muuna fyö iltana Warajanvuorelle ja afetti fen  
piellä koko yökpi istua kokottamaan feinän juykkyiseen uun-  
lioon muodastuneelle lovelle", joita nimitetään Kerttulän

Waholahden kylästä p. 395 Warajanvuorella (Waholahden kylän) Kerttulän maahan...  
Mairitus ja mairitus...  
Waholahden kylästä p. 395 Warajanvuorella (Waholahden kylän) Kerttulän maahan...  
Mairitus ja mairitus...  
Waholahden kylästä p. 395 Warajanvuorella (Waholahden kylän) Kerttulän maahan...  
Mairitus ja mairitus...

xxx) Wirtaa Suomi 1841 p. 23.  
\*) Katso Suomi II, jaksaja II os. p. 128. Shogman juna Kefon alleen  
mattkalla Suomeksen kirkkoon. Se ei ole luonnollista, jilla Sar-  
kolasta mennään juuruaan Suomeksen kirkolle ja on sama  
mattka kuin Warajanvuorellekin. Mutta jonatan vuoren ohitse aja-  
taan karkkoon.

ammun istuinpenkki. Tuo penkki, jota fontajia ei kuitenkaan osannut kalliosta näyttää, on järnestä sen verran ylhäällä, että istujan jalat juuri kipomalla ylettävät vedenpintaan. Sarkolan kylän Nikkilän talon maalla kerrottiin olevan ifosfa kivesjä kaksi ifoa holoa, joihin vähäinen mies mahtuu tunkeutumaan. Näisjään holosja lieivät pirut aikoinaan karttiera pitäneet, vaikkei siitä mitään kertomusta ole rahvaan muistosja tunne asti jäilynyt.

Uudessaja aika. Kertomus edellisellä aikakaudella alkoi kirkosta. Samasta laiteksesta jopii panna tämänkin aikakauden alulle. Kirkon tosin tapaamme jomasja asusja, johan se viimein jäi, jonka vuoksi ei siitä ole muuta mainittavaa, paitsi tuo v. 1866 Lokakuussa aloitettu kirkon korjaus, joka jille antoi nykyisen asusja joku ulko- että jifu-puolelta. Korjauksen edeltäjinä vuojina oli seurakunnalla aikamuu kolkkaan hajottaa tuo kunnian vanhus ja sen jijaan rakentaa uusi kirkko. Waan tuo hanke kuitenkin meni myttyyn, muutamain, varsinkin rovasti A. Wareluksen innokkhaasta kannatussestajälyttä kirkon seurakunnan muinaisjäännoksena. Sarotusja korjauksesja muurattiin kirkon etelä- ja itä-nurkkiin kivitekkeet, estämään näisja kolden seinain kajoamista, jonka enteina olivat muutamat seinin ilmestyneet ra'ut. - Kirkon irtain omaisuus, eli ~~huone~~ kirkon kalusto tuosja kolden vaijiss tulla kysymykseen. Mutta tälläkään alalla ei voi ole mitään erinomaisempaa jäilyssja, jilla jfo. Wika vie kaikki jeta vanhemmat, mikä vaan lie arvollisempaa olut, jaalikkseen. Ainout jäinnökset, jotka ovat jäilyneet jantotta jotaa aikaisemmalla aialta ja anjainnevat tulla mainitukki, ovat Ehtoolliskalkin peite ja Saarnatuoli. Edellisen kerkhuustoa olevan koriste-ympeyrän keskellä on jo korin kulumet: "E, D" (= E C D) kirjuimet ja niiden ukka: A 1681. Saarnatuoli on taitteellijilla leikkauksijilla ja kulmat minikään leikatulla pyhimys-kuvilla koristettu ja tallennetaan nyt vanhusja parihuoneen rahjassa, maitittavan huonusja korjauksja. Arvattavasti on se tuon 1868 jouluaamuna jattuneen kirkon palon jälyneen, mutta katolis-aikaisen kuojin mukaan tehty ja anjaitteijise seurakunnan puolelta nykyistä paljon huolellisemman hoidan ja laitas, josta lähes 300 vuotta ovat seurakunnalle hengellisen elämän vierrat vuotaneet. Lopinee tuosja vielä mainita jalkastisja, käytännösja oleva pyytä, joka on kirkvella valmistettu joku kubi, jota tehdessja näyttään käytetyn jankunmaista kuylää. Tuosja kubijsja on juraavat leikkaukset: "X II T: P. I. A. A 1710. & L L E S H E A P P O 1733 X." Nimitään on jankastin nurkassa runna, vahvasti kaudoitettu arkku, jonka kannen ku-

\* Katja Suometar 1854 n. 2, 1855 n. 20 ja 1857 n. 31.

pevius kaarteu melkein puoliympyräksi. — Altturitaulu, varustet-  
tu vuosiluulla 1749, kunaa Wapautajan kuolleen ristisä, jonka mu-  
na seisoo kaksi vaimoa. Taulun alalaitaan on maullattu kunuus  
Herranehtoollijesta.

Kirjallisuutta. (b) Sakstin Kaapissa olevista kirjoista ansainnee  
täysi mainita; 1) "Wärs H. Kans. Jesu christi Pasjon, Eller Pijnus Hif-  
taria effter som hon off the Pyra Evangelisterna ä befriffnin-  
Höghlarde Doctor Johanne Avenarie." (jaksakki, josta jille ruot-  
jiksi käänntänyt) Israel Olavi Paftare Ling "Tukholmasa v. 1611";  
2) Yhtein midottuna sijältävä a) Suarnamerotoisen esittelyn, joku  
annistetaan Kristiinalle, kirjottanut Birkhalasja v. 1650 Joulu 8  
p:nä Jos Jacobus Pauli Kaumannus; b) Apostolinen ja Augsburg-  
in uskontunnustukset suomiksi ja ruotsiksi; ja c) Suarnin opis-  
ja olevat 7 päu-erokdystä; joku d) Juhana III:n vahvistama Uffa-  
lasja Pappien Kokouksesja v. 1572 tehty päätös ja v. 1593 Uffalan Kokouk-  
sen päätös. Nimikään on jillä patiku kaure asiakirjoja, joiista van-  
hin on merkitty vuosiluulla 1719. B) Kirkon Inventaria kirjissa on  
merkitty vanhimmatki <sup>teokki</sup> kerkkun existerande Protokoll 1641-1710  
joka jatkuu muilla kirkollisilla laskuilla 1642-1736, ynnä syntymät 1672  
-1712.

Kellot. Vaikka nykyiset Karkun Kello Kirkon Kellot eivät vanhuuten-  
ja pualesta vedä huomiatä pualeensa, ansainnevat ne yhtähyvin täysä  
puheeksi attaa, jittä jyystä, kun niihin valetut kirjotukset ajattuvat,  
milla kannalla varjinkin suomenkielen aikokirjotus edellisellä  
vuosijadalla oli. Wahennan Kellon laitaan on valettu täiselle puo-  
lelle: "Denne Klocka är af Abo Academiens befalningsman Wälbe  
Trodde H. Joh. Lundviik till Karkun foghns moder kyrckia Bestält  
Åhr MDCC XXIX. Uffa M. fudit Gerk. Meger Holmia." ja toiselle puo-  
lelle Wapautajan kuva ristisä joku sanat: "Salvator Mundi." Täisen Kellon  
jinnu on myös kuvattu Wapautaja ristisä ja sen yläpuolen kul-  
misja kaudentua sanat: "Stockholm --- Anno 1737." ja kunnan alla  
kann Maamaturlaufe: "Gatz Jumalans Caritzja." Täiman Kellon täis-  
la pualella on kirjotus: "Täiman Kellon. On. Jumalalle. Gurniaxi. Kar-  
sun. Emäkirkoon. Suomen. Maalla. Omalla. Rahalans. Ostamit. Gurni-  
gan Acadmia. Tudi. H. Johan. Lundviik. Ja. Hänen. Ruqas Puolijans.  
Magdalena. Moller. Wuonna 1737. Walettu Mester For Nisman." — Gen.  
18 v. 3 Herran. Alä. Mene. Palvelias. Ja. Pyras ohitze." — Kolmas junnin kel-  
lo on valettu 1830 ja jiss nykyisten raatimusten mukaan on  
jihen merkitty kirjotukset.

Sataisiä muistoja. D. Skogman kertoo, muisto-juttuisaan Satakun-  
maassa (Suomi II, Kos. p. 127), Murhakedon vaimin ja Sadan-  
leukaluusta jensuanaa: "Nuija sadan aikoina tapettiin näilläkin paikoilla.  
Viholliset ammuskelivat meidän väkeä Sadanleukaluusta, josta ennen  
kiviä Kauniaisten faareen ja siitä Murhakedon vaimille, josta  
meidän väki oli. Meidän väki juuttui, meni ja nuijasi jataan viholliseen  
Sadanleukaluusta (josta paikka jai nimenä). Mutta vihollisille kokuuntui  
apuvaroja kylästä; meidän väen täytyi puaeta takaisin vanhalle vai-  
miellenä. Viholliset ajivat takaa, tappelu nousi uudesta, meidän väki  
voitti ja murkasi jaksien, jotka ei pääsnyt pakkaan." Toiset kertovat toi-  
jella lailla: "Vihollinen oli Urmian, meidän väki Salmiin puolella. Kun  
tappelu ~~oli~~ Sadanleukaluusta ja Murhakedon vaimilla oli tapettu ja  
mainittu jilta rikattu, eikä voittava ollut kummallakaan, kulkivat  
viholliset puoltansa ja meidän väki puoltansa Ottamussillalle, josta  
uudesta ottelivat." Sadasta näillä tienoilla ei ole epäilemistäkään. Todis-  
teeksi jiksen on ihmisen luuta, rautainen nuija ja juri pyösy nykyaikoina.  
Kun lähty Sadanleukaluusta, toiseksi ei kansa varsin tyhjästä laotele taan.  
Kaltapä juttuja, ja päiviksi ei näköjään turkun vouti nähdä. Wankka  
taata Urmiasa kertoi kerran sydämyän aikaan näkensä komiasti vaa-  
totetun jatakerran ~~että~~ katjastansa vastaan ja kuulleen ja tiistiänsä:  
"Mitä elävät tekevät kuolleitten maassa."

Miten lieneekään edellisen kertomuksen tapperaijyyden laita, on vai-  
kea janoa, jyyistä kun nykyiset afukkaat eivät enää tiedä jilla jien juk-  
teen mitään maista arion valajemiseksi mainita. Sillä se, mikä rakua-  
la on muistassa, näyttää nojautuvan kirjallisiin muistoihin, varjinkin  
Gummeruksen kirjottaman novellin: "Sadanleukaluusta" antamiin tietoihin.  
Kuitenkin on hyvin luultavaa, ettei Sadanleukaluusta ja Kauniaistenfaa-  
ren välillä ole ollut koskaan jiltta, enempää kun tästä kautta kul-  
kevan maantietäkään. Sillä yleensä jendun uorinen luonta, jotka var-  
jinkin Kauniaistenfaaren jina rannassa, johan luonnollisesti jilta  
olisi jontamit, muodostuu jina liikkelle japimattoman jyrkkä-  
ji viereksi ja välisen jalmen leveys kenties tekijä, nykyjellekin fu-  
kupolvella jillan rakennuksen mahdolliseksi; <sup>(raskaiden kustenaukusten jukteen)</sup> raskaiden kustenau-  
ken jukteen. Niinkään ei näy näillä jendun mitkällä jien merk-  
kiä jaskus maantien alemmassa olasta, jonka myös, miten ja on  
jantun, jendun luontokin tekijä mahdolliseksi. Jaspis tämän  
kautta jaskus ki yleistä tietä pidetty, on se ollut talvisin jaa-  
tä myöten mahdollista.

Kauniaisten kartanasta näin kirjoketta laotejista jotain

\*) Yleisemmin nimitetään jendulla Sadanleukaluusta vaan Leukaluusti,  
vert. p. 127 Leukaluusta-niitty.

luotesen on pellan laidasta 1879 vedetty hiikkaa myllyn tummeen. Sellain oli vain kahden neli-sylen alalla, <sup>(kariä kysynä ai j. p. 1879)</sup> hiikkasta sijitynyt näi-  
 hyvin hyvin lakonnetta luuta, jaita löytäjät olivat arvelleet ihmisi-  
 jen luiksi, koska muutama kappale <sup>(muista)</sup> kuuluu alle "huippimainen",  
 joka lienee ollut oja päikkallan luusta. Samalla paikalla on 108  
 jalkaa pitkä, kaarentunut multa-uullin jäännös. Mutta kun  
 siitä on aikojen kuluessa vedetty hiikkaa kartanay. m. torpai-  
 sin, jonka vuoksi on tuu valli melkein kokonaan jarruttu, niin  
 ettei <sup>ei</sup> enää varsin tarkoin näi päätään, anka se jäänjulkain  
 jataisessa tarkotuksessa tehty, vai olisiko se muodosta  
 vaan väkittelien muodastunut hiikkakantojen kaja-eli  
 väli-ajrakiksi; kuitenkin yhdessä kohdassa sijitynyt jäännös val-  
 lista näyttää tukevan edellistä luuloa. Kartanasta ja mainitusta val-  
 lista alentuu maan pinta vähäisenä viereisenä kailijelle suun-  
 nalle, muodostaen jinne alavammun lakeuden, joka nyt on Kau-  
 niaisten kartanain peltana. Skogman on tämän paikan nimittä-  
 nyt ja merkinnyt sen karttamaissa taulussa (Suomi II, II. kuv. 1 A) e.  
 della mainitukseksi Murhakedon väinöksi, johon Sudankalvulta on  
 pari ~~kolme~~ <sup>paikalla</sup> virstaa. Tupausten vaikeista niin hyvin tällä kunn edelli-  
 jelläkään, j. o. tuolla vallilla, miten ja edellä on viitattu, eivät sent-  
 laiset tienneet sitä eikä tätä.

Linnavuori ja Murhakaari. Hämeen-Uyron pitäjässä olevan  
 Mahnalanjelan alin-oja on nimeltään Jokiveji eli Jokinen, joka  
 Suurunkasken kautta laskee vetensä Koloveteen. Kun Suurunkas-  
 kelta mennään pitkin Jokista pohjoseen päin noin virstan mat-  
 ka, kohdataan oikealla kadella järven itäisellä rannalla Linna-  
vuori, joka kuuluu Kunttilan tilan maahan Pirkkalan pitäjään  
 Penttilän kylässä. Saman verran matkaa tästä edelleen kulettua,  
 jarrutaan Murhakaarelle, jonka eteläinen eli Suurunkasken puoleinen  
~~puoli~~ ranta kohenee yläväkiksi Kalliovuoreksi. Näillä kallioilla kasvii  
 jendun nuoriso helatulia polttamassa ja tanssimassa. Pohjois-puo-  
 li puolta on alavaa tupa-maata, jota vuoro-vuorin viljelevät Suo-  
 nimien ja Pirkkalan puoliset ajokkuat keskenään. Näitä suurem kalli-  
 kalle näin mainittujen seurakuntain rojia, ja kun se ainaastuu si-  
 jittäin ehkä puolen mittatymöörin alan, joka kelpaa viljelyk-  
<sup>si</sup> ei ole sitä jätetty kahteen ojaan, vaan sen omistajat nauttivat siitä  
 tulon syllä jonaatulla tavalla, vuorottain halveena, heinämaana  
 tai laitumena pitämällä. D. Skogman kertoo (Suomi II, II. f. 132-3)  
 pirkkolaiisten muistojen mukaan "Jan-Bygjan", j. o. Jan-Nihan

aikaan täällä tapellun, ellei suomalaiset hirtoituksestaan Linnaruos-  
rella ja venäläiset Murhufarella, johon yksi venäläinen herrasli oli  
suomalaisien luodin uhriina kaatuneet. Siinä molemmien puolin  
ammuskellua, vihdoin venäläiset ryntäsivät Linnaruosalle, jossa suo-  
malaiset keikaineen olivat vastassa. Taistelijat jirstyivät nyt Linna-  
ruoselta <sup>vähän matkaa</sup> pohjoiseen päin, jomalla rannalla olevalle Stonitylle.  
Miten sillä lienee tappelu lopullisesti päättynyt, ei taru tiedä maini-  
ta. Taisen tutun mukaan janaa Stogman jättiläisen heittäneen  
Linnaruoselta jolain juurella kivellä Murhufarelle alettaman,  
ja uppiniskaisen paikansa kuoliaaksi. — Seurauksen rakas ei enää tie-  
tänyt yllä kerrotuista tapahtuksista muuta mainita, paitsi sen, että kei-  
fari Linnaruoselta jolain, afolta talletematonta paikansa kuitillaak-  
seen, afolta vaan ampumataitansa etenyttä kokeeksi, mutta an-  
nistuneena hämiksi ampui sen Murhufarelle ajetettu<sup>m</sup> ku-  
liaksi.

Minkä aikaisia lienevät ne tapahtumat, jotka yllä mainituille ta-  
ruille ovat alun panneet ja joiden tuloksena vielä nuo Linnaruosen  
vallit jirivät, on varsin epätietaista. Kuuitenkin on hyvin uskottavaa,  
etteivät ne ole Ison-Vihan aikaisia jäännöksiä, joistakin Stogman  
muistojutuisaan arvelee, jolla niin suurista kaitoksista, kuin Linna-  
ruosen vallit ovat, eivät olisi tapahtukset vaineet vain puoleltaista  
vuosikadan kuluulla nykyisen kansuryhteensä rajata. Tuskinpa  
lienee Kivikauden kiihittä enempää kuin Lappalaisillakaan ollut  
aikoinaan niinkuin Kansallisuus vaimia kuin tarnettakaan niin  
suuriin kaitoksiin jatoisiin hankkeisiin, kuin puheena olevan ruo-  
ken varustukset ovat, jolla suuremmaksi mitä täydellä oikeudella  
jajii otakkaa. Nät vallin yhteenlaskettu pituus nousee 763 jalkaan  
(katja asemapiirros <sup>22</sup> 3) ja nuo varustamattomat paikat — jaita en kii-  
reen ohella sen vuoksi mitannut, kun niistä olisi jausut erilaisia mit-  
toja, sen mukaan minkä paikan ruosen laidasta olisi rajaksi ot-  
tanut, — vastaavat pituudelleen melkein jaman määrän, joten  
tuon jankummoisen falkulinnoituksen kehys kaja nousee alun koi-  
mannelle jodalle jylelle. Wallitus on jantu kokiwan ofaksi lakka-  
re- ofaksi mukula- kivistä, jaita ovat suurimmat monisja-mie-  
hin liikuteltavia, keskulaiset rakovan miehen nasteltavia ja vä-  
himmat jaja miehen päästä pienempiä (näitä varsin vähän), sen  
mukaan millaisia kivia milläkin paikalla on ollut vallin lä-  
heisyydessä ruoselta jautavana. Sekä D. Stogman että W. Carlsson  
kertovat nämä puheena olevat vallit melkein perinpohjin rajatella

\*) Werman Pitäjän kertomuksia I Pirkhalan pitäjänstä, W. Carlsson f. 6.

\*\*\*) Ettei tämä asemapiirros, vallitusten kääntökulmain jurnuden ja

hajotetuiksi, niin että viime mainittu v. 1864 nuorella Käydesjärvellä, ei jana  
 jella nähneensä mitkäänlaisia linnaitus-jäännoiksi. Mahdollisesti lie-  
 nenät sentulaiset ja nuo <sup>varpinkiä</sup> Siurunpahan pohjoiset, näitä laittokkia tar-  
 koittelemaspa Käydesjärvellä, hunkin sen vierytelleet vallitukfen Kiria nu-  
 kelta alas, ehkäpä jotkut penkailleet mitä toivotun faulien hi-  
 maspa. Mutta täydellä syylä japi otaksua niiden vielä nykyään-  
 kin olevan pääasiaksi alkuperäisellä kannallaan, j. o. varpin vä-  
 hän lienee vallitusten muoto ulkonaisen väkivallan kautta tulleet  
 Karjimaan. Se pikku, ettei Carlsson nuorella Käydesjärvellä löytänyt  
 jella linnaitukfen jäännoiksi, arvaattavasti nojautuu seuraaville  
 syille: Nuorelle Karjimaan jonne tärne Koukertelevaa jalka-palkua  
 myöten, joka vihdain etelä-kaukkoisessa kulmassa (asemap. K. v. välissä) joku  
 tuu matkustajan nuoren linnaitukfen piiriin. Jos jina ei jidi filmään  
 ja huomaavana, joutua huokeasti tähytelijä mennä okeita edel-  
 leen, kuten tämän kirjottajalle oli vakolla Käydeä, kokeamatta tuota  
 jukaläistä valla, joka tästä <sup>(\*)</sup> jatkua kaikkijelle jussinalla, vasemmal-  
 la on jina Hallin lakkare eli jia Kiria (K) etämaspa <sup>vastaiselle puolelle</sup> jatkuvaa  
 valla. ~~mut~~ huomaamasta. Metjällä nuoren päälyställä on Kyllä alaa et-  
 jimisen, vaan ei mahdollisuutta niin huokea tilaisuutta vallien ~~työ~~  
 löytämisen, jos jita varpinkin jos jattua <sup>suojamassa</sup> nuoren laidalla jellaiselle  
 paikalle, jos jia ole valla. Näin arvaattavasti Kiria pastori Carlsson-  
 lle Linnanuorella Käydesjärvellä. Mitä tulee jiksen, että puheena  
 olevan nuoren vallit olivat alkuaan muratut seinämäksi, j. o.  
 Kiriet ladotut, niin että valli oli jia muodastanut pyöty/paran pin-  
 ran, jahan jussintaan pastori Carlssonin lainaama D. Hallin tiedon on-  
 ta viittaa, on tussin alukijkaan uskottava. Nihtävästi on vallin  
 rakentajalla ollut tarkoituksena, joojata jella itjään nu-  
 kelle hyökkäisvältä viholliselta, ofatta niin että vallista viery-  
 tettiin oli aikomus eli tarkoitus vieryttää Kiria nuorelle kopua-  
 vain vihollisten puolelle ja viimeisessä häädössä olla se rintaru-  
 sustuksena jekä jomalla esteenä niiden nuorelle pääjyspä.

ja Nuorentumisen puolesta <sup>jka</sup> jomallittamain paikkain pituuden jukteen, se  
 uivan tarkkuu, joun taten erityisesti huomauttaa, jella ne pantiin paperil-  
 le filmä-mitan mukaan. Huitenkaan ei se topografillista topografillises-  
 ta tarkkuudesta paljan paikenne, koska kahden tuntien mittelyn perästä  
 jafamalla paperille merkittämisen perästä, tultin jamaan paikkiaan, josta oli  
 alettu ja merkittämys paperille väkääkään haurastamatta yhdistyi jomaa al-  
 kupisteen, vaikkav nuorella oleva jylhä metjä kokonaan etään kehityksen mun-  
 toa yhtäpönnään tähyämistä, joten jita ei väkääkään opua ollut linnaitukfen  
 muodan määräämisiksi.

\*) Katja Suomi II, II s. 133 ja Petäjänkert. I Pirkkulan pit. s. 21.

Sitä tarkotusta varten kaattiin kiviä ~~vuoren laidalle, milläpäi niil-~~  
le paikalle vuoren laidan, josta on mahdollista, vaikka varsin vai-  
laista, ihmisen vuorelle kunnata, riittämiseen, j. o. epäjännölliseen  
roykkivään, eikä jankaan jäänvölliseksi seinäksi rakennattuna, johon  
tarkotukseen ovat kivetkin mukavien muuten ja puolesta japi-  
mattomia.

Mutta koska Ifo-Wikaa ennen maasfamme käydyt valtio-podat  
eivät ~~ole~~ olleet sen luonteisia, että niiden tapahtumain vaiheet an-  
taisivat aihetta laitasten syntyne Linnaruorella, niin ei ole muuta  
keinoa, kun laskea ne Nuorjapadan aikaisiksi, joiksi niitä Carlssonin  
kertomuksessaan Pirkkalan pitäjäästä (p. 51) arvelee. Kun Jaakko Ilhan  
ylipäällikkyydellä jahtaan Pohjanmaan nuorjamiesten tuloista Sata-  
kuntaan saapui tieta Hameen Myrskylä majailenään linnaleiriläisten  
päälliköille Kennu Laurinpoika, joka hän jalka- ja ratse-miehinien,  
joiden luku yhteensä nauhi 80: num, pukeaan "Karkkunan päin." <sup>\*)</sup> Kaikki olla mah-  
dallista, että hän miehinien tälle saaruttua olisi varustanut Linnaruor-  
elle puolustus-asemaan, ehkä taivassa jaadokseen apua Satakunnan etc.  
lajilta linnaleiriläisiltä. Mutta luonnollisimmalla näyttäisi puhe-  
na olevalla apulla seuraava tapausten julkaisu. Kun nuorjameikat ~~va-~~  
voittivat voittivat Lauhkonheran Knuutti Kuren joukot Kokkalla tai  
Kalmanmäellä, pakeni hän joukkoinen, edellisten takaa ajanana  
"Karkkunan päin." <sup>\*\*)</sup> Knuutti tuli tieta marssi Claus Flemingin joukkoi-  
nen tälle läheneemisestä, joka Kuri Kuren joka hänen miesten ja mie-  
let ja hän lie ajettunut takaa ajalle nuorjameikille vastarintaan Sa-  
danleikkaluona, eli Leikkaluona, joksijota sentulaiset tavallisesti nimittes-  
vät, jonka kautta luultavasti Kulki luoteen puolella Kalasetta yleis-  
nen talvitie. Siinä vähemman mukahan perusta, johon marssi Kurki  
lähetti apuväkeä, josta Koko joukkolaan allit saapufalla, nuorjamei-  
kit Kuokkos vetäytyivät Kurhokedon-vainiolle, Kuunniesten Karta-  
nan nykyisellä pellolla, josta ehkä vielä kuikkain tuisteltiin  
taisteltua, täytyi nuorjameiksen uudelleen peräytyä, mennen nyt  
Linnaruorelle, johon ne ajettuivat vastarintaan, varustuen  
vuoren yllä kerrotuilla kivisillä lailla. Edellä arvelussa Koko  
Koispa ei kuitenkaan katuvain voitto ja kapinaittjaiden tappia lie  
juuri allit, koska marssi Fleming joukkoinen, joihin luonnollisesti  
Kurki miehinien yhdistyi, marssi Pirkkalanlaktia pitkin vierä viit-  
to-tieta Totkijärven kautta Pirkkalan Kylään ja Kirkolle, vastapäätä  
Kokion Kartanoa. Tällä jos katuvain puolelle oli taisteluissa Leikkalu-  
la ja Kurhokedon-vainiolta selvää voitto kallistunut, ei se oli peräyty-

<sup>\*)</sup> Katso G. H. Nuorjapata II p. 52.

<sup>\*\*)</sup> Katso G. H. " " p. 55 ja W. Carlssonin kert. Pirkkalan pit. p. 14 ja 15.

myt tuonne edellä mainitulle Turkolanlahden tielle, vaan epäilemättä o-  
 lipi se ajamit nurjiamiehiä yhdistellen ajamit tukaa pitkin Kullaveden poh-  
 jois-rantuetta, ja se luula lie kapinaittijoilla ollutkin oleinen, janka nuoksi ne  
 ajettuivat varustettuun ajemaan Linnanuorelle. Kun nurjiamiehet huos-  
 mapiivat vihollisen marssineen edellä mainittua tietä Pirkkolaaan, jät-  
 tivät hekin ajeman ja pelasivat <sup>Maikiaan</sup> ~~Maikiaan~~, etkä sinne juoneen puujauko  
 Monja luo, tainaan jiedä saunansa yhdistetyin vaimin antaa <sup>(jortajauko)</sup> helpa  
 jalkajunnan. Jos nämä arvelit titeen ahjassa jija saunat jija,  
 tulijien kautta jankun verran jeluille nuo hämät muistat  
 Sadanleikalunna, Murhakedon-vainiolla ja Linnanuorella.

Iso-Wika. Sunnuntai-aihana, kun jumalanpal-  
 velusta piti otettaman, tulivat venäläiset karkun  
 kirkolle. Silloinen karkun kirkkoherra Enckell neu-  
 voi rahvaan ja oman perheensä pakenemaan lähi-  
 saareen. Itse hän jäi paimenpoikansa kera kirk-  
 koon. Sieltä hän näki, miten viholliset surkeasti  
 räähkäsivät naapuri-talon isäntää, jonka sitten  
 lopullisesti hirttivät. Kirkkoherra kapusi salakappuja  
 (katso asemap. W) myöten kirkon lakkaan, josta kirk-  
 koon tulleet viholliset eivät häntä löytäneet. Sieltä  
 hän sitten piilotteli niin kauan kuin venäläiset  
 kirkkoa mullastivat. W. 1866 kirkkoa uudestaon perin-  
 pohjin korjatesa oli löytety kirkon lakasta puu-  
lusikka, jolla on arveltu hänen syöneen paimen-  
 poian tuomaa ruokaa. Tappilaspa oli jontuna huo-  
 neen seinällä tirainen tai lyijyjyinen kapakujan-  
kuva, jota ryöstävät venäläiset palvelivat ja pelkäsivät.  
 Joku saalista hinoitseva ryssä vihdoin rokkemi  
 tarttua joko tuohon mainittuun kuvaan, tai jontou-  
 kin sen lähellä olevaan esineeseen, vaan silloinpa kuva  
 putosi raatelijansa varpaille. Siitä perin hämmästy-  
 neenä pötkivät viholliset tiehensä ja niin tarvin säilyi

→ Pastori Skogmanin kertomuksen taifintelun taifintelu (Suomist. II p. 137)

Sadanleikalunna ja Murhakedon-vainiolla Tappelun jirtymisestä Otamusfil-  
 lalle, jasta kulkee vakana maantie Mouhijärmeen kuuluvassa Sulmin kyläs-  
 ja, tuntuu jotenkin luannoittamalle, etkä talvikelillä olisi tällaisia jataifia  
 liikkeitä tehty. Huuhtaus päinnoastain yhtä luannoittanta, miten edellä ja  
 an nitattu, on otakijua Sadanleikalunna Meijuseksi tuis telu aikakpi. Eh-  
 kä Ijan-Wikan aikaan venäläisten harjattamat jankkojen liikkeit näil-  
 lä jenduin lie antaneet aiheita yhdistymään Otamusfillaan puhe-  
 na aleniin tapaukpiin. Niimikään on luonnontonta Murkasaa-  
 ren ja Linnanuoren välillä, näiden ~~tehtävien~~

Pappila ryöstämättä.

Kirkun iso kello, jota nimitettiin Hopea-Maijaksi, tai, miten kirkkoakin sanottiin, Isoksi-Maijaksi, tarun mukaan <sup>jo sodan alussa,</sup> upotettiin lähelle kirkkoa Lammassuodon pääjän Kulovedessä. Hämmästyksen muistona mainitaan jonnekin ehdoksi eli uhriksi, että ainostaan kahden härän vetäminen voidaan nostaa kello järvestä ylös. Montakertaa sanotaankin sitä koetettun sieltä käsin saada, vaan koskaan ei ole noista kokeista onnistuttu, lieneekö sille syy uhrin vaillinaisuus täyttämiseksi tai muus- ja. Kerran kuitenkin oli kello saatu jo veden pintaan nostetuksi, vaan silloin kirkon kohdalla ilmasta outo ääni<sup>\*)</sup> kuului: "Jopa Kirkun Hopea-Maija nousee ihmisten korvia halkasemaan!" ja samasapa saatiinkin menin kolisten pohjaan. Moutijärven nykyinen kappalainen A. E. Melenius kertoi puolestaan hyvin uskottavana tietona puheena olevan kellon joutuneen sotasaaliiksi venäläisille, jotka sen veivät Pietariin. Kellon vielä matkalla ollessa lähellä valtakunnan rajaa, ehkä Tynnijoella, piti karkkulaisten koettaa saada se lunastetuksi takaisin 600 taalerialako tai ruplana, vaan tämä hanke kuitenkin raukesi turhaan. Liian alhainen lieneekin ollut tuo tarjottu lunastus, joka ei voinut venäläisten mieltä tyydyttää saaliistaan luopumaan, varsinkin kun kellon piti olla pelkkää hopeata ja päälliseksi vielä Roomassa valittu. Tärkeimpia tietoja tämän kellon vaihista lupasi hyväntahtoisesti kertoja jälempään antaa sekä toimittaa kopian jostakustakin paavien antamasta "buusta", joka sisältäisi jonkun kotolisen aikaisen kirkollisen ratkaisun Karkusta, vaan nuo lupaukset lienevät peräti unhotuneet, koska ne asianomaisen puolelta jäivät täyttämättä, vaikka niistä kirjewait- doua jälempään huomautin.

Täällä, miten muuallakin maassamme, meni ratvas Isou-Wihan aikana vanhuudesta asutuilta aloitta keskimmäisen etäisyyden ja enemmän vielä edellä mainittu jaarun sopineuomunden vuoksi sotaiseksi asemaksi, otak sua kahden vihollisjoukon varustautuneu otteleukseen. Samaa jaatua arvea tuosta suoperäisestä, rämeikkömetsää kaava vasta Sotamiitystä, joka sijaitsee syrjäisessä lahdenpohjukaspa Linnavuoren pohjoispuolella, etäi siellä koskaan liene tapettu.

\*) Kirjain sanoa tämän huhtajin ollen vanhan ämmäsaaran. Katos Nami II, s. 128.

salomaille vihollista pakoon. Skogman kertoo kirkon-  
kyläisten olleen paossa Kotakallion, jonne oli puoli-  
toista ruotsinviristä Aluskylästä, (Suomi II, s. 128.). Kulor-  
ja Rauta-veden kaakkoisrannikolla Lielahden, Wiktiälän,  
Jysän ja enimmäkseen Kärppälän kyläläiset piilotte-  
liivat pitäjään kaakkoisimmassa osassa, Tiimäs-  
järven ja Masonjärven tienoilla, jotka siihen asti  
lienevät olleet aivan salomaita, vaan tulivat sen  
jälkeen vähitellen asutuiksi.

Gustav III:n sodan (1788-90) aikana oli Suome-  
men kappelin Wahalahden kylän Ala-Hemmön talon-  
poika Juomas ollut muiden paikkakuntalaisten kera  
ransporttia viemässä Wärälään. Kaikki olivat siellä  
kuolla nälkään. Juomas valitti kovaa kohtaloaan  
kuninkaalle, pyrkien samalla päästäkseen kotiin. "Täät-  
lähän silä minunkin poika-parat pitää olla", vastasi  
kuningas. Huomenna pantiin Juomas johonkin  
heinäkuorman viemään. Matkalla hän sipaisi puukol-  
la kuormasta köydet poikki ja alkoi kiireenkautta  
ajaa pakoon, tippuneen heinät pitkin tietä. Wähti-  
sotamiehet ryntäsivät hevosen suitsipieliin, ottaak-  
seen karkuria kiinni, vaan vauhti oli siksi voimakas,  
että kiinni-ottajat suistuivat tiepuolelle ja niin hänel-  
le onnistui päästä. Monta vastusta ja puutetta kärsitty-  
ään, metsän ja erämaiden läpi vaelluttuaan, tuli hän  
vihdoin muutamain toverien seurassa sunnun-  
tai-iltana Suomeen. Samana päivänä oli kirkos-  
sa julistettu karkun silloisen nimismiehen fuseliuk-  
sen Wärälästä lähettämä ilmoitus, joka sisälsi tie-  
don, ettei heitä tarvitsä enää koskaan kotiin saapu-  
vaksi odottaa. Näet niin syvästi epätoivoon oli kärsi-  
mykset kynijöillä karkkulaisten mieltä kotiin pa-  
laamiselta vajottanut. Parin viikon perästä tuli  
sitten muitakin ransporttilaisia yhtähyvin, vaan  
aivan tyhjinä kotiin.

Löytöjä. Löydöt tällä aikakaudella, mikäli nii-  
tä tietoon tuli, ovat vähäpätöisiä. Tärkeimmältä  
arvosta lienee ollut se rautakirves, joka oli v. 1839  
Karkun pitäjään Nokkuan kylän Ylisen ruuthollin

pyytinkin kirijalan perustusta kaivaessa löytty noin  
 kolmatta kyynäriä syvästä hieman sekaisesta maas-  
 ta. Se oli ollut laatusaan hyvin leveä ja ohut lapamer,  
 vivahtava venäläis-kirveen muotoon. Sen vuoksi  
 jaattas löytöä pitää tämän aikakauden tuottena, ~~vaik-~~  
~~kaikkä todellisuudessa voi olla paljon vanhempi.~~ Löy-  
 dettäessä oli kirves ollut jo perin pahoin ruostunut, jor-  
 kapuoksi se vihdoim kuului mitättömänä joutuneen huk-  
 kaan, joten ei siitä voi varmuudella sanoa, mitä ai-  
 kakausta se vastaa; ehkäpä lie ollut jäännös myöhem-  
 mästä rautakaudelta. — Kirjuri E. W. Sohlmanin omis-  
 tamarja Hiedan ruothollisja, käsitään alustalaisineen  
 saman nimisen kylän, talletetaan ryynikiven alus-  
kivessä (katso kuv. 5.), joka oli v. 1880 löytty Hiedanruohteen  
 (virran) rannasta. Sanottu vuolle juoksee noin 20-30 syt-  
 tä leveänä Salonsaaren ja Oksalansaaren välillä. Kivi  
 oli löytty vähän matkan Salonsaaren puoleisesta rannas-  
 ta noin 2 kyynyrän syvyydestä vedestä. Wankkaan ai-  
 kaan sillä kerrottiin valmistetun ryyniä sillä tavalla,  
 että päällyskivi pyörä & navallaan n aluskivien ha-  
 katusja kamatoja mursertaan kiven välisjä olevista  
 jyvistä akanat erilleen. Näin silvotut jyvät juoksivat  
 aluskivien kamaton laidasta hakatseu reian kautta ulos  
 (katso kuv. 5 R.). Tästä kivistä on lohjennut johtoreian koh-  
 data kappale fobik pois. Minkä aikainen jäännös  
 puhkena oleva kivi oikeastaan lienee ei voi tarkoilken  
 sanoa. Kuitenkin on luultavaa että kiven myöhempi  
 viljelys-aika ulottuu edellisen ja nykyisen vuosisadan  
 rajavaiheille, koska sitä muistellaan käytetyn välikap-  
 palena ryynien valmistukseksja, ekkä alkuperäisen  
 viljelystapa pistäne aikaisemmilla vuosisadoilla.  
 Muuten on huomattava, ettei löytö Lounais-Suomen  
 seudussa ole harvinaisen. Näst samantaisia kiviä  
 mentailltiin muuallakin ollen, vaikkai niistä tar-  
 kempaa tolkkua saanut; tietääkseni on niitä löytty  
 esim. Tammelan kihlakunnasta. — Messinkilantin  
 oli viime kesänä löytännyt talonpoika Augusti Rai-  
 pion kylän Juakolan talon pellosta. Sen laidassa on  
 2 reikää kannatusripaa varten ja lantian keskusta

on nähtävästi leikkaamalla tehty: "№6". Kannatusrei-  
kän ja numeron välillä on lyömällä tehty epäselväksi  
syöpynyt merkki kenties "10" tai "III". Numeron alla miinkään  
on joko 110, tai IK vasemmalla ja O tai Ö oikealla. Lanttia  
lienne käytetty sotaväen tai muiden poliisimiesten  
virkamerkkinä.

### Tyrvään pitäjäs.

Takanuuden-aika. Johdannosta on jo viitattu, miten  
varsinais-suomalaiset ja hämäläiset maasta kansoitta-  
espaan kohtasivat toisensa täällä Satakunnassa juuri  
näillä aloilla ja kertomuksessa Karkun pitäjäästä  
jo on mainittu, miten Kauholan mies vedon tuo-  
man lastun johdosta kävi varsinais-suomalaisten  
esikoisena ensimmäisellä tervehdyksellä hämäläisten  
esikoisen luona Tokkussa. Mitä ennen nykyistä  
maamme kansallisuutta arvottavasti on jo Tyr-  
väänkin aloilla ollut aikaisempia maanasukkaita,  
joiden pesäpaikka nähtävästi on ollut Kauholan  
ja Tyrvään koskella, josta nyt on saman-nimiset  
kyllät. Nät lämmän vesiväylän vedet juoksevat  
pienestä Liekovedestä sanottujen koskien kautta,  
joita Hiukkasaari toisistaan erottaa edellisen oikealle  
ja jälkimmäisen vasemmalle kädelle, alas tästä alka-  
vaan Satakunnanjokeen. Mainitusja Hiukkasaaresta,  
joka tarun mukaan on hiisien tekemä, on ollut muo-  
doltaan hiukan oikea kivipanos. Takavuosina saar-  
ta ympäröiviä koskia siivotesja on tuo kivirokkipö-  
tullut tuntemattomiin koskista nostetuilla kivillä  
peitettyksi, tai muuten sorretuksi, ettei sen muodos-  
ta v. 1880 enää sanottu saadun mitään selkoa.  
Mutta silloin kun kivipanoksen muoto oli vielä  
ollut nähtävänä kerrottiin sen kehän muistutta-  
neen jonkinmoisesta "hajonniesta siinästä". Tu-  
sotuneen siinä jäännös oikeastaan lienne ollut  
tavallinen Hiidenkiukaisja tavattava kehäriivi, vert.  
Suomi II 9osa kuv. 53 asemapiirros. Tätä kivipanosta siis  
sopinee pitää todisteena jätteläisten eli Suomen  
alku-asukkaiden näillä seuduilla majalleemisesta. —  
Lapinkanta Leimilän kylästä Katajan rusthollin pello

Keskellä olevassa saarikumpareessa, noin neljännes  
 viistä kartanosta länteen päin ja pohjoispuolella  
 Naarvan maantiestä, on ennen ollut hautakumpu.  
 Elokuussa 1880 saapui sitä tarkastamaan silloinen  
 Tyrvään kansakoulun opettaja J. Manner, joka kertoi  
 tuon hautakummun silloin olleen aivan tasaisen,  
 keskellä hieman notkolla. Avatesa oli siitä esiintynyt  
 6 jalkaa pitkä, 5-6 korttelia leveä ja 2 jalkaa syvä  
 hauta. Ympäriinsä sen laidolle oli ladottu pystyyyn  
 paasikivet. Näiden paasien ja kiekkanan väli  
 oli täytetty suuremmilla ja pienemmillä muku-  
 lakivillä, ulottuen tämä täyte jopa kyynäränkin  
 matkalle, laita-paasista lukien. Hautaa avatesa  
 oli, peitemullan pois luotua, tullut sen pohjalla  
 esiin vähän hiiliä ja yksi luu, jota avaja ei arvel-  
 lut ihmisen lunksi, sen vuoksi kuin se oli ollut pi-  
 tuutensa verraten liian pakas. Vakinko vaan  
 että hauta joutui muinaisjäännösten tarkastuk-  
 seen tutustumattoman miesten repaloitavaksi, jo-  
 ten sen sisustalle kätkeyt, mahdollisesti hyvinkin  
 arvokkaat, tietovarot joutuivat perikatoon. Kuiten-  
 kin on haudan avajan suosiksi mainittava, että  
 hän, vaikkapa ei asiaa tärkeitä tuntenut, haudan  
 rakennustavan suhteen on sen verran huomaavaa  
 silmää käyttänyt, ettei puheena olevan jäämäk-  
 fen merkitys tullut kokonaan kadonneeksi. Sitä  
 näet on sen muoto siihen määrään tullut huo-  
 mioon oletuksi, että sitä saattaa verrata niihin  
 Lapinhautoihin, joita H. Laitinen on tutkinut Ilo-  
 mantissa ja Koopiselän kappelissa<sup>1)</sup>. — Saman

Löytöjä. Kataran rusthollin maalla olevan Heuhka-  
 lan nimisen torpan lähellä on kaksi onnitusta tar-  
 haan aivan vierettäv, niin että ainoastaan 6,5 jal-  
 kaa on niiden väliä. Niitä rajoittaa jotenkin ym-  
 pyriäivän oja (vert. asemap. 4.), jota K. Ma merkityille  
 kohdille ei ole kaivettu, s. o. tarhan sisusta on katkai-  
 semattomassa yhteydessä ulkona olevan tarteren  
 kera. Ympäroitsevän ojan sisälaitlasta mitatun

<sup>1)</sup> Kats. Suomalais-ugrilaisen Muinaistutkimus alkua  
 J. R. Aspelin s. 134.

on tarkain halkasija noin 32 jalkaa (tarkemmin 31,5-33 jlk.) ja siis aivan yhtäsuuria. Sitä paitsi on tarkain A keskeä hauta, jakaantuva toisesta päästä kaksikameraiseksi. Sekä tämä hauta että rajoittavat ojat ovat maatumena noin jalaa syvyyttä ja 1,5 j. leveyttä. Tarkain keskusta, jossa kauttaataan on hielen jalkaista savihiekkamuttia, on suhteellisesti yhtä korkea ympäröivään kedon karsa. Tarkain lähiseltu on aivan kiveton, notkomaan luontoista tasankoa. Näiltä tarkoilla pohjoiseen päin ~~on~~ hiukan kangas-kuonolisella tasasangolla on kumpumainen muttahauta, katso läpileikkausta C, jonka halkasija nimittäin on 31,5 - 33 jalkaa, ympäröivästä ojasta lukien. Hauta yleensä 3 jalkaa korkeaksi, ollen keskeltä vähän kuopalla. Hiiden jäämökseä tässä muttamaisessa haudassa on ainoastaan nimiksi. A ja B tarkoilla 135 asketta etelään on kiviperäisen mäkitöyrään laidassa kiviraunio nähtävästi vanha-aikaista käsialaa, ei kuitenkaan Hiidenkiukaan, vaan pikemmin sortuneeseen saunankiukaan verrattava. Kaikista näistä puheva-olevista jäämöksistä ei keuhun rahvas tiedä mainita sitä <sup>niä</sup> ~~ei~~ <sup>tätä</sup>. Siihen katsoen ovat nämä jäämökset sovitellut pakamuden aikakaudelle. On kuitenkin luultavaa, että ehkä jonkun sodan aikana vihollista piileskelevä rahvas olisi täällä nakkansa säilyttäneet, jonnekunnossissa lappalaistodan muotoon laitettuisia majoissa, joiden ympärille kentän kuivana pysymistä varten laitettiin ojat. Muuten on huomattava, ettei tarkoja A, B enempätä kuin C. täällä ole otaksuttava hiilimilium pohjiksi, sillä siinä tapauksessa pitäisi hiilien jäämöksinä olla niissä runsaammoin, kuin niitä nyt todella on. Kaikissa tapauksissa ovat jäämökset siksi merkittäviä, ettei niitä ole voimut jättää tässä puheeksi ottamatta.

Löytöjä. <sup>Hiidenkiukaan</sup> ~~Hiidenkiukaan~~ varustettu kivi miina, kuv. 6. on taka-aikoina löytty edellä mainitun Kataran rusthallin maata lähellä Kartanow olevasta suosta.

Kuujan oli nykyinen Kataran omistaja J. E. Kataran lahjoittanut opettaja Mannerille, joka sen taas puolestaan lahjoitti yliopiston museoon. Oikokirveen (N:o 2) oli torppari Heikki Juhanspoika Tormin kylän Warren talon metsäpalstalla, löytänyt perunapellostaan toistakymmentä vuotta takaperin. Hän, vaikka salomaiden miehiä, jalomielisesti lahjoitti löytönsä yliopiston museoon. Saman kylän Tormin talon metsäpalstalla olevan torppari Kaarle Kankaantusta tallettaa kivitattavan kattelunsa, jonka hän sanoo 14 vuotta takaperin löytäneensä Himonsaaran pellosta, Wesilahden pitäjään Mantereen kylän Prosin rustholliin maata. Kiven salaperäinen, taloudelle menestystä pursuava, taikavoima esti omistajaa siitä luopumasta. — Vasarakirves, löytty Komerolan kylän Länkin talon haasta, halenssen kiven välistä noin 18 vuotta sitte. Viime vuonna oli sen myynnyt seppä Wilen Kiikosiija kandidaatti A. O. Heikulle. — Kallvilan kylän Sorvan talon maalla, Niemenpään torppasja uutta peltotahdesja oli takaa-aikoina löytty vasarakirves ja (arvattavasti<sup>\*)</sup> kourutatta. "Helsingin herrat" ovat ne vieheet ja maksaneet niistä 20 markkaa. — Koismalan kyläjä <sup>Puntori</sup> Puntori talon mökkiläisellä Wilhelm Kierunperällä<sup>xx)</sup> oli talletettavana jotunkin sivatekatekoinen vasarakirves, kuv. f. Omistaja oli sen "köyhinä vuosina" ostanut samasta kylästä mökkiläisen Mäki-Heikin kuolinpesän huutokaupasta. Muisteloa mukaan olisi Mäki-Heikin pitänyt se löytää 40-50 vuotta takaperin, tähän samaan kylään kuuluvasta Kulovaksan pottamatta Kokkonan vuorella. Kierunperä olisi kyllä luopunut pukevasta aarteestaan, vaan kun ei tietänyt sen todellista arvoa, jota luuli hyvinkin kalliiksi, ei hän osannut sille edes hintaskaan määrätä. Kestikievari Kaarle Hyrkille olisi hän sen yhtähyvin syötettyyn oriseen suuttain vaihtanut. Kohta sen jälkeen kuului hän sen myyneen jollekulle Pietarisja asuvalle Franskelle,

\*) Löytöjen ilmoittaja myyjäri Immanuel Puntori ei tiennyt tarkemmin määrillä taltan muotoa enempää kuin määrällä sen löytöpaikkaakaan.

\*) Mökkin viestit jätettiin välttämättä. Käsi lähi kätään mälkän vuorokellon. Käsi lähi jätettiin mökki. Kien mökkiläisellä. Niemenperä. Sääli hän ikäänkin mökki ympäri Kierunperällä. Kierunperä jätettiin jätettiin.

joka oli siitä ohi matkustanut. Tätä ennen oli mökissä ollut tallennettavana 2 kivitaittaa. Toisen niistä kuului jo aikaisemmin saaneen joku poppa-änne ja viime keväänä oli toisen saanut museolle kerääjä P. Wikströman. Taittain laadusta ja löytöpaikasta ei ole sen tarkempia tietoja. - Kallialan kylässä kirkkoväärtti Antti Pipin maalla olevalla topparin laskulla Wappu Fagerilla kertoo (18 $\frac{1}{2}$ 58) lehtori Göttingin olleen ukonkymmen. Niinikään Göttingin mainitse Karilan kylän Ojansuun puustellisja ~~olleen~~ Fredrik Gabrielinpoika olleen Hyvinkien puolta Kyyjärää pitkän ukonmuolen (Thorvigg). <sup>to. Rautajoin</sup> ~~Raxijoen~~ eli kylän kesken <sup>Rauteen</sup> ~~Rauten~~ rusthollisja oli keuhkua 1879 löytty rautainen keihäs (kuv. 8.), jonka varren putki on koristettu kulta- ja hopeasilauksella, ~~muodostaa~~ ~~muun osan kimmuroita makaaon käännös~~. ~~Keihäs~~ Keihäs on jotenkin pahaksi ruostunut, joten muosilauksinkin ovat epäselviksi turmattuneet. Kuitinkin molemmiin puoliin putkissa sivua, keihään lämpimän kohdalla, erottaa jotenkin selvästi kimmuroilla maakaavan käännöksen kuvat. Keihään löytöpaikka on Syyn- ~~totti~~ pyynhollimattkaa pyytimistä rantaan päin, Kalliopuraisen sorakumpparen laidassa, sivan lähellä maanpintaa. Tämä kumppare lienee jontkun vanhan rakennuksen sija ja luultavasti saattaa siinä olla kätkeytynä muitakin muinaiskaluja. Sivon lähellä, eteläisellä puolella tätä paikkaa, on niinikään vanhoja rakennusten perustuksia, joista yksi lienee tämän ikivanhan herrastalon kellarin jäännös, ja toiset, melkein sotavallitusten tapaiset, ehkä ovat tähtäitä asunrakennuksista.

Paavinuskon aika. Alkuaan kuului Tyrvää tuohon Pastamalan jätiläis-seurakuntaan. Mutta sittekin viime mainitun seurakunnan jakamisen hetki oli lyönyt, alettiin siitä seurakunta toisensa perästä lohkoa erilleen luonnollisesti kirkkomatkan kaukaisuuden vuoksi. Tuo lohkominen, joka vihdoin antoi alin Tyrväänkin seurakunnalle, näyttää <sup>jo 13:sta satavuonna</sup> alkaneen muutamien vuosikymmenien perästä, emäs-

\*) Katso C. A. Göttingin Antiquariska Anteckningar II Åbo och Björneborgs län s. 401-2.

seurakunnan perustamisen jälkeen. Rovasti A. Warelius, kertomuksessaan Tyrvään pitäjäästä (Suomi 1854 s. 141-142), arvelee Tyrvään seurakunnan perustetuksi kosta Hämeen-Tyrvön karkusta eli Pastamalasta erotettua. Tämä arvelu näyttääkin olevan jotenkin todennukais-  
ta. Milloin tämä lohkonus oikeastaan panttiin al-  
kuun, eivät ole tutkijat voineet tarkalleen määrää-  
tä. W. Carlsson, kertomuksessaan "Pirkkalan pitä-  
jästä" (s. 11.), päätteli Pirkkalan rakennetun kirkon  
kosta Birger Jarlin Hämeen tekemän retken  
perästä, s. o. lopulla 13:sta vuosisataa, niin että  
kaikiossa tapauksissa oli siellä v. 1300 kirkko valmis.  
Samoina aikoina, eli 13:sta sataluvulla nimittäin  
arvelee professori Yrjö Yrjö-Koskinen kertomuk-  
sessaan Hämeen-Tyrvön pitäjäästä<sup>x)</sup> Hämeen-Tyrvön  
lohaistun eri seurakunnaksi, siis karkusta erilleen, kos-  
ka tämä, nimekin Pirkkalakin, sekä suuri joukko muu-  
ta karkun pohjois- ja itä-puolella olevia seurakun-  
tia alkuaan kuuluivat tähän kirkkokuntaan. Mutta  
milloin ja mistä syystä Tyrvään ei kirkko  
rakennettu ja siten eri seurakunta perustettu,  
on asia, jonka tarkkoja syntysanoja ei ole vielä  
keksitty. Rovasti A. Warelius sanoo v. 1466 olleen Oli-  
Pastamalassa, s. o. Tyrväässä<sup>sei</sup> Väinöasassa kirkon,  
vaan myös kokonaan jo kaikki vakautuneet kirkko-  
liset laitokset<sup>Munnassa</sup> toisessa<sup>ssa</sup>. Näiden vakautuneiden laitos-  
ten nojalla hän arvelee Tyrvään eronneen karkusta  
samaan aikaan, tai ainakin kohta sen jälkeen, kun  
Hämeen-Tyrvö itsenäiseksi seurakunnaksi järjestettiin,  
siis 13:sta sataluvulla<sup>xx)</sup>. Seurakunnan tilikirjoissa v. 1469  
alkaan ei mainita mitään uuden kirkon rakennukses-  
ta, enempätä kuin sellaisten maksujen suorituksesta-  
kaan, jotka antaisivat aiheuta joku aika sitä ennen  
ehkä olleen niin suuremmanlaisia laitoksia tekeillä,  
kun kirkko on. Sen sijaan mainitaan v. 1476 kirk-  
koa parannetun, kertoo A. Warelius<sup>xxx)</sup>. Jos tuo mainittu  
kirkon "parannus" ei liene ollut sisustuksen kaunistamista,

x) Katso Suomi v. 1857 elfte årgångeu s. 85.

xx) Katso Suomi v. 1854 14. årgångeu s. 141-2.

xxx) " " " " " v. 187-8.

vaan korjaamisista, joka etusijassa on luettava katon osaksi, kun muu rakennus on kivistä, niin syytä on luulla, varsinkin kun sen aian miehet pitivät tapanaan tehdä työnsä terran kanssa, että korjauksia kaipaava katto oli jo kotosen ollut aian hampaan kaluttavana; — ehkäpä hyvästä lykystä vuosisataasen. Näin ollen jo siirtyisi puheena olevan kirkon, joka tiellävästi on Tyrväässä laatu-  
aan ensimmäinen, rakennus loppupuolelle 14:stä vuosisataa eliikka noin 1375 vuoden paikoille.

Mutta mikä kumma Tyrvääläisten päähen-  
ajatuksen) riveta rakentamaan kirkkoa noin 5 virstau  
päähen vanhasta emäkirkosta. Pyynnä tuohon  
lie ollut ehkä joku seurakunnassa yhteisten asi-  
ain suhteen alkun pääsyt erimielisyys. Kun  
muistetaan Satamakunnan vesistön molemmat rantasen-  
dut näillä tienoilla olleen jo pakamuden aika-  
kandella jotenkin vahvasti asuttuja ja kun tämä  
asutusjärjestelmä pääasiassa pysyi samalla  
kannalla aina Isom. Nihon aikoihin asti, ollen ran-  
tasentuja etäisemmät maat enimmäkseen  
metsäwriistä sisältävänä salomaana<sup>\*)</sup>, niin  
puheena olevan kirkon rakennuksen aikana  
arvattavasti oli jo sanotuilla seuduilla varsin  
rikas-lukuinen kansallisuus, joka hyvin luul-  
tavasti jakautui kahteen puolueeseen, kumlien  
näistä toiseen ratvas Karkun kirkosta alkaen  
pohjankoitin päin ja toiseen puolueen, joka kä-  
sitti etelä-lounaisen puolen kirkosta & alkaen, kes-  
kustana ehkä oli Wammastokosen seudut. Jos näi-  
den puolueiden välillä mahdollisesti edellä mai-  
nittu erimielisyys jostakin syytä sai alkunsa,  
niin miksi ei se saattanut jäissä, miten ta-  
vallista, katkerimmaksi vihaksi, joka vihdoin  
joi aikaan Tyrvään seurakunnan synny-  
jä uuden kirkon rakentamisen aivan emäkir-  
kon kylkeen, ikäänkin emän siiven alle.

Mutta voisi puheena olevan seurakunnan  
synnyllä olla toivonkin mahdollisuus. Tarun

<sup>\*)</sup> Herl. Suomi 1854 s. 32-3 ja 161-2.

mukaan ovat munkit ja nunnat Tyrnävän kirkon rakentajat. Samallaista hämärää muistoa, jättiläisten Killin ja Nauin ohella, tapailaan Karkunkin kirkon rakentamisesta, s. o. siinäkin toimesa olisivat munkit ja nunnat olleet osallisena. Noihin kunnallisiin seiniällä oleviin kolvausten jäännöksiin ja ulkopuolelta purettujen laitoksien tähteisiin y. m. nähdessä viime mainituspa kirkossa, on jo Karkusta kertoespa viitattu siihen suuntaan, että sanottu kirkko joskus olisi ehkä ollut luostarina eli luostarin omama. Jos tuossa arveluspa olisi perää, niin asiain juoksu ehkä olisi käynyt seuraavata tolaa. Kun katolisen-opin mukaan luostari laitokset olivat varsin tärkeitä välikappaleita rahvaan aututtamisessa, niin miksi ei, ristin-opin näillä tienoilla vallalla päästyä, jo 14:sta vuosisadalla yleensä tunnustettu luostarin tarpeellisuutta näin mahtavan yhteiskunnan keskundespa, kun Karkuspa oli. Entinen seurakunnan kirkko joutui tiestävästi etusigaspa luostarin vattaan ja kansalaisille ei jäänyt muuta neuvoksi, kun uuden kirkon rakentaminen tätä tarvista varten, ehkäpä luostari tehokkaasti ottaen siihen osaa kokouksilla lahjavaroillaan, jonka johdosta taru pyhitetään kirkon rakennukseen munkkiloilla ja nunnilla. Saatetaan sanoa, että tiedot Karkuspa ~~olles~~pa olleesta luostarista eivät olisi voineet nykyiseen tunteettomuuteensa vajota, jos siellä vaan sellainen laitos oikeinaan olisi ollut ja saattaa sellainen luulo olla kyllä oikeuttettu. Mutta yltäsuurella syyllä saattaa myös pitää siellä luostarin olemassa oloa mahdollisena, vaikkapa tiedot siitä ovat peräti riutuneet. Näet esi-isäimme elinvaikeita ja laitoksia tarkastellespa, ei tarvitse mennä kovin monta vuosisataa takaperin, kun jo kohdataan näitä joitavain resimipaikoin ai-

7) Konasti A. Waretius kertoo (Katja Suomi v. 1854 p. 189) Tyrnävän kirkon tilintekohitjat kirjotetun "munkki-latinajella" tyylillä ja tilin tekijä kerran nimittää tilin tarkastajaa: "Herra Abbotiksi". Nämä feikat ovat hyvin fatursia edelliselle arvelulle.

van kummastuttava hämäryys. Jos Ruotsin hallituksen käskystä ei olisi papisto maasfarna me löytyvistä muinaisjäännöksistä vuosina 1667-74<sup>§</sup> koennut tietoja, niin tuskinpa meidän aikoinamme enää aavistettaisiinkaan joskus olleen luostaria Köökarin saarella<sup>\*)</sup> Ahvenmaan saaristossa. Mutta miksi ei Karkusta olisi vaadittujen muistomppanujen kertomuksessa, jos siitä sellaista lie annettu, tai olisiko se sittemmin voinut joutua hukkaan, - mainittaisi siinä olleesta luostarista, perustuneen siihen, että silloin olivat muistot sanotun laitoksen täällä olosta niin perin tuttuja, ettei niitä ehkä aavistettukaan jitä muinaismuistojen luontoisina. Mutta kun kohta näiden aikain jälkeen ensin v. 1696-7 katovuodet ja sitte kohta Tsou-Wihan kärsimykset runtelivat, melkeinpä sukupolttovon hävittivät seuden rakvaan, niin jälle jääneiden muistosta saattoi kyllä näiden katkerain kokemusten päivinä nuo vanhat muistot luostarin täällä olosta häikua sivan tuntevattomiin.

Molempain puheena alenain seurakuntain nimetkin afattavat kunnemallista yhteyttä keskenään. Karkun alkuperäinen nimi oli: Sustamala ja jama nimi näytään alkuaan lainatun Tyrnөөällekin. Mutta jos luostari valloitti entisen kirkon tarpeijnsa ja maallikkaille rakennettiin uuan uusi kirkko, sen ruokki Kallialan kylään, kun sinne oli kehittynyt ehkä rungas kaupallinen yhteiskunta, niin ninessä ei siis mitään lainausta tapahtunutkaan. Kun fittemme luostarin hävitettyä, me odostui tanne todenteolla kaksinierettain alenaa seurakuntaa, niin molempia nimitettiin tuolla alkuperäisellä nimellä, panneen vaan sen alkuan lisäke, Karkussa Yli ja Tyrnөөssä Alti, näin muodostaen: Yli-Sustamala ja Alti-Sustamala. On myöskin näitä seurakuntia vanhaan aikaan nimitetty <sup>ehkä narujoisemmien</sup> Yli- ja Alti-pitäjäksi. Nämä nimitykset, jamaan kun Tyrnөөntainenkin taifintelu-nimi: Kalliala, <sup>vanh.</sup> jändetta kirkon lähikylän nimestä, ovat itjestään ymmärrettäviä, evätkä siis kaipaa selitystä. Nykyinen Tyrnөөn nimi jaktuneen äänimuotoisesta

\*) Katso Suomi 1858 s. 131-3.

tekojasta:

Tyrifin, tyristä, joka merkitsee sitä ääntä, jonka synnyttää tulvaannon maapinnan vesi pudotessaan rämeiseen rotkoon, tai peräti päihtyneiden miesten hehkäisevästä puheensitasta, s. v. tyrifemistä. Nykyinen Tyrvaän nimi arvattavasti on saanut alkunsa Tyrvaän kylästä, joka sen lie perinyt joko kylän ohi juoksevista Tyrvaänkoskista, tai kylän ulkoina vuona entisinä vuonain aikoina josta juovutettiin tyrifemistä, siis alkuaan herjans- eli haukkuma- nimen luontaisena, jammian kun Karkkukin johtaa nykyisen nimensä haukkuma- nimestä: Karkkulaiset. Huomattava on, miten haukkuma- nimellä on mahtava voima jyskäimään jyskäjän oikeat nimet, joiden sijaan ne vihdoin, väkääkään häpeämättä, rekellisesti <sup>itse</sup> täyttyvät, tässä tiittävästi vuorovelkajien molempain seurakuntalaisien hartaalla kannatuksella, niin pitkälle kunnes kumpikin täyttyi tuohon uuteen nimeen. Kämppä Hartalan pitäjäläisten "Hartola" - nimestä sanotaan tämän vuosikadan alkupuolella seurattuneen aivan jolmitämäksi, kun tuo oli haukkuma- nimi, sillä he olivat oikein kunniallisia Kustankyläisiä. Hartolaisten kuitenkin on täyttynyt alistua tuon nimen alle ja niinpä ovatkin he jo kaikista sydämönestä <sup>ns</sup> ja mielestään pelkkiä Hartolalaisia.

Kanka Kirkko. <sup>(Kuv. 8.)</sup> Nykyisen Tyrvaän muhkkan, kahdella tornilla varustetun tiili-kirkon 1855 valmiiksi tultua lähelle Wammuskoskea, on puheena ollut Kirkko-vankus <sup>(Kuv. 9.)</sup> (saanut vankkoista vainoistuaan rauhasa lepaella, vähäisellä <sup>Kirkkopöydällä</sup> ~~seesukilla~~ <sup>Prantanderin</sup> luoteis-raunalla. Wammuskosken laskemista ennen ja nytkin vielä tulvanedon aikana erkautuu tuu niemelle faureksi, jonne on kuletta ja kuletaan vieläkin sellan tapaista käytännönmyöten. - Kirkko on pituudeltaan ulkoa 99 ja sisältä 80 jalkaa sekä leveydeltään ulkoa 49 ja sisältä 37 jalkaa, joten seinäin paksummekse 6 jalkaa. Rakennus on pohjattu tuohon tavalliseen idän- ja lännen-juuntaan, niin että alttari on itä-päässä, jolta suunnalta Herran tuomalle tulva adotetaan. Omituisesti on tässä, miten muissakin vankaisja kirkkoissa, seinille asetta pöydäiset kivet pyrkäseen, niin että niiden filein eli tafaijin pinta on ulospäin. Näiden väli on täytetty kolkki-laudilla ja muilla epämukaisilla kivilä. Mahtaisivatkohan nyky-aian rakennus-mestarit uskaltavaa ruveta jammalla lailla juurempia rakennuksia luomaan kukaan. <sup>(ert. pohjapiirros)</sup> Tähän näitä puheena olevassa kirkossa on kakkiaastaan 5, jaista 3 on eteläisellä seinällä ja 1 molemmista päätysseinistä, joten pohjainun seininä kakkinaav puuttuu näitä laitokkia. Toki luntiposta päästä että eteläisellä seinällä olevasta parstusta johtaa kirkkaan kunnan käytettävät ovet. Wiime mainitulla seinällä, vastapäätä jalkastin ovia, on kolmas kuuriin vievä aspini ~~ovi~~ ovi, jota etupäässä käyttävät kirkonpalvelijat. Kirkon sijustuksesta ovat penkki-järjestys, alttari ja faurnatuoli joll.

ja piirakkosessa nähtävänä, joten ei niistä ole muuta mainittavaa, kun se että  
 Suomen kirkon kahden puolen, kirkon ulkosen on oikealla puolella 6 ja va-  
 jemmalla 9 penkkiriviä, varustettu kirkon puolelta päästä onella sekä  
 muuten koristettu kaikenlaisilla leikkauksilla. Nämä, jammai kun  
 edellisten tavoin koristettu Sannarekin penkki (R.), ovat unistellut  
 seurakunnan herras-perheille. Pitkin kirkon pöytäistä jina jina on  
 isompi ja läntisellä päätty-inällä pienempi lehteri eli pöytä. Westäis-  
 lä jina jina on kumpikulmainen farnatuoli, vankka kuosin mu-  
 kaan runjalla leikkauksella koristettuna. Tuo nykyinen kirkon  
 sijustus, joka arvattavasti kokonaisuudessaan <sup>on</sup> Muden-Oian kappi-  
 lau, ei taiteellisuutensa puolesta, puitte farnatuoli, kosta kosta.  
 Puutyo on mita yksinkertaisinta laatu. Spar-lehterin laitoon kuo-  
 rispa on maottava seuraava kirjotus: "Tämä kirkko: Parvionenätty: ia  
 parattu kirkkoherran Andreas Wirzenijän aikana: Puusepälän Mehtar  
 Michael Lajanderiltä ia pitin seurakunnan etinäjellä koft annuksella  
 Maulattu Mehtar Andreas Löfmarkilla: Vuonna 1780: ja farnatuolin  
 ruppujen jindulaitaan: Tämä: Sarna: Stoli: Odon: Wiinin: Jouidin Herran:  
 Johan: Sannarekin: omalla: koftannuksella: Maulattu: Vuonna: : 1780:."  
 Nämä ainot, puitte alttaria, maulatut paikat ovat <sup>jis</sup> ihänkä puo-  
 lesta vasta alun toisella padolla. Lehterin laita peilauksien on kuo-  
 vattu tapauksia Mudesta-Testamentista. Sekä nämä pyhien kuo-  
 vat että yleensä kosta maulaus-työ ovat yksinkertaisia laatu, eivät-  
 kä anfaite taiteellisuutensa puolesta lähempään huomiota attaa.  
 Kosta kirkon sijustuksesta rökkoisine jina-muurauksineen  
 ja yleis-kunnan, jotka on nähtävää, miten yksinkertaisien laitak-  
 oli kunnan jällempinä aikoina tyytyminen. Muistellamu kuitenkin  
 on, että kuitkwa tuota yksinkertaisuutta ei aikainaan huomattu, vaan  
 kaitki oli, niin kun allakin piti, ja se aluspaan kka ylönpuulli-  
 sen komeuakin. Siellä jis nurkumatta palveltiin Herraa ja  
 maarkaiset valoisat palovinta rakkautta impien sydämi-  
 miin, jota tietysti eivät laimien lyöneet lainatun velan heti  
 jamaa laatuana takaisin jarrittamistu, ainon jamaa tu-  
 valla, kun nykyinen jarkupolvi kaitken tainan tekee Tyrvään  
 mudesja kirkassa.

Kirkon kalusto. Rovasti A. Wrelius kertomuksissaan tästä pitäjäs-  
 ta<sup>\*)</sup> luettelee katalifen aikaisia pyhien kuo-  
 janao paraaksi "jolanäistä taulua", kavaileva kuitte kumpi tapaus-  
 ta, jota ovat: Jumalan majesteetti, Kristuksen syntymä, Tietäjain ter-

\*) Kallio Suomi 1854 p. 136.

vehdyt, Pyhäin-ehdöllisen hetki; Kristuksen hautaus ja Kristuksen yläma-  
 femus; toiset ovat erinäisiä kunnia, nimittäin: 2 Kristinkuudaa, 1 Neitsyen maari-  
 an, 1 joutaan muun pyhäin naifen, 1 piispan, jonka hiippa on jalkain juures-  
 ja, 2 Kirjaa-lukemaa ja 1 Musaa, jonka olen nähnyt useassa vanhuksa kirkos-  
 ja (Karkussa, Lamerolla, Pyhtäällä). Nämä kunnat olivat ja kunnan aikaa  
 maanneet parven eli lehterien partaiden alla, vaan menneellä vuosisa-  
 dalla oli ne uudelleen maalattu (kalkitettu) ja asetettu seinille ja parven  
 päätöisin kirkon koristeena riippumaan. Maisteri G. F. Mittler, joka  
 toimittaa vanhan ipaisi, nyk. Tyrvään kirkkoherran virkaa, jana nain  
 8 vuotta tokkaperin lähettänyt Muinaismuista-Yhdistykselle alttari-  
 koopin ja valitun kokouksen pyrkimysten alustuksia. Niiden ju-  
 kosja ehkä lie mennyt tuo kirkko edellä mainittu kirkko-  
 va-ryhmissä y. m., ehkä myös tuo viimeksi mainittu madonna, kō-  
 merkittävää Neitsy-Maariaa, istuvana äitinsä <sup>Annan</sup> Maarian sylissä, pitäen  
 yspulasta sylissäin. Muut ovat joutuneet teille teitymättömille. - Kirkko-  
 väärtti Antti Leji tallentaa kantaista kynnättä-rumua. Sihen on mah-  
 tonut 7 kynnättä, 4 ala- ja 3 ylä-riviin eli kertaan. Kynnättä-  
 ja on riippunut muutamia lehdityksiä koristeina. Pitkästä faustus-  
 misesta on kuunu kokonaan ~~muuta~~ muistunut ja ruostumisesta sen  
 pinnot ovat muuttuneet raskaskeiksi. - Puusta leikattu joutaan a-  
 telisiin vaakuna, <sup>josta sentulaiset esittävät pitäin mainittu</sup> on uuden kirkon kellokappelin eräs kō-  
 jä. Sitä kenties useampia kertoja on valaistu kulkilla, joten ei ole tie-  
 toa liikkō se alkuaan ollut maalattu. Vaakuna ehkä lie nee alkua-  
 ann tältä aiältä.

Kirjallisuutta. Latinankielellä, munkkityyppillä painetut Duod-  
in Psalmit, sisältävä 1-102 psalmia, tallennetaan kirkon omi-  
 suutena. Mutta tämä ei ole jama teos, josta kovan Warelius  
 puhuu kertomuksessaan p. 188, koska tässä ~~siis~~ on vainastaan  
 102 psalmia. Tai jos se kuitenkā olisi jama laitos, koska toi-  
 ta jellaista ei ole tällä, niin jina tapauksessa lie nee loppu-  
 aja joutunut hukkaan ja tähde pidattu (min kunnajttäin) nykyään  
 ussin kaupin. - Inventaario-kirjassa mainitaan Käsikirjatoimikista Kan-  
Kaarle Bonden, kunnin kaan virkakeitto-aiälläan, Maanantaina, Hei-  
 kinpäivänä v. 1466, Tyrväässä oikeutta ~~ista~~ istuessaan, tekemä jaa-  
 tä pappidan ja muutamain talokkisten kesken alkaneesta riita-  
 ajasta Liikovedessä olevan Liikasaaren omistamisesta. Sunnasta  
 juaresta on oikeetta kōyty vuosisataja, joiden ohella laag-  
 marin oikeus päätökseään 15<sup>5</sup>/<sub>18</sub> 71 on julistanut kōh jareen kō-  
 ja

\*<sup>x</sup> Tästä rinnastettu.

\*<sup>x</sup> Kōi alijako tuo jama vaakuna, jonka Warelius janaa olleer vanhan  
 kirkon koristeena alkuperäällä tätä vuosisatana ja omistaa sen Reigman-  
 in julle (Suomi 1844 p. 130).

lunakki kalastus-etuineen pappilalle. Riidan uudelleen naustua on kirkon  
lukumunan oikeus 16<sup>9-1844</sup> uudelleen amistanut ja uuden pappilalle (Blifvit  
Prestgårdens tillerkänd") j. e. p. on tuota riitaa jätetty.

Tyrnävän muumiot. Kun paavilaisen opin mukaan faattainot jälkeen  
jääneet pitää huolta ystävänsä astuakki tulemisesta, vielä näiden kuo-  
lemankin jälkeen, m. m. pten että vainajat haudattiin niin pyhiin paik-  
koihin kuin suinkin mahdollista. Mutta missä pitä sen pyhänsä  
paikkaa sijaa löyettiin, kuin juuri Kirkossa ja sielläkin oli vielä par-  
hain paikka juuri kuorisja eli alttarin tienoilla; varjinkin kun mat-  
kan kaukaisuuden ja kausan vähä-varaisuuden vuoksi, etelä-<sup>paikasta</sup> Eurooppalais-  
ten tavoin, <sup>ei</sup> Ståne kannattanut tuoda <sup>Palestiinasta</sup> ~~Pyhästä maasta~~ pyhästä maasta,  
johon olisi vainut syntis-rauhan pirojen kypsestä kätkeä. Näin  
muuttui kirkko Tyrnäväksi, miten muullakin, haiteus-maaksi,  
josta vainajat rauhasa lepäivät, pakolaisen faalliksi joutumatta,  
alituisesti lahjoitettiin tavain imien tuota aisti- eli kuulu- py-  
kyistä. Runasti Warelius kertomuksestaan <sup>toivotaan</sup> janaa tietävänsä  
alleen Tyrnävän kirkossa Ruotsilata amistanvan Reignanin juuri kan-  
dan alttarin alla, Loren Stånen juuri puolella Kuoria ja Pappilan kan-  
dan jakstin onella. Niin ki mainitun haudan kaudalla, jakstin mu-  
nesjä, on pitkä ja leveä turan paigdan tapainen kausi. Kun tämä kan-  
si nastetaan ylös, epilytyy jillan alla joutkka jikkhintä uuta siivat-  
taria vainaita. Niitä on siinä asetettu sen mukaan, miten millain-  
kin on niille sijaa jaata; lasten arkkoja on pantu paikkikipuain ifan-  
pain kirstujen päälle. Upeista kirstuista on kausi pois, jaten run-  
miden jäännäket <sup>ovat</sup> nähtävänä. Yksi niistä, nähtävästi pappi, on vii-  
lä täydessä haamuspaan ja piuospaan. Nenän ja huulientien likakket ovat  
ainan cheät. Huulet eivät ole painuneet edes hampaita taifikeriä vas-  
taan, vaan kohenevat yläpäin, niinkun törökeen, jotka asena niillä  
lie ollut vainajan eläespäkin. Kattä pistäessä nähtävän päälle vähän ko-  
henevaan kausaan ja varovasti pitä tainuttavessa, tuntui se ainan kaus,  
kankkalla, josta voi päätää koka ruumiin alenan kankkallaan tu-  
kenasti kokaan kuivettaneen. Tämaan luanteen arvattavasti on run-  
mis jaunut huolellisesta ja vähenästä ryydityksestä eli palos-  
voimijesta, koska tainen ruumis, arvattavasti niinkään pappi,  
sen sijaan makaa luurankona arkkojaan, etkä sen vuoksi etei  
se ole jaunut niin huolellista ryyditystä, kuin edellinen. Etkä  
näisjä kiini-oleisja arkkoja faattaisi olla nyinkin failyneitä  
muunnaita, jotka ovat nykyisjä tilassa, rappertuneen kir-  
kan jillan alla varsin kuonassa korjuessa, jotka ylää nuona-

nemistaan huononee, eikä ole kirkon pystyksi pyryyminentään tarkalleen  
 tähtä, koska molemmista sen pääty-keinistä on murtumia ilmestynyt,  
 jotka uhkaavat vainaitte puheena oleville vainaille lausuttu perikatoa.  
 Seurakunnan pyhä nelkallisuus olisi siis jollakin tavoin näiden har-  
 vintaisten jäännösten järjyttämistä pitää puolta. Se ehkä parhain-  
 den keinoja jainfa jilla tavalla, että seurakunta rakentaisi tiilistä  
 tai kiveä, vaikkapa paari- tai leikkaukshuoneen yhteyteen näkai-  
 sen holvin, johon tuo edellä kerrottu kuumis, nykyinen patsas  
 tamm, joka aikoin kulluessa jillan kakkolaista on sen päälle jata-  
 nut, pois puhdistettuna korjattaisiin tulteen, mahdollisesti tait-  
 ten hyvin järjyttyneiden muumioiden kera. Kun tieteellinen maail-  
 ma kiinnittää noin nelituhat-kuotia Egyptin muumiain milla hin-  
 nalla myyvänsä museoitensa kaunistukseksi, niin ainon kokiellista  
 olisi tyrnäläisille korjata puheena olevat jäännökset nykyistä laute-  
 tavampaan tulteen, varjinkin kun korjaus ei tulisi kalleudellaan jano-  
 tavasti rasittavaksi. Vaikka puheena olevat vainajat jätävät alkun-  
 ja katoilijalta aiasta, lienevät ne kuitenkin jurelta ajalta pidettävät  
 Uuden-Aian tavaraina, iältään siis noin 300-400 vuoden vanhoina, jo-  
 ten niiden ikä on vaan noin 10 kymmentä vuotta egyptiläisten muumi-  
 aiden iästä, einkä siis edelliset kosta jälkimmäisten kera sen janteen  
 kilpaillessa. Mutta se ei enjinkään alennu Tyrnän muumioiden arvo-  
 a, joka aikoin vierressä ehtimisen kasvaa, varjinkin jos olisi mahdol-  
 lista sen lisäksi saada vielä luotettavia tietoja vainaiden ~~as~~ nimis-  
 tä ja elinvaikeista.

Hiidet ovat Tyrnänjokin aikoinaan rehmäneet ja olleet monesja puole-  
 ja tuon vastu rakennetun <sup>kirkon</sup> ~~puoleksi~~. Niinä kirkon rakennustieen tainat hi-  
 det lautaka Tyrnän kaskesta pitkin Liikonetta Wammastokkelle jain. Mut-  
 ta kun Nupalan kylästä kuuluu kirkon enjimmäinen asunolauku, niin jil-  
 loinpu tuo hiipien kivilaunta puruksi pahjään. Siten jyntyi Hiidenkari,  
 joka on noin 100 jyllen matkalla Hankolan ja Tyrnän-kaskien välisjä alvas-  
 ta Hiidenkajaresta, joka myös on hiipien tekemä (Matja f. 38). Skagman ker-  
 tao pirun heittäneen Pirunnuorelta jureen kinen, ~~korjattaaksen jilla ko-~~  
 monaan Karkun kirkon, josta jo lounaisen päätyen oli pais potkaisu, vaan  
 kivilenpikien kirkon jli, juroden Gasalan kylään Tyrnän ja Karkun ku-  
 jalla ja nimitetään jitä Tutervakarvikieliksi. Tämä janna kivi tuli jee-  
 ruanolla tavolla mainittujen seurakuntain raja-kieki. Pantin 2 am-  
 mää, toinen Karkun ja toinen Tyrnän kirkolta, joutjamaan vastakkain.  
 Missä näiden jiti kahtaaman toisenja, siihen tuli määrättäväksi raja,

<sup>3)</sup> Muutamät kertajat nimittivät jitä Matinkieki ja lehtari  
 Gattlund koki kirjotuksissaan p. 394 jannu olevan niiden <sup>sen</sup> nimen Ma-  
 jan kivi eli Kajankivi.

joka sitä ennen oli ollut Kaarian aikaa riidan alaisena. Ammat saanut-  
vat toisensa puolesta olevalle kirkolle, joka siis, seurakuntain kesken e-  
dellä tehdyn sopimuksen mukaan, tuli niiden välillä rajaa mää-  
rääntäjä kirkoksi; - niin ennen ratkaistiin asioita, joista nykyään la-  
kimiehet ja maanmittarit tuskoilla selkää saavat. - Vuolaveden Kaari-  
kairannalla on Wekmaanniemi. Tästä niemestä alkaen, teki pirtti ja  
laajasti jättäen jään yli Kirkkoniemelle, mennäkseen kirkkoon hävit-  
tämään. Hänen työnsä jatkuspa, muusi joku akka: "joka tulee jil-  
ta valmiiksi?" Mitä jamaaspa pysähtyi koko jillan rakennus, Kos-  
ka työn palajuiden ehto oli näin tullut jirkkijuteen. Mainittujen  
niemien välillä kuuluu olevankin jään pätkä Kirikari, joka  
muodostaa jille kohdalle matalikon. Samalla kirkon vastaisella  
rannalla on väkän etempänä Wekmaankukkieli, josta pirtti l. kirkko  
heitte takkijä kihassa juren kiden jään yli kellotapulia koke-  
den, lausuen: "Nuo Uodien kirkot niin ilkeesti naukkunat Korsioja-  
ni!" Tyrvään nunna kirkko on näet, jonkun pyhinkijän mukaan,  
pyhitetty nimellä: Uoti, jänkä kirkkoja olivat nuo jaisot kerrat. Heit-  
ty kivi putosi, lennettyään noin pari viiristä, Kirkkoniemelle, lähelle  
kellotapulia. Nähtyään, ettei tarkatukijensa totentunut, j. o. ei jattunut.  
Kaan kivi kelloihin, lausui pirtti: "Oho! Lettapa se olitkin." Lektari  
C. A. Gottlund, kirjikirjoitukijansa tästä läänistä j. 401-2, kertoo m. j.  
Papinakon-nokassa, vuorella olevan Meliskulmaisen, 4½ Myynä-  
rää Korkaan ja päältä jileän jausin, joka jefaa jiniillä kirkol-  
la ja jota nimitetään Suurnatvaliksi. Tarun mukaan olisivat  
~~maankitjensä~~ nunnat kirkolta jän jihen <sup>Liato merkitty karkalla</sup> veskanneet. Niinkään  
hänen muistoanpunaissaan mainituaan lähellä Ekristen Nylän  
Piuronlan taloa olevan toisten kiviien nojuspa 2½ jyllä Korkaan ki-  
nen, jota jantetaan Kiidenheitänmäki. Mitä muikkin täällä oleviin  
luoliin ja merkki-kirikintulee, niin, Kuska ne ovat jeltiä leon-  
nan muodostukijä, eivätkä jio nimetjitiään. Kuska aikaisempaan  
maan ajitukijän historiaan, eikä myös kaan niikin liity jätäk-  
tä tarua, jopinee se tässä jättää huomioon ottamatta.

Läytöinä mainittakoon lektari C. A. Gottlundin kokaellmaspa  
Ekristen Nylän Luukolan talon Eliakelta 15 kapeikalla astellu rii-  
mifauva, joka arnattamasti nyt on yliapiston museuspa.

Uudenpi aika. Niitä nytkin ovat vesijoukijun malen-  
<sup>rantamiet</sup> mat Tyrväänispa, jammai kun Karkusjakin, jee rakunnant-  
heimmin ajutut jendut. Mutta Keski-kiällä tuo ajutus Korkaan

\*) Tätä Wekmaankukkieliä nimittävät A. Warelus (Suomi III 59) ja Gott-  
lund (Kirj. j. 401-2) Kukkurimäki.

rajattui näike alalle. Rantafentuja etäisemmät tienoat alivat fillain vie-  
lä' osuettomia palomaita, jotta majailenau metjän riistan karkua  
ainvastaan metjästäjä kävi häiritsemästä. Tällä kannalla näyttää  
pyryneen afutus pääasiällisesti aina Ifoan-Wikaan asti. Ainaustaan  
Kaltjila, ~~Tapiola~~ ja ~~Sammaan~~ tienoat ovat tulleet afutuksi 1600 uun-  
pifadalla, ~~siimeksi mainittu fentoo jota vastaan Tapiola~~, joka alkuaan ku-  
lui Roismalaan, on tullut afutuksi 1500-<sup>ludella</sup> ja Purkalaitumee kirk-  
koherrakuntaan kuuluvu Liitjolan kylä, <sup>jokku</sup> on saanut afutukseen  
ja idästäpäin, lienee niidenkaain tullut aikaisemmien afutuksi.

Tapiolan kylä näyttää saaneen 15 vuopifadalla afutukseen ja ~~Kalt-~~  
jilan ja ~~Sammaan~~ tienoat tulleen afutuksi 1600 paikoidu. Itä vas-  
taan kirkollisesta fanteesta Purkalaitumee kuuluvu Liitjolan kylä,  
jokku lienee saanut afutukseen ja idästäpäin, etkä lie ja viime mai-  
nittuja paikkoja aikaisemmien afutuksi. Mutta Ifoan-Wikan myrs-  
kyjen aikaan ja sen jälkeu vasta nuo etäisemmät takamaat joi-  
tuivat ruhnaan afuma-<sup>alaksi</sup>. Silloin näet rantafentulaiset nah-  
kaansa fäilytellen metästyivät pakofalle tuonne palomaiden  
pyrkimään hiljaisuuteen, rakennellen pime tilajäisiä majaja per-  
heen puojaksi. Siellä täällä takamaiden metjä-fuduilla ankkin näh-  
täväni muuraunioita (kirkkaita), joita fentulaiset arvelevät ja hyvällä  
fyyllä tänne aikaisiksi ja unnoiksi. Wataan eti Watajan kylän <sup>Wika-</sup>  
Pallin mökkiläinen Malagias Pajinaja fanoi taku-aikaisa löytäneen  
ja tällaisesta kirkkaasta Kalkiteräisen veitjen ja taifesta puuraan, jot-  
ka fittemmin ovat jautuneet hukkaan. Kun tällainen piilottelu mai-  
netun fadon aikana kesti useampia unafia, alkivat pukalaiset kaudella  
Karfalan metjä-kaskeksi. Näin fai alkunsa uudis-viljelys, jota fille rauhan  
maahan ja fannalla pakolaisten kotiin palattu, fieltä julain edelleen jätket-  
tiin. Fokun ofa joutu väestä etkä ja fuorastuan jäi tänne talan mökkiläi-  
senä maata viljelymään, etkäpä jokun talanveljes utti perintö ofansa  
tällaisena metjä-pulstana köpimä. Sittemmin ruhnaan lifäydyttyä  
on tänne tehty vakinaisia taloja ja niin on rantafentulaisten taku-  
maat molemmilla puolilla ofa <sup>vedonjoutuneen</sup> "Ifoan-<sup>uella</sup>" ja <sup>Wika-</sup>  
Tyrväällä etkä Warkuspa tullut fanotun vihan jälkeu varsinaisesti a-  
futuksi. ~~Miten kaudet Karfina~~

Sotaisia muistaja. Miten katherat karpimykset oli tyrnäläisillökin  
Ifoan-Wikan aikaan kestettävänä, näyttää puuraan fikka ja kummaisen  
kunnan. Rantajokoa fikherä aikaan hallitti jokun rikas ja ylpeä rau-  
na, joka, taisten pohaja-päivinä ennustaespa mahdollisesti kaus-

\*1) Wirt. Suomi 1854 f. 161.



joitten pinta on peitetty maan rajasta alkaen ~~asfaltilla~~ hiilen pölyllä ja  
kerroksella. Suurempi kumpu on 35 jalkaa pitkä, 22 j. leveä ja 7,5 j. korkeus, maan  
pinnasta lukiin. Aivan vieressä, niin että ovat juureltaan taivissaan kiinni, on  
toinen kumpu pituudelleen 28 j., leveydelleen 17 j. <sup>ja</sup> korkeudelleen edellistä hiukan  
matalampi. Näiden kohdalla, taivella puolella maantietä on ajalla ympäri-  
käity, läpimitalleen 20 jalkaa asura torha (vert. Huhtalun tarhoja ja asemaj.  
H. E., siv. 34), jonka keskusta kohoee 2,5 jalkaa korkeaksi kumpareeksi, jifäl-  
täen runkaasti hiiliä ja fyttää. Sen keskusta nähtävästi on jällempinä ai-  
koina kaineltu. Näiden jäännösten alkuperästä ei ole tarkempia tietoja min-  
täpa. Mäkikiläinen Wilhelm Liide-Sini muisteli tähän Suurenkadon  
(1808-9) aikaan haudatun "Pyösiä", joka tuskin lienee uskottavaa. Kuu-  
tenkin tämän ilmoituksen nojalla on jäännökset ajatella tälle aikakau-  
delle, eikä todennäköisesti ne lienevät puljon vanhempia ja laatuun  
joutakin teollisuus-luokkien (ehkäpä terratehtaan) jäännöksiä. Muu-  
ten on huomattava, että kumpujen alusta on hiikkoperäistä kangasta,  
 eikä ole jantaa jantaa lähijäuduilla pautavana.

Jokien Tyrnävässä asuva Antel Kruuninpoika, arvattavasti mah-  
tavana sotaherra, Kanfan tarun mukaan kiitti ansua kuningasta. Edel-  
täpäin jai kuningas tiedon tuosta oikeasta, jonka vuoksi hän pani hen-  
gellisen vangin vuoron hetkellä omaan vaimunsa ajamaan. Pyösyn  
luettu metsässä, huusi kuningas nimeltään Antel Kruuninpoi-  
kaa, joka jantalla vangittiin ja panttiin jille Tukholmassa "kakkilä-  
tyrnnöriin" (piikkityrnnöriin). Ruusimies lähetettiin neuvon nakkia-  
jussissa Tyrnäväseen. Näin parikymmentä vuotta jille, kun vanhat juk-  
haudet Tyrnävässä hajotettiin ja arkut poltettiin, jantaaan jillain alleen  
yhdesä arkussa nakkajakin.

Noituudesta. Seemiläisten Kanfan viifant-miehet. Mesopotami-  
assa olivat ja tuolla hämärässä muinaisudessa ruvenneet lukemaan  
<sup>Tainaan</sup> tähdistä tuleria tapauksia. Myöhemmin lainasivat arabialaiset tuon  
viifanden itselleen ja toivat sen 8.<sup>o</sup> vuosisadan alusta myötänsä Spa-  
niaan, jossa se jille kehittyi tuoksi mainioiksi tähtien selitys-  
opin eli astrologiaksi. Arabialaisten kukoistuksen päivinä kävi Euroo-  
pan ristityksen vuorokausi Espanian arabialaisten yliopistoi-  
sa tietojan kartuttamassa ja toivat jiltä myötään muiden tieto-  
jensa ohella tuon tähtien selitys-opin, valaisemaan "kakkilä-  
mies" istuvaa Eurooppaa. Tämä juma oppi katalisen kirkon opin-  
tonerina jakkajien koka tieteellisen maailman käpilleet kakkilä-  
mies oppiin todellista kantua. Waan myöhemmin se leveni rappa-  
rapulta aina alkajimpain Kanfan kerroksien asti, ja kantuneena tekan

sin haaroihin rajoitti yhteiskunnan hurjimpaan taika-uskaan, jankin  
 mukaan ei ainovastaan tähdistä, vaan kaikilta luannon aloilta, ja pa-  
 suuran filmästäkin oltiin näkeninään viittauksia tuleisiin tapauksiin.  
 Kristinajin myötä tuli Suomeenkin tuo taika-uskaifunden hurjuus, ja  
 ta Suomeenkarpan pakanuuden aikajesta epäuskesta, Kalevalasta, tur-  
 haan etji ja jota Kokonpuhdistuksen myötä tullut uski finistys ei ole  
 voinut vielä näihin päiviin asti Karpan pyvinmistä Herraksi sta  
 perin juuris pois peratarja 17 vuosijadalla olivat Turun yliopistossa  
 palveleat tiedemiehet olivat Kokonpuhdistuksen arja, kuitenkin ja  
 muuttuneena noitunden Matkerimutksi ~~viikkimutksi~~ viikkami-  
 jeksi, joka ulottui maaseuduillekin. Tälle aiälle epäilemättä janeltuun fer-  
 raana, tyrnäläisten muistossa pyysnytt taru. Tyrnälästä oli mainio  
 noita-akka, joka noitundellaan jai paljan joka pakua tai hyvän ai-  
 kaun. Tuasta noitundestaan nastettiin oikeuden-käynti akka nastun,  
 vaan syytetty pätaikuroimallaan <sup>(aina)</sup> teki tyhjäksi päätöksen julis-  
 tarmisen, vaikka odollista paikkaa etjien pidettiin oikeudenis-  
 tuntaja millain missäkin; näinjis oikeuskiru puolestaan tun-  
 mustaen palveleensa noituutta. Wiimein ilmotti noita jällekkä-  
 le paikaa, jossa oikeus noisi hänelle lajullisen päätöksen jir-  
 listaa. Ojottamansa paikka on pieni kullioinen luota Rautane-  
 desta, noin puoleltaista jadan jyllen matkalla Rautajoen run-  
 nastu. Tuon palajunden tistaan tultua, menikin oikeusmai-  
 nitulle luodolle syytetyn asiaa tutkimaan ja jiellojaja vai-  
 tain päättääkin, jankin mukaan noita Nohta kuskutettiin Rauta-  
 neteen. Mutta ennen jitä pyysji akka lajulla oikeudelta lupaa "kat-  
 joo tämpöön" ja, jien jautuuan, lausui hän: "Wielä jautte kolme kolla-  
 nuotta!" Tämän tarun joldasta omistetaan mainitulle luodolle ni-  
 mi: Karajäkullio. Tarjen muistelon mukaan, yllä mainitta  
 oikeuden päätös partiin käyntään, upottamalla noita Harpen-  
Karven lähteesen, Sammaan kylän maatta, Maurin talon maalla.  
 Puola kuulii alleen epottajilla tehtävään jafurittuessa, jillä  
 akka noituroimallaan pari vastaan. Wiidoin kuitenkin fe  
 annistui jaten, että "vesijydämmissillä jinklaja-kankiloilla" ~~ni-~~  
 painamalla jautiin pakennus neteen vajoamaan, jio tai-  
 ka taikow nastaan. Siinä jantataan jätimpinä aikainu  
 akon kummitteer ja häirinneen lähteen ohivienalla Sam-  
maan tiellä matkustavisten rauhaa, yhdellä ja toisella Ta-  
valla, epin. Herasen ualjaiden laukojemalla.<sup>2)</sup>

\*) Mantajikohan tällä noita-akun neteen upottamisella ole-  
 la yhteyttä jien vesikivettiin kera, jankin Turun hovioikeus v. 1649 teki  
 Turunjoesta, tutkijansa noitundesta syytettyä, tyrnäläistä Waggen  
Kylyä, joka jille tuomittiin elinltaan pallettuusoksi.

Ylempänä mainittiin, ettei kukaan puhdistuksen myötään tuoma u-  
 pivalistus ole voinut näihin päiviin asti kankaasta häivittä tuota  
 näiden henkeä. Sen vakaudeksi jatkoon tässä sijansa februaari ami-  
 tuinen kuu. Puken a olevan kirkonkunnan uuninest luonta jifältää  
 monellaista luolia ja muita loheraita, jotka kankaan värjii kirk-  
 kösti on asunut joutua pirojen palatseiksi. Waan eipä nämä  
 herrat aina ole näihin majoihin tyytyneet. Niin Onnottu  
 Koperin vetäytyi kun vetäytyikin tuo pappas väry <sup>siän</sup> ~~vaan~~  
 sin ehdokkaana Mustanjoen torppaan, Summaar Kijlan Pert-  
 tulin talon maalla. Majapaikastaan tuo tulokas teki joku kysää  
 että pakaa. Vieraille se kattoi mihin pöydän oikein julila-her-  
 kuilla, pannukakuilla ja millain milläkin räätilä. Taijen vuo-  
 ron kadatti piro vieraiden tavuraita, esim. nyytiin, katan y. m.  
 tai torpan kapiimita: hajotti puolat yrupäri lattian, päästi le-  
 meät irti y. m. Ihmisille se näyttäytyi kiskana ja karkuna, taiji-  
 nuun vaan niiden jälkinä. Mokin tyttären, <sup>marjamen</sup> Annan kera se  
 keskusteli uressa. Moni pappi kävi piroa torpasta häätämasi,  
 vaan eipä tuo ottanut muita tattelakseen. Wihdain joi joku joku  
 innokas pappi Orenius janan vainalla matkalle paupitotuksi, vaan  
 eipä tuo jättänyt kukaan karkattajalleen kostonuttu. Orenius, ajassa  
 maantiella, kuului kirkkijaksi, jyytä kuu luullaan piroa kar-  
 kuna joi käyttäneen hänen keraansa. Myöhemmin niinkään  
 tappoi se karkuna edellä nimitetyn Annan miehen. Vieläpä mie-  
 hen kuoleman jälkeen kuului se kerran käyneen leskenä olevan  
 Annan asunon seinää karkun kynjillä rupaasessa. Miikka-  
 tunden piro tappoi Annan miehen ja muisteli häntä itseään-  
 kin jolviää piroonasta. Mustanjoen mokin omistaja kerran pa-  
 lapi Turusta. Oripään kankualla jyytä piro miehen muodos-  
 ja kaupangiasta pukuajalta kyytiä. Sen joutua alkoi tämä Mus-  
 tajan kera kera väry naimiskauppaos tämän vielä loppu-  
 na olevan Annan varalta. Lupullisesti tultiin Mustallejoelle, joo-  
 tuo värypäin ehdokas jistiin uuninest haku-aikana omi-  
 nista lukottaan kankuun, kadoten siinä ja jääden edellä k-  
 kutulla tavalla torppaan oleilemaan. Lukija siis ja uuninest,  
 että mustafukki jous, eikä mitään muu, ollut <sup>piirillä</sup> jyytä Annan  
 miehen merhaamiseen ja vunka, mutta palava rakkuus häne-  
 jä Annan kolutaan vaati häntä niistä kerran tämän seinän  
 rupaasemaan. Ei siis ole piro-parkua aivan ankaraasti tuomit-  
 tava <sup>niistä</sup> kyytiä joutaan, sillä moni ~~muu~~ inehma on jannain

tehnyt, kostaan kilpailulle ja kantimiehille, miten joutui tekijälle kantajalleen Orennikkelle.

Aarre juttu ja kuon tässä jatkona ja päätteenä sijain, kaakop nähtävästi on edellä kerrotun kengen lempilapsia. Tyrvään vanhalta kirkalta vähän matkaa Karkkuvuon päivän on n. j. Hyötian do. Hyötian-ahde. Tuossa ahtea tulla joutui joutui maantietä musta härkämiehen vastaan. Kun härkä tuihtapäisään alkoi tuihtyydella miestä, tarttui tämä härän farniin kiini ja joten puolusti itseään keuhkujen yön aamuun asti. Mutta niin pian kun aurinko nousi, huomasi mies pitävänsä, ei enää härkää farnista, vaan rakautainna olevan viinapannun karkista kiini. Härkä siis alikin vajeltava aurra.

Löytöjä: Leimilän Mylän Kataran rusthollisja tallennetaan vanha hopeainen ruokalusikka (kuv. 8), joka kuosijana katjaen on vanha aikaisempi kalukse kaarvattava. Se oli löytty vanhaan nautta hajatessa essa, sen kivijulasta. Niinkään on talossa vanha Karkku-keuhka, joka oli löytty taistakymmentä vuotta takaperin Tammimylän metsäpöytä olevasta Puokolanpuusta. Se on nykyään pantu uuteen narteen ja kirkki karkku-keuhka alkuen vajarettu pajassa uudeen nelikulmaiseksi. Nota: Tämän Kataran nykyinen ifantti Puuro Erkki Katar on perinyt ifältäin karkojen vanhoja rakojia. Tästä karkoelmasta valikoitena ja amistajan antaman lahjana lähete letään 3 hopeaista ja 11 kuparista rahaa yliopiston museaan. Tämän rahan karkoelman oli ifantti-vainaa Mildan Tyrvään Kappalaisen Kera Karkoelle, miitä keräijät keskenään vaihdelleet, ja ten niiden löytöpaikoista ei ole tietaa ja kun ikänsä kään puolesta ei ole mitään harvinaisia, nin ei niillä ole fanottavaksi muinaistieteellistä merkitystä.

Kirjallisuutta. Kelloseppä Palménilla Tyrvään kirkolla ja Oskar Huutin rusthollisja Lammaan kirkolla on v. 1642 painettu Pyhä Raamattu, jota täällä kuon justakin kontennattomasta pyyistä nimittii "Käljään Raamattuksi".

### Kiikan ja Kiikosten Kappelit

Edellä on ollut puhetta miten tämän kirkkokunnan alalla varsin nais-suomalaiset ja hämäläiset kohtajivat taifensa täällä "Yonveden" varjilla. Aputus-tarut enempiä kun muutkaan historialliset tiedot eivät muistot eivät anna tarkempia tietoja maivillig mainittujen heimojen yhtymäpaikasta. Waan nykyisen kuon luon tesen katjaen, ei fanottavasti erhtyne, jos mitään rajalinjan

Kirkon kirkon eteläpuolella vesijoutiksen paikka, josta tämä heimonen  
 taivansa liittyminen pääpuunnalleen on tapahtunut. Näitä ~~huittisten~~  
 puheena olevan kappelin Huittisten raja vastassa olevalla aulla, kuo-  
 maan kahvaassa varsinais-suomalaisen yksitaitkoisen luanteen, josta  
 nähtellen katoa, jota myöten kun fiirrytään ylempiä vesijoutiksen vart-  
 ta, muuttuen enemmän ja enemmän kumalaiseksi kumpallifundeksi.  
 Tätä kumpallisen luanteen muuttumisen katoa jomalla myöskin joutuu  
 jatakuntalaisen mielimurteen vaihdos Hämeen murteeksi.

Pakanuuden aika. Näin Zvirstau vallan maantiestä itään  
 päin, Yllonmaahan vievän järjätien varrella on Perronpää, joka  
 kuuluu Tuuskulan kylän Huittisen talon maahan. Parin viimeisen vuosi-  
 kymmenen kululla, tämän suon viljelykselle kuivaamista varten, jokinii-  
 tyn afaalle niemaria kairaus, on noin 2,5 myymärisä syvästä tullut e-  
 jien hiilia, pöytä, tuohia ja lahonneita kantajia, joiden läpimittia ja-  
 nottain alleen niiden kottelien vaiheille ja on niitä arveltu leppäin kuo-  
voiksi. Huomioon on otettava, että muinaisfundeissa puheena oleva joutuu  
 arvokkaasti on ollut lampina, kaskajihen on vaitu upottaa 7 myymäri-  
 nen riekku l. aidos pyötyyn. — Niidikäin mainittu kaon tämän kylän ma-  
 mailla olevassa Kaikkamäessä oleva Pirunpää, joutuu deltaan  
 kun vuhainen huone, johon käy ikkunan muotainen ukkoma nuo-  
 ren finusta. Tuon ukkon laidassa on helijeva paasi nimeltä: Pirunkello.  
 Lehtari G. A. Gotthund mainitsee kirjotuksissaan (p. 403) Tuuskulan-  
vuoresa olevan jättiläisten luolan (jättegrytar), jolla joutuu kun edellii-  
 jellikäin si ole ihmiskunnan historian kera mitään yhteyttä. Viime-  
 järven kylän Koppalon talon maalla olevan Huhdanpään tarpan  
 pellasta kairatussa graniitikivessä on vain joutuu leveä, monille kuu-  
 keraille kiemuroiva kiteymä ukkonkivestä (kuntilasta). Kansa on sitä ko-  
 kenuit tulkitu parhain mukaan, jonka tuloksesta kerrotaan kuul tuo-  
 han ainostaan myyri vuhvan miehen postan naisen kiveen kirjate-  
 tuksi: "Adam ja Eeva" tai kuvatuksi käärmä!

Viimejärven lounaisella rannalla on järven vastaisella vastak-  
 kaisella rannalla oleva Yli-Pertulan peltaja. Näiden peltajien kes-  
 kella on vuhainen Karimäki. Tällä maalla on ollut vanhuutteen 3  
Hei uniraunniata, josta 1 on nykyvuosina peltou levittäessä kaja-  
 tettu. Näitä uniraunniat luullaan olevan jäännöksiä pakanuu-  
 den aialta ja tiedetään mainita niissä afuneeen yhdessä Pyy-Paa-  
vau, taivessa Hirsi-Pietin ja Kalmanessa Mato Kikkelin. Tammalla rann-  
 nalla on niivikäin Sapan talon pellolla ollut 8 joutuu aikaisista  
 uniraunniata. Pakonnan ofotuksen mukaan on näille muinaisjään-

näköille annettu sijaa pakanuuden aikaisien muistojen jankaspa, vait-  
ku ne omistajaitensa & nimihin: Paavo, Petti (Pietari) ja Mato (Matti) katsoen  
nähtävästi ovat ristinuskon aikaisia. Huomattavaa kuitenkin on, että kirkon  
muisteloka paattaa olla täysi oikeutenpa. Satakunnanpaen varjella jo ristin-  
uskon rehoituspa, paattai täällä Kiimajärven tienoilla olla pakanallisia ja  
lon ajukkaita, jotka joko ehkä kääntyespaän ristinuskoon ottivat nuo apas-  
talilliset nimet.

9 Niikasten kappelissa Gaaran kylän Hiljetyn talon maalla on Jorvilje-  
tynsuo. Täspä juospa on, jaden ja niikan sekaifolla pohjalla, noin 3-Myynäräi-  
nen muta eli ruoppa-kerras. Tämän muta-kerrakifon alimmuspa osaspa on ol-  
lut taifin paikoin uppuspa kerroksespa puitiiliä. Näistä hiili-kerrakifista  
yläspäin kerrottiin olleen 4-5 kanto-kerrasta. Alimmuspa kerroksespa arvel-  
laan kantojen olleen lepaän jäännöksiä, vaan ylempispa kerroksispa ne o-  
vat olleet petäjäin kantoja. Muta- ja jammalla maita kanto-kerrakifia  
peittää 4 Myynäräi pakki "Kokkakerras", jonka muodostaa hiekka, hiekka  
Karhu ja vesi-jammalista kasvonut, mutta vielä mudakifimatanemintäin  
aine. Näin perikymmentä vuotta takaperin oli mainitun juan Kokkakifin  
kifipaikolta nostettu 9 kerro-kerrasta ladonfeiniä, jonka kirret kuuluivat  
olleen kirneellä hakattuja. Tämän niime mainitun lajdon fuhteen on huo-  
mattava, että Kaavalla "Syänmaas Matti" on aikanaan kolme kertaa  
punnit suden permannon jeka jammalla aina karottanut feiniä omistam-  
maansa lataan Paalimätkansuolla, johon se väkötellen on vajannut. Kuo-  
molemmat juot jannataan olevan luonnoltaan jammalla atuisia,  
noin ekkivat tuon juosta lajdu löytyyn ladon jäännökifit liene perin van-  
hakifin arnattava.

Waikka juuraavilla jäännökifillä ei ole mitään muinaistieteellistä mer-  
kitystä, koska ne ovat feiniä luonnon laitokifia, tulkaan ne kuitenkin  
täspä mainitakifin, varjinkin sen uokifin kuin jerdan rubras on niikin huo-  
mospa kiinnittänyt ja jten viettäää andan niiden fuhteen turkangai-  
väifin vainannakifihin.

1) Perunpejään Niemenmaas kylän Kornerperän talon takamaalla  
+ Sellaista juin muiden ohella Kokkakifin Maankijärsellä, matkaunalla montas  
mittaunantanta virstaa Wesundin kylän Suikin talon takamailla olevol-  
le Kupelavuorelle, johon sijaitsee Maankijärven eteläifeltä rannolta kappelien  
omaikaw vuoristaan. Siellä oli oli 200 askelta pitkä, lämpiluteen ja itäkaatkan  
juunnospa, jammal- ja jäkälä-kammaran peittämaän lataan asti mitäten 60-  
70 askelta leveä Miniröykkiä, jonka kivet ovat pullon tai munan muotai-  
fia ja kooltuun suuremmat 2.<sup>m</sup> jopa 3.<sup>m</sup> miehen nostettavia, jaita katoan  
haaliespa ei ole ihmisen nenästä mitki tippanut. Karhuospa & Hiedan  
rusthollin maalla, lähellä Tulow on melkein jammalla nen Miniröykkiä  
nuoren rinteespa, waikka ne tienant eivät sijalla tuollaisia mukulu-  
kifia, jaita Kerijänas on Kokkakifin puita kakaan.

Maantien varrella olevasta Kuhdanpään tarpasta on noin 170 fyttä pefälle, ollen  
~~monje~~ jojan puolella maantietä. Se on pituudelleen 64, leveydelleen 32 ja korkeu-  
 delleen 32. Myynsäriä on arva, myksevälle marjanteelle kahonena Kivipään. Kivet  
 tässä jammais Munjeruadassa sekä useissa muissakin kirkkokuunnan alai-  
 la olevissa kirkkokuorissa, joita ei ole tässä puhetta otettu, ovat jätentien pite-  
 ä pintaisia mutkula-kiviä, muodostaen jätentien jäsenäällisiä pallasia tai  
 muun muotoja y.m., kestävämmäiseltä koottuaan miehen pääkallan ver-  
 rattua. Pitkinpuolen on rögkivien puintu lämpiläteesta itä-kaakkoaan  
 Kanan luvlan mukana on ranssiassa arvamatonta kalleuksia, kun ne  
 naur peltä jaisi kapiin. Kuan kun mitä kaitetaan peltä pelustaa vaihet-  
 tajaiden pädälle Markow kasvamaa, ranssiota purkamaalla, aista tu-  
 lee purkajalle tunnin perästä amittainen haluttomuus työkänsä, jotka j-  
 ten täytyy jättää kesken. Näin saadut laiset pille yällä menevät umpeen,  
 j. v. entiseen uunissa. Nykyään on rögkivien täyryä päässä melkein muu-  
 nan asti ulottua purkama, jotka ei kuitenkään, jotka ei enää mene um-  
 peen; lienee pissa ja ukko-puru kuullut! - Kristiaan Tuomolan tyttä paimen-  
 nesa olessaan, sijarensa ja paimennuttavain kuttujen (kiliin) mautessa, oi-  
 niinkuin purkamaat teota pefää, mutta pillaimpä tyhjä laie ~~se~~ antoi  
 aika jämiöhdysker, niin että pefää paimenten että paimennuttavain ali kii-  
 reinen tie Kapala-mäkeen.

2) Käärmemäki on edellä mainittuun Nylään kuuluvan Kairunniemen  
 talon maulla, perämetjässä, noin viisitan matkaa etelä-kaakkoaan päin  
 maantien varrella olevasta Tuomolan tarpasta. Se on pituudelleen 48 ja  
 leveydelleen 30-33 Myynsäriä arava Kivi-tarha. Pitkin tuota tarhaa kake-  
 nee noin 4 Myynsäriä leveyä ja 1,5 jalkaan korkeus (Kivipäänatjan jinnusta  
 lukien) jammaalista ja jukäläistä aivan purkama marjanne. Tämä marjan-  
 ne jatkuu vähän kuarettavana vakkirintana 24 Myynsäriä päntarha-  
 ta, (vetää katja näistä kivirintaisista jiv. 3).

3) Aarnikaudonpuu on 2 jylkällä, afumationalla, ~~abba~~ kirkkokuulusten  
 takamaitiin kuuluvalla ~~abba~~ jalo maulla, noin 5 viisitan itään päin Yli-  
 jestä-Kiikas-järvestä. Eteläpuolelta ja notaan juoksan pistävän näköisen  
 maanietkeer. Näin pyöpyhköllin matkalla tästä niemekkeestä on juos-  
 ja Aarnikanta, jonka lähimittaa kerta ja arvasteli 8 fyttä ja fyryyt-  
 tä yli yhden fylen, <sup>pitä</sup> muodostaen ympyräisen, kestävä onsa kaiden j-  
 juppenenar kaudan, jonka laidat kuuluvat olevan korkeammalla juon  
 puintaa. Waikka kantaan ympäröitynä juon jantoon olevan ketteen tu-  
 vain hyläisää, <sup>pis</sup> ja varsin vesiperäistä, on kanta aina kuiva ja laita-vollista

\*) Käärmemäki jantoon ~~fit~~ myös jitu puitkian, Satakunnan ~~afelasta~~,  
 jossa kirkosten maantie menee Satakunnan pelän puitkii ja on tämän  
 pelänteen korkein puitkii, kantaan mutkulattinista puitkii. Nimi  
 jantoon pitiä, kun näisä mainittuisa puitkii ja on huomaten kää-  
 neiden talvella matkanaan ja pille keuvijin nauferan päin puitkii  
 miltälemään.

alkaen voina jalkaan asti aivan Koron Kuria, jossa Hertajan sanain mukaan on "pieniä kivisiä". Lade-ilmalla ja vursinkin ukkosalalla kuulua tulla kanta-  
 ta kaispuun tulikivelle. Gastus myös olisi nähty kaudan palavan. —  
 Puhenna oleva kanta nähtävästi on filmike, josta johon maasta kirkko-  
 ara ranta-aine happeutuneena vähitellen kiteytyy <sup>siis</sup> kirkon  
 pieniksi kiviksi, jotka muodostuen jammalla tuon Koron arinon. Ei myö-  
 sänäkään ole armeteltavaa, josta on muutamaa kasvi-ainesta  
 kerästynt hiilivety (H<sub>2</sub>C) on kaudan joutajan kautta ilmaan virtuel-  
 lesaan liekkina leimuellut. Edelliseen kulkoon ja siihen nähden, et-  
 lei Hertaja ollut vakuuttettu mainitulle kaudalle ajurimestaan, kun-  
 hän erjanomittella käyneensä 30 vuoteen, en luultu tarpeelliseksi  
 ryhtyä tuon vaimolaisen ja jammalla epätietaisen palomattkan voinoi-  
 sin, käydä amin filmiin joutua tarkastusaspa.

Lähtöjä. a) Kiikasa: Puhseppä Helenius Teikkulan kylästä on läheltä ajun-  
 taan Teikkulan vuorennokasta takaa-aitoina löytänyt hyvin vieru-hintepo-  
 tä pellastaan, korrtelia syvältä yhden kivikuokian ja Konajimen tapaisen ki-  
nen, jossa oli ollut jankummaisia piirrokia. Nämä <sup>(Kiikasta kauden puolesta)</sup> olivat 1881 löytäjä antoi  
 mut muinaiskalujen kerääjälle Helsingin vieteriksi. Tapa-lallta ja Kan-  
lullalta n:o 4, molemmat löytty Kiikanajan kylästä Sepän talon pellasta,  
 edellinen parivuotta takaperin ja jälkimmäinen tänä kefinä. Yfanti Wilhelm  
Seppä oli ne antanut apettaja J. V. Hirsjärvelle, joka ne sille antoi tänän  
nyötä, löntäjin minesjä yläpistän muuseon lahjoitettaviksi.  
Kourutaltan taistakymmentä vuotta takaperin oli reukki Matti Yaukonpui-  
ku löntänyt Talan Kylän Hotilan pellasta ja myynyt sen viime kesänä  
5 pennistä muinaiskalujen kerääjälle. Kiimajärven Kylän Koppealan  
talon kalustospa on vankuudesta ollut Kivikuokkia (erikä vufarukirnan),  
 jonka talon vankukset kuuluvat täisä kefinä myyneen 2 markasta lun-  
lon mukaan Kandidaatti A. O. Heikolille.

b) Kiikosa: Kivitaltan n:o 5 oli Saukan torpparin tytär Amanda Se-  
rafina viime syksynä löntänyt Kiikasjärven rannalta, jossa se oli ol-  
lut Kiviperäistä maasta vähän näkyisjä. Mainittu torppa Ko-  
lun on Kiikanajan Kylän Nopon talon maalla, Kiikan Kappelin, vaan  
Kirkollisespa ja Kuuvallisespa jaktespa kuuluu Kiikosten Kappelin Tyy-  
nistön lukkulahtaan (Kunkerin). Nimikään Kiikan Kappelin Wok-  
Wakkalan Kylän J. Yli-Junnilan torppari, kuuluu edellä mainit-  
tun lukkulahtaan Kiikosa, Kristiaan Pihlaja Pihlaja oli kiek-  
keräisän undispelta ansa alakiivä upattaspa v. 1880 löntä-  
ngt Kivitaltan n:o 6 lähes kahden Kygnarän syvyydeltä maas-  
ta. Kiikosten Wakkalan Kylän Alanokarin muari Ester Wuori (Kappelin)

ei merkitty kartalle

on löytänyt muusta Nivihöylän-terän (ehkä taltan). Löytöjä oli few viime talve-  
na antanut Hoffmannin kopista muinaiskalujen kerääjälle. Paattanpeppu  
Kristiaan Wilen Gaarankoskella on myynyt yhden vafarakirneen Kasjo-  
ri Gallenille Tyrnäyden ja toisen vafarakirneen sekä Kourentaltan vuosi-  
takuperin Kandid. Heikelille 5 markasta. Tuo ensiksi mainittu vafarakir-  
nes<sup>4)</sup> on löytty Kuorsuman kylän Gaakolan talon perunapellasta noin 2,5  
kärkkelin syvältä v. 1848. Kourentaltan oli Wilen itse löytänyt lähes 30 vuot-  
ta takaperin Gaarankosken pyventäisellä, noin jalan syvyydestä, Kai-  
makien Niviharista. Toisen vafarakirneen löydystä katso f. 35 Löytö-  
talon hakua. Laviassa kerrottiin työmiehen Kristiaan Kalltolan löytä-  
neen kolmattokymmentä vuotta takaperin Kuorsuman kylästä talol-  
lisen Matti Kestin maalla olevasta Pajamaista <sup>ei merkitty kartalle</sup> vafarakirneen noin  
jalan syvyydestä. Ei ole tietoa, mihin tämä löytö on joutunut. - Kouren-  
taltan n:o 7 olivat Renokki Koivuelan lapset v. 1880 löytäneet Paattan  
talon maalla olevan Heinikankaan tarjon pellasta, Kuorsumassa. Omis-  
taja lahjatti löydön museoon.

Paavinuskon aikakaudella kuuluivat Kiikan ja Kiikasten alat  
Tyrnään kirkon alustaan. Sen vaokki ei näille seurakunnille erityises-  
ti tule osaksi tämän aikaista muinaispuolta, varsinkaan Kiikassa, jo-  
ka silloin vielä oli uivan aitia esuss metjä-peutu. Kiikan tienout  
"Janveden" varjella olivat Nyhä ja tähän aikaan vahvasti apettuja, vaan  
ei ole mitään huomioon otettavaa kiinteää muinaisjäänneistä tältä  
aikakaudelta Kanjan muistosu tallella.

Löytöjen alalla mainittakoon tässä Riimifauru, jota tallen-  
netaan Kiimajärven kylän Mäkelässä. Siitä jotkut tutkijat ovat atta-  
neet kopian sekä jatkun Saloniuksen kerrottaua sitä käyttäneen Helsing-  
issä. Puheena oleva fauru kuuluu taloon tuoduksi Huittisista joko  
naimiskaupan myötäjäisenä tai muuna perintötavarana. Riimi-  
faurun hakuaan on leikkau 19 jannassa käytettyjä merkkejä (Kärjaintä).  
Lunnan lapa eli päävarsi jatkantuu kahteen jivuun, joista molemmat  
muodostavat kolme pintariniä. Keskimäinen rivi on jifältää vuo-  
tuisen viikkolaskun, vllen näitä 51 seitsemäpäiväistä ja 1 kahdekan-  
päiväistä <sup>nen</sup> viikkoa, eli yhteensä 52 viikkoa muodossa ja jannalla 365 päi-  
vää vuodessa. Ylimäisen eli oikean puolinen laitarini on <sup>merkitty</sup> Kuusjuok-  
sen vuotuisella laskulla ja jifältää se kuusi 29 ja kuusi 30 vuorokaudis-  
ta Kuuskaanta sekä sen yli 11 vuorokautta sen laskun tavan mukaan eti  
Kuuskaantäpäivä, jonka aurinkomuteen verraten Kuusrata ~~kuusata~~

\* Gallen näky few toimittaneen vapasherra F. Linderin Nivika-  
lujen kokoelmaan Mustian rautatehtaalla, Katja Luoman Mu-  
nainmuisto-Yhtiön Etikankauskirja II f. 93, n:o 222.

ruosittain hairahtuu; jäs ne ovat kuun Karkaus-päiviä. Sitä vastaan ei fan-  
na sijällä auringon Karkaus-päiviä, jotka jäs bienee viitetty ja näiden merki-  
kien lomassa puolelaskulla, aina joka neljäntenä vuonna. Wäferusman puoleinen  
ei alommainen laiturini on merkitty auringon ruotuisella radalla ja jäs-  
tä jäshtunilla erimäden aiailla, jantti-päivillä ja ehkä astralogiilla ilmoituk-  
silla. Puheena olemaa fannaw erituluista luovuteta, maan jäs itä atetta ja täs-  
jä myötä panteu Kopia, melkein rikusta rikkuun vastaan originaaliin,  
jilla erotuksella että leikkaukset ovat Kopiaassa tehdyt taruammalla meitellä,  
jaten ne ovat taifinpaikain hiikkaa joluenneat ja hienammat, jistimmat. Lau-  
nan vääräyöskin on Kopiaassa otettu Kopiaidesse otettu kuvamiin. Karkaus on  
taifella puolella ruosilukku 1743; oli jikkau jeteruon jistetty Turun rauhau mi-  
taksi. Niinikäin on fannan Karesse, ofalla hionasti leikkatta ofalla myös kolunut  
warjinkin niimeinen numero, etei ainon tarkalleen nari puuttää onko jina, ma-  
silukku: 1304, 1300, 1360, 1304 tai 1364, jaisa niimeksi merkittyä kuulijä todellijoinnaksi.  
Niela japi hionantkaa, että riimeijauraw taifien jyrjään on, ehkä myöhem-  
piä aikainu, merkitty kygnarain ja karttelien mitat.

Uudempi aika. A) Kiikkaassa: Piispa Terserukjen v. 1662 antama luvalla ru-  
nettiin puukaamaa kirkkotupaa Tyrnään pitäjään lounaiselle laidalle.  
Tuasta laituksesta kuitenkin lapullisesti tuli warjainen kirkko, jotka  
jo v. 1681 oli täydessä kunnossa ja jursien nälkävuosien jätkeen, eli 1698  
alkuen on Kiikkaassa ollut itjenainen kirkollinen hallinta taimesfauit. Alka-  
aan on tätä seurakuntaa nimetty Kiikanjärven kappeliksi. Taa amittuinen  
nimi on jäs johdettu mainitan jään eli ojan nimestä. Mutta mistä kää lie tuo,  
le ofalla jautu määräysparaksi Kiikkaa, jantka jurena on "Ki". Täällä jäs-  
tuat nimet: Kiikkaa, Kiikanjärvi, jassa myös arvelun mukaan paikannimen of-  
kas Kiikka ja Kiikkaassa. Kiikka-järven jannasta juresta. Naisjä nimisjä nari  
mahdollisesti nari jillä seurakunnan nimen jyrty-janat.

Kalmistaja. Kumuntilan (Kudmuntila) Kylän Laurilan talon Wafik.  
Kapuaassa on hiikkaperäinen nimeni, nari puolen wirstau nallan maan-  
tiestä Satakunnaryjälle päin. Laurilan ifantä-wainau oli aikanaan  
tuasta ~~kuon~~ nimenestä netängt hiikkaa maantielle. Hiikkahaudas-  
ta oli jillain nari 3 kyyri. jynältä paljastunut näkyriin ihmisen lai-  
ta, jantka ifantä kuuluu perittäneen hiikkaan ja lakanneen jät jittä  
hiikkaa ottamasta. Mainittujen luiden löytäjä oli kertonut puhe-  
na olemaan nimenen jadan aikaan haudatun venäläisiä. - Mie-  
launniemesse, lähellä Reinilan rustokkia on Meskalankuohen rannat,  
la tainen Kalmisto, jannan Nerrataan Suomen jadan 1808-9 aikaan hauda-  
tur tautin kuolleita venäläisiä. Niela jantka wirsta matkaa Huittisiin  
jain Tästä jantka wirsta matkaa Huittisiin päin, on Teskkulan Ky-

\*) Katja Suami 1854 j. 188.





la 1838, kun rukiit olivat leikatut, tuli Wirzen eväineen ja työmiehin  
 Kuorsumaan, tarppurien rukiita puimaan. Hän kortierautui Muteen-  
Majamaahan, Kuorsumajärven eteläosalla. Uudessa Majamaa-  
 ja oli jo riikki ahdetta ja valmis Maanantai-uumuna puitavaksi. Heu-  
 nyt vihollinen tuli Sunnuntai-iltana tarppaan, Kollonien isäntä Mat-  
 ti naapuritään ja alkoi niiden kera juumana iltana puida riik-  
 tä. Kuultuaan puimamiehestä metelin riikestä, meni Wirzen mie-  
 hineen jotta estämään, pannen pyssyn piipun riiken kynnökse-  
 le ja alkoi ampuu riikimiehiä, jos eivät nämä lakkaisi työstään.  
 Kaksi riikimiestä tarttui pyssyn piippuun, vaan Wirzen yhden me-  
 miehensä avulla sai pyssyn jän, sen perästä vetämällä, vollailetuk-  
 si takaisin. Matti, jonka W. oli jättäen tarppaan pois kääntöyt,  
 kuohui vihan viinuraspa ja heitti riikestä potkeella Wirzeniä.  
 Se ei kuitenkaan jättanut tärähtöygyä; varsin vaan hiipäsi W. haupu-  
 ja ja terä lensi riiken edessä olevaan aitaan, niin että potkelji  
 siihen suorana seijamaan kun naula hirressä. Wirzenin täytyi  
 nyt peräytyä ja hän pakeni Wankan-Majamaan tarppaan. Wititujut  
 riensivät Kana-Jaakon —, niin nimitetty Wirzeniä, sen jatkasta  
 kun hän lappena fyötteli ja hoiti kanoja, — eväille, jonne myös kuu-  
 nia vieraita keräytyi naapuristasta niin paljon kuin mahdollista.  
 Siellä pille syötiin ja juotiin ~~eväitä~~ <sup>eväitä</sup> mikä jatkettiin. Loput e-  
 väistä hävitettiin, varsin pille kun niina alkoi antaa mie-  
 hmittä ja rohkeutta lisä. Waila paikattiin kirkkaan kapeita  
 pintoja ja loppu vasta kypästä Maljasta laskettiin tyrvöistä  
 maahan. Tyrvöki käännettiin pyssyyn ja sen paljalla vaiton  
 kanniaksi lyötiin runppurä. Ohjeinaan oli vaitojilla ol-  
 lut tässä mestissä se, että kukaan saa syödä ja juoda sen kun jake-  
 juu, tähtet olivat hävitettävät, vaan kukaan ei joutunut kate-  
 taakaan miedä myötään. Tämä koki oli pille oikeudessa kes-  
 tistä tiliä tehdä, allut nauttijoille suureksi lievennyksiä.  
 Yksla-atrialta mentiin pille täydellä vaitolla ja päällä jatka-  
 maan tuota alottelua riiken pintoja jatkamaan, jospa urvat-  
 tavasti työ sujui ylänpullisen riimmu ohella tavallista jän-  
 tuifanssien; kuuksijillain riikestä muetakin, ei aina astuon  
 varttain lusketta. Maamiehen vainaamäki, niin palkka <sup>riikkejä</sup> har-  
 junen pautua, menivät miehet Wankan-Majamaahan, jat-  
 pain takana ja suurimman pelan dallaspa alenalle Kana-Jaa-  
 kolle prenaadia laulamaan. Miehet ja nautuivat jinne  
 tärne tarpan ympärillä alenien vaitokain, joi pille kun



eräs hullu-viisus, nimeltä Antti, joka myöhemmin oli tullut jotenkin ava-  
 rulta Noko Lounais-Suomesta tuloksi. Hän näit vajelti lakkaamatta ympeä-  
 ri jonottua maakuntaa, kantauen kefälläkin talvitöppönsään, jөн ruokki  
 kun ei ollut varjia maksettua, "millain pakka lumen maahan kinttää".  
~~Antti~~ Kajelluksen Alkupuolella vajellustaan, kun hän ei vielä ollut töl-  
 tu yleisölle, jөнi Huittisten nimismies Antin epäluulon aluifena kiini  
 ja lähetti läänin linnaan. Tutkiesja vangitun kotoperää, nostaji  
 tainä olevansa: Antti Kuorsumasta (= Kuorsmasta = Kuosmasta) eli  
 tarkemmin selitettynä: Antti Kuosman maasta, eikä enempää eikä vi-  
 hempää. Mutta tuo Kuorsuman maa ei ollut <sup>kaan</sup> ollut läänin virastoille  
 olemaan tuttu, joten nämä olivat Antin jöhteen pakasja puulasja,  
 miten löytää <sup>(tuo)</sup> aluksej Kotopentä. Nämä jöivät siis kuulunnella järe-  
 remmulla Antin kotopaikkaa tiedustellesja, ja jöyttiin jöytellä hän-  
 tä linnaan, kun maahanpaikkaa jöfään. Herran jättei Kuorsmaa-  
 ri hinnasja vanhiu tarkastellesjaan muonamaan Antin, jölle hän  
 viskasi Kuorsmaarimaisen kysymyksej: "Mistä jöivät kiini jöntiin,  
 kuntainne tuotiin?" Alamainen vastaus kuului: "Kajista ja jölais-  
 ta myöä herra-kuttu!" "Ei, ei, mutta mistä jöytistä jö lopustii?"  
 Antti täytti tuonkin läsen, vastaten: "Niin olikan jitä jöytäkkin. An-  
 nettiin näit puurova ja maitoa, vaan maito loppui ennen kuin puu-  
 ro!" Silloinpa Antti ylennettiin vanhaan virkaanja, j. o. jöivät tet-  
 tin vapaaksi, jötkä nautti tuota vajeltaja-virkaanja, eikä jöinä  
 tainasja, etö hän vastajpuudesja ant jöhteen jöüstävääjempä.

Löytöjä. Tuikkulan Nylän Tuikkulan Wuoremakasja olevasta rin-  
 ne-jöllöstä noin jölan jöygydestä oli or pausoppä Halenius vii 5 muuttu tu-  
 kaperin löytänyt 5th painoisen tykin luodin, amittuisen, ~~ant~~ täisjä myö-  
 tä olevan laudan N:o 8, jösta keillä varustelles paikkia-aita on erillään (katj.  
 jöi: 59), puukon terän jökä Myynärää pitkästä miekan kärkää. Nuo toi-  
 jet onat <sup>napineet</sup> jötemnessa löydän jölkeen kodonnet. - Niin puolikolmatta  
 virstaa luoteiselle puunnalle Raakon jäteri-rusthallista, oli ta-  
 ka-aikoina jöman rusthallin maulla oleva Jövanittaja jöel-  
 lokki Kuakkiesja työmies Adolf löytänyt 7 korttelia pitkän  
kirväärin piipun jönotusta niitystä. Piippu oli ollut jö niin pa-  
 hain ruostunut, etö kuakan teräsfä kuului menneen paikkii.  
 Myöhemmin on jö jarkyminenä kävinnyt tietämättömmiin. - Kefäl-  
 lä 1877 oli Wilhelmiina Hirsjärvi Kiikan Mansjokaulun jöllöstä  
 löytänyt myötä myö jönnun Kivijönetin tai napin-salimen  
 n:o 9. Löytäjä lähetti jөн yliopiston museoon. - Niinajärven Mäke-  
 lästä lunastin ja lähettän täsfä museoon piilukeikään N:o 10. Sen

Lappeen on merkitty arnattavasti talon puumerkki: "H" joka myös on  
jamasja talossa tallennettavan siinä jauran kahvaan leikatun. Kiini-  
kään oli Makelan kulustessa ollut tuka- aikainen Harvokkeilla va-  
rustettu Harvokkeilla, vaan seppä kuulujen takonien muiksi ka-  
luiksi. - Kiinokissa ostin seppä K. Wileniltä jaurankuskella muse-  
on lähetyksen miel rautaisen miikan kahvan n:o 11. Wilen oli sen osta-  
nut huutokaupasta jauran kylän Erkkilän talon kalustasta.

### Maukijärven pitäjäs.

Siihen aikaan kun Kulo- ja Ranta-veden rantamat jettä Sutakun-  
nanjoen varret ulinat ja vahvasti asutut, arnattavasti olivat puheena  
olevan Kihlakunnan papjais- laiteella olevan Maukijärven Kirkko-  
herra- Kunnan - , johon myös aina viime vuoteen asti kuului nykyi-  
nen Louisa pitäjäs, - alustat vielä aivan antiita jalomaita. Mutta  
pitä kun tuo Jastamalan seurakunta "Spannedu" varpilla alkoi liikk-  
ji kanoittua, läksi täältä piirtolaisia länestä päin olevista järnistä  
ja mitistä pualista puamaan ja jäivät tänne rauhallisen jalomaa-  
tyyseen helman hiljaisuutta nauttimaan ja näin lienee pää-<sup>asiaksi</sup> ~~asutettiin~~  
festi tältä puunnalta jannut Maukijärvi asutuksensa.

Pakanunden aikakaudella jiv lienerät Maukijärven tienraat ol-  
leet ainakin alkuaan kokonaan asumattonia sydämmaita, lopul-  
ta ehkä ja jauttoi täällä olla joitakuita uudis- asutuksia l. piirtolaisia.  
Sitä todistaa muinaistakujen jettä kiinteiden että irtonaisten mu-  
naisjannuusten kuykyys narsinkin emäpitäjänsä aluilla, joi-  
nita tuskinpa on nimekpiikään. Jannalla kunnalla näyttää asu-  
tuksen puolesta ~~oleen~~ Maukijärven piiri alleen Kiini- aikakaudella.  
Kun, jilla ei-<sup>pa</sup> tällekkään aikakaudelle kuuluvia töytoja ole vielä  
tähän asti keksitty muuta kun nimekpi. - Tämän puuttees täyt-  
teekpi jannoon tässä sijansa seuraavat kuskut, vaikkei niillä  
ole mitään yhteyttä ihmisten toimintain kerw. - Kunnanpöy-  
tä on ollut 2 kynnäriä paksu, 1,5 fyttä pitkä ja 1 fyttä leveä kiwi-  
pöyfi Hyynilän kylän ~~Kerimannin~~ Kerimannin talon Pajari-nimi-  
jesä Maasja. Tuo pöyfi kuului oleen yhdellä laidaltaan ifolla  
kivellä. Toisella laidalla oli jita kannattanut pariä kynnäriä  
korkea kivipöyfi. Sellaisena on jita nimitetty Kunnanpöyfiä  
ji, jasta edellisinä vuosina on lohastu Gjirpin partin pöy-  
väät l. pielit ja jillain kuului jilleen kokonaan rikki un-  
detuksi. - Maukijärven itäisellä rannalla, Terramain kylän  
Kahmun talon takamaalla olevalla olevan Malakias Wälin  
tarpan edustalla on pieni, pari kapon alaa käftittävä pöyfi, jota

pyhitetään nimellä: Karstunsaari, joka tulvaveden aikana erkantuu vä-  
näisellä salmella mantereesta, vaan kuivana aikana järven laskeututtua  
on se melkein mantereesta pistävänä niemetteenä. Tämä saaren syn-  
nystä on vielä Karjan muistassa seuraava, huvittava tarina. Heidet  
l. pirut ~~l.~~ lähtivät Parista kivitautalla purjehtimaan Satakunnan-  
jokea yläspäin. Niinmeksi mainitusta jäestä paikettiin nykyisen Kuuvä-  
tan (Niikosisa = Niikastin-) jäen kohdalla vasemalle kädelle ja lautta al-  
koi kynnä maita, kankaita halki, muodastaen jälkeksi ennen ole-  
mattoman joen ja ohjaten kulkeaan pohjan-luudelta kohden Puuri-  
järven kautta Säcksjärven kaurattalla. Tästä lautturit käänsivät  
matkansa koilliselle puunnalle, mennessä ensin Niikasjärven pitte  
Yläisen Niikasjärven läpi ja tulen vihdoin Mouchijärven. Jo edittiin ni-  
meksi mainitun järven alusja mainitulle itäiselle rannalle, josta pi-  
ti jatkaa matkaa poikkei suorimaisen taipaleen Kalla Kallojärven  
ja pitä pitte Kirkko-, Mätkö- ja Tupurilan-järven läpi Kuloveteen, mut-  
ta Konakki onneksi juttui lähi-Nygläsa laulamaan Kutkka. Samassa py-  
jäntyi siisien kivitautta ja muodasti tuon pukeensa alenan Karstun-  
saaren. Niillä näet oli ollut joida aate miedessä, pukaista seuraan  
Satakunnanjasta Kuloveteen sefite, jonka tuo puka Kutkon laulu  
alkasi. — Gaspa Panaman Kananan insinöörit olisivat jomallaisia  
mestareita, niin ei tarvittaisi muuta kuin kivitautalla kynnättäi-  
jin Kananaitana Kannus poikkei! Sinä Tupurikessa vaan tarvitti-  
si Kaikki okfajalat Karjata seudulta pois!

Loytoja. Molemmilta juuret juurilla liekkosijella reialla varustetun  
Kivikehrän l. nuijan <sup>no. 12</sup> tunastin muse olle mäkkeläiseltä Malakias Wätillä. Niin  
olijan Kuusi suotta takaperin undispeltoa tehdessäin loytönyt Mouchijär-  
ven laskevan Karijoen rannalta, airan läheltä Mouchijärven rantua. Sanotun  
jäen juuripajaisille kaartamille on aikain Kuusi sa Kananat muta l.  
suoppa kerros, jotka alla, airan pohjajanea vastassa pukeensa alena Ni-  
vinuija oli ollut. Loytöpaikka on lähellä edellä mainittua Karstunsaarta  
ja kuuluu Tervamaän Nylan Kannun talon takamaihin. — Niisien ta-  
jataltan oli vime Kesä Wilskman jaanut Kallon (= Yli-Kallon) Ny-  
lään Yli-Pispalan talon maalla alenan Punatoljan Matilla. Tuttan  
loytöpaikka on lähemmen tuntematon. Saura Keräjä oli niisikään  
Tervamaän Matti nimiseltä paimenelta jaanut myllynsien (ehkä  
Niisunija?), joka Kuusi aikaa pitte oli loytty justakin justakuopas-  
ta. Niime Kesä oli Kandid. A. O. Heikel astanut 3 markalla vasu-  
rakineen Murtomaän tarhasta, kuulova Karijoen Nylan Sepän  
talon maahan. Kertomusten mukaan arnekkaan janatun tarpan



raista mitaten 10 jalkaa leveä oja, jonka laitaan länsipäästä on 9 fyttää. Aineensa puolesta sijaitsee törmä juonen sekaista paraa. Tämän kummun itäpäästä itäpäästä alkaa jonkunlainen notkelma, ikäänkuin kiveä nansen jäsen väylä, joka kummun alapuolella kaartuu ensin länteen, jitten jälleen itään päin, jitten muodostaen jiten antikuuriseen 2:ään viru- tusan Murion. Tämän notkon l. ojanteen pohja on täytetty kivillä. Huomattavana on, että pellot on juoniperäistä, virran kivitetöntä maata, joten kivet ja para on tähän tuote stempää. Tuon notkelman toisella puolella, 3 fyttää edellisestä kummusta alas l. Maakkaan päin on toinen 8 fyttää pitkä, 4 fyttää leveä ja 5 jalkaa leveä Korkea Kumpu. Seutulaiset eivät tiellä näistä kummuista muuta kertoa paitsi tuon mainitun niemän. Se ehkä pitäneeekin paikkansa ja jäännöksin nähden ovat terran keittehet olleet tusja aikanaan puh juuremmit.

Paruun puutteessa mainittakoon lopuksi, että Yli Yli Kallion Kylä ja Rauran talossa syntyi 3 p. lokk. 1820 n. j. Rauran Ylkkö, joka pituudellaan täytti 3 kyynäriä 17 tuumaa ja muu vastala oli kehittynyt pituuden mukaan. Samalla oli myöskin ruumiin vaimat olleet varren mukaan tanuttamat, naikka ei niistä maamiehen toille kuulunut puorta apua alleen; halon hakk kuusja ojin ei kuulunut Ylkkö juureen taruista miestä enemmän aikaan. Hänelle oli tehty työkäsit kuon mukaan, j. v. tanallista juuremmit, ruun, puhu Kylä, naikka ovat ne joutaneet häviään. Ainaastaan on talossa vielä tal- tella 18 tuumaa pitkä lesti, jolla kerrottiin Ylkkö riippikoulu ja ai- kuun tehdyn paappaat. Tuon jättilais-varten ja vaimain ja nuotti al- kai Ylkkö kuleskella ympäri Kotimaanta itseään rahawedestä näytte- lemästä, kuunes hän vihdain joutui jonkun vehkeilijän, "Fantellin", opjatta- vaaksi. Tämä vei Ylkkön Pietariin ja jiellä muihin etäisempiin maihin. Näin ekkyi jättilaisemme Kotimaastuan teille tiety mittomille. Kirkon Kirjain on merkitty hän 18<sup>13</sup> 55 vuolleen Puolassa. Tamain aikai- na oli Kotijendulla kierretty huhu, jonka mukaan tu mainittu Fan- tell olij Ylkkön myyngyt Warsonassa. Tamain lasku paraa: "Ei niin juureta valelta, ettei totta toinen puoli." Mahtaisiko tu Marbijärnellä kierretty huhu raunasta niin lähi tojitapausta, että olij fyttää se otakku a Ylkkö paran joutuneen rahan himmaiten Puolan juudalaisten u- riksi, josta nämä olij valmistaneet ekkapä arvokkaan luurangan jän kuhun anatomia kuanesen. Ylkkön vauhemmit: Jeromius Matinpoika ja Anna Ylkkön tytär, olivat olleet tanallista hakkaa.

Edellä on ja mainittu että v. 1679 rakennettiin Marbijärnellä ensimmäinen kirkko, joka sijaitti Kirkkojärven pohjaispuolella, noin parin virstan matkal- la järven raunasta. Nykyinen, v. 1858 valmistunut tiilikirkko sen sijain se-



muistutuksesta, ettei hän Muinaismuisto-Yhdistyksestä vastaispuolesta  
le pitä junaan mitään. Hänellä tuntui olevan taino jostain joudan mi-  
la Nuolaimilla arvaamattomat rahat.

### Suodenniemen kappeli:

piistaa pitkanä ja kapana suikaleena pääasiällisesti etelän ja poh-  
jassa josen suunnassa Maahijärven ja Lavian pitäjien välillä. Tämä  
seurakunta, joka on aina v. 1823 asti kuului nykyisen Lavian pitäjään,  
erotettiin 1750 paikoilla Maahijärven ja emäseurakunnasta itsenäi-  
seksi kappeliksi, jonka <sup>ensimmäinen</sup> kirkko rakennettiin v. 1752. Skogman kertoo (Suomi II,  
II p. 125) Suodenniemelle tulleen Maahijärven Solkestä ensimmäiset kirk-  
kaat ja näiden rakentaneen tälle Kittilän kylän. Sen vuoksi ei voi  
mitään seurakunnallisesa junteesa vanhempiin aikoihin ta-  
pahtetulla kysymykseen, jotka kasivat nykyisen kirkon palven eli-  
näiteitä.

Pakanuuden aika. Sen sijaan Harvikkalasta Kirvikkakaudella  
näyttää täällä olleen varsin vilkas liike, joka on nähtävänä sen aikai-  
jista löydäistä joka osalta seuraavasta Kirkkatie Ruumin polttokau-  
dasta, joka oli joutunut olla hyvin tärkeästä arvasta seudun mi-  
naisuuden tutkimuspa, jos se oli joutunut ennen Harvikkakauden hävittä-  
mistä asiata tuntevan tarkastettavaksi, vaan valitettavasti ei ole niin  
joutunut. Kirkosten kylässä Wähälähteensmäen maalla on työmie-  
senä Pilpanpoian mökki. Muutamia pyliä mökistä lännen puoleen,  
oli mökin omistaja 4 vuotta takaperin perunapoltoa tehdessä hua-  
mannut vähän kaltetassa osassa olevan paapin, jonka ylempiä  
nä oleva paapi pää pisti maasta näkyviin. Maasta ylös suunnattu  
oli tuo paapi panta junaan Kirkkaan otjakiveksi. Se on 6,5 marttelia  
pitkä ja jotenkin jännällisesti kanttauttaan 3 tuuman paksu, vaan  
leveyden mittaa ei voinut ottaa, jyyttä kun se on Kirkkaan ki-  
neksen peittämana. Mainitun paaden alla oli ollut noin 3 kygyn-  
pitkä, 1,5 k. leveä ja 1,5 kygynärvä jyrä, luode-kaukan suunnassa ale-  
na, panta. Sen laidat kuuluvat olleen ympäröintä laskettuna i-  
junnaisilla, epämukaililla kivillä. Samalla on huomioon otettava,  
että penta on jotenkin kivi-peräistä hiikka, eli fara-maantay joka jija-  
taa joka suurempia että pienempiä mökkä-l. mukula-kirviä. Hän-  
ta kuului olleen täytetty mustalla väkimullalla, jonka seasta oli löydetty  
6 kivi-asetta, joiista lähemmin löydetty jout osassa. — Päätteeksi joutaan  
tässä sijassa taru Kittilän uudesta. Se nähtävästi on nyky-ajan jyn-  
nyttämä fikio, vaan sijaitaan puolesta, jopine sitä pitää vaihtaa  
pa puolesta olevan aikakauden lappena. Kaurajärvestä piistaa

maahan m. m. Kuuslahti. Tämän lahden lähellä on n. f. Kattilasuori, joka parhaastaan kuuluu Yalkavalan kylän Koppelon talon takamaihin. Mainituspa ruoresa on "keitetty puhkekieliä". Sen pituinen se!

Löytöjä. Tämän edellä mainitun Juhon Filppanpään maikin luona olevan haudan peittomullasta oli löytty seuraavat kivisaftet: Harjo kirjess 1 myötä oleva varpikirves n.º 13, 1 tafataltta, 2 Kaurutalttua, 1 parin nyrkin kokoinen palko, valkeasta kivistä ja 1 niinkään muukaan lähetetty eläimen kielen muotainen Kivikuokka (?) n.º 14, joka nimimätään on luannon Kaji-ala, ehkä varren luholle lie väkän kaalaa koverrettu. Mainituista kivikaluihin aivanastaan n. m. kaksi muukaan lähetettyä aietta oli tallella, jota vastaan toijia jilla kertaa ei etjimmälläkään löydetty. 1 Kaurutalttan oli Kiikosten kylän Palomäen talon isäntä-vainaja noin 29 vuotta takaperin löytänyt justakin "männyn järvestä". Löytö on jällempinä aikoina joutunut hukkaan. 2 tafatalttaa oli löytty edellisten julkupalsien aikaan Estolan kylän Simolan talon takamaalla olevasta Koppelon maikispa. Taltat ovat pittemonin joutuneet hukkaan. Tämän Koppelon maikin poika-vainaja oli niinkään löytänyt Kivimurjan justakin lähispudulta. Se oli viety Muhijärvellä v. 1867 Selkeen kartanosa pidettyyn maanviljelyskokoukseen, jossa sen herrat olivat astaneet markkailu. Yalkavalan kylän Koppelon Koppelon talon vankuspa kalustaspa on tallella, mutta kahla kivitalttaa, jotka pittemonin, lasten kaluina allen, ovat joutuneet hukkaan. Tänä kepanä oli kuitenkin uudelleen keparitopehusta löytänyt tainen se niistä kadonneista afeista. Se on hijattu toijesta piistä Kauru- toijesta tafa-taltakki, joka isännän Daavid Koppelon lahjattamana lähetetään n.º 15 muukaan. Niimekki nimitetyn Koppelon maalla oleva tarp-pari Juhon Rajala, 4 vuotta takaperin pelkari u likaan puinaespaan, Kaura- eli Kirkkojärvestä pistävän Rajalahden pohjois-rannalla, oli löytänyt tafatalttan n.º 16 järvestä, jossa se oli löytäjän jalkaan tuntunut huonniata herätävän liukkuulta. Tamaista tarpasta oli D. Skogman Suodenniemellä pap-pina allespaan jannut 3 Kivisaftta, jotka hän ehkä lienee lähettänyt glapiston muukaan. Kittilän kylän Kiiren talon vaari Thomas noin 15 vuotta takaperin oli löytänyt Saurijärvespä olevasta Saurijärvenfuaresta, Kallialta t. ja muukaan n.º 17 lähetetyn tafatalttan. Rajiniemen kyläpa Kunlijän talon pelhasta lähellä piltan oli löytty v. 1880 maalikiven lyöppäarin muotainen kivi, joka jinnultaan Kunliialleen julkana, f. o. jarmainen. Kiven kuu oli vienytt muinaiskalujen keräjä. Tämän kylän Keputin talon isäntä Daavid oli 14 vuotta takaperin löytänyt Kaurutalttan Kumpen juurelta, Kartteliaspavältä Kiviperäistä maasta, parivirstaa tulosta tuode-ilmalle. Sekä tämän että seuraavat: vafarakirveen ja Kivien kaglanteran (?) oli keräilyä Salamon



Jeesu. Joränsin tuvasa oli edellisena päivänä ollut tapettujen venäläisten nahkakuhi-  
 naja, vaan vihollisten paikalle juopessa, ifantä ne kiätkimetään jummalien al-  
 le. Venäläiset ottivat talasta ~~xx~~ <sup>xx</sup> ja ~~xx~~ <sup>xx</sup> ja ~~xx~~ <sup>xx</sup>, jotka ne jille puistoiivat ja juivat  
 Lepän Pajamaella. Seutulaiset ennättivät ennen kostajaiden tuloa pueta met-  
 sään, mutta Waka-Lävin ifantä l. vaari joku vanha renki: Matti joutuivat  
 vihollisten vangiksi. Näillä kannatettiin voi-Karvoo Skolijin palatsia.  
 Tie kulki muutamakseen vetelännän, muttamuten metsäkkään neuvon l.  
 rapakaisen Korven paikki. Siinä teki voi-Karvoo kantava Matti rakkaan  
 päätökseen. Hän jätti tarakkansa siihen ja kiiti Korven tiehään metsäk-  
 kään, jossa hänen unistui kyyttää ja pueta, niin etteivät venäläiset enää  
 juoneet häntä kasiinsa. Hämeen-Hyran kautta kierellen vihdoin Matti puku-  
 si Kotiseudulle. Toisten muistelun mukaan tuo kasiin jäangt ~~ka~~ ifan-  
 tä jilottiin kasiinien hevosten väliin ja ~~xx~~ <sup>xx</sup> juoksetettiin siinä kuolijak-  
 si, vaan Anna Gjöranantytär kertoi tämä, nimittäin jätä vaariksi, vietyyn  
 Turkuun, jonne se kuoli. Wehu-Warpeen ja Lävilummin emännät niin-  
 kään vietiin vangittuna Turkuun, josta eivät enää Kotiin palanneet.  
 Karjan, jonka kasiinsa juivat joku Lävisistä että Skolisten puolelta, veinät  
 venäläiset Järvenkylään. Sinne myös vietiin kuitkijendulta saadut  
 vangit, jotka juldattiin riikeen. Muun piinauksen ohella, viiskattin  
 näille vankeille tuonne riikeen teurastettujen elukaiden juo-  
 lia syötäväksi. Anna tulseen asti olivat seutulaiset metsisjäpukofu-  
 la ja Wehu-Warpeen ifannan, joka raku-arkun vei, täytyi koka seuran-  
 van talvenkin piilotella metsisjä, pyyötä kun kukaan ei uskulta-  
 nut, venäläisten koston peläten, häntä turviinsa attaa. Skolisten vi-  
 kautekovan Mikko herran herra pastori E. O. Setälän suopäällisesti anta-  
 main tietäjien mukaan, — josta tässä jaun suurimmalla mielihy-  
 nällä lausua hänelle korkeimmat kiitokset, — on mainitun seuran  
 kannan v. 1803-8 kirkonkirjaisja merkitty Wehu-Warpeen ifantä <sup>kirjasto</sup> ol-  
 leen "Joran Mattjanin", joka päivänmaaria <sup>kirjasto</sup> ilmattamatta on v. 1808  
 kuolleen merkittävä <sup>kirjasto</sup> pyyhitty. Hänen emäntänsä, jonka venäläi-  
 jet veinät Turkuun, "Brita Ericson" on viimeksi ollut kirjulla 18<sup>32</sup>/<sub>12</sub> 08  
 ja jille merkitty kirkonkirjiaan pois muuttaneeksi. Wrafin 1810-15 kir-  
 konkirjan mukaan on Wehu-Warpeen ifantä <sup>kirjasto</sup> "Carl ~~Lundström~~ <sup>Lindström</sup>" kuollut  
 18<sup>12</sup>/<sub>14</sub> ja emäntänä "Walburg Jöransdotter", kuollut 18<sup>26</sup>/<sub>16</sub> 96. Mutta viimeksi mai-  
 nitussa kirkonkirjaisja ilmestyy tuo kuolle ennen kuolleeksi merkitty  
 Joran Mattinpaika Wehu-Warpeen appivaarina ("svärfar"), joka  
 seuraavissa kirkonkirjaisja on merkitty kuolleeksi taijentherran  
 kuolleeksi 18<sup>12</sup>/<sub>22</sub>. Tästä selviää että tuon venäläisten raku-kirs-  
 tun anastajan Joran Mattinpaian vainoaminen jätkei vielä

talven loputtuakin ja että hänen turvausjokseen näyttäisi papistokin  
 ryhtyneen keinoihin, merkiten hänet kuolleeksi. Nimitään näyttäivät  
 na Urjanantytären antamat tiedot pitävänsä ja kirkonkirjat pitävän  
 yhtä Neke-Warpeen emännän Britta Erikintytären kohtalasta kohtalas-  
 ta.

Pirujuttu. Pastori D. Mogman kertoo Suodenniemen kylässä Pofan en-  
 tisen isännän myyneen itsensä, <sup>pitäen</sup> jaadakkensa maallista tavaraa. Lutto oli tehty  
 kuudeksi vuodeksi, joidenka kuluttua pakon oli määrä tulla etaan hänen.  
 Paku tulikin. Poja pelästyi ja rupeihunkuntaan apua. Hänen veljensä kuuli kun-  
 don ja tuli auttaan. Piru oven haan kiinni kiinni. Pofan veli tem<sup>tti</sup>si oves-  
 saan paikki, tuli pajaan, ja jui raamattom kateensa ja karkasi sen kansa pa-  
 han puolelle. Paku akkunasta Pofan kansa ulas, mentiin pitkä matkat il-  
 maspa, jouduttiin kirkkopihan Windalle - jina täytyi pakon jättää hänet.  
 Sen tahi jienattu maat."

Löytöjä. Nittilän kylästä Kuren talon vaarilta lunastin museoon la-  
 hetettäväksi ratsumiehen kannusruudan N:o 18. - Suodenniemen kylässä  
 lähellä Pofan taloa on laude, joka nykyään on muodostettu kairak-  
 si. Tuosta lahteesta oli taku-aikoina löytty 3 tykintuotia l. pommia.  
 Niistä pommista on yksi ollut nyt jo kuolleen seppä Ringbomin  
 omassa ja joo nyt tiellä tietymättömällä. Toinen on joutunut hukkaan  
 Pofan talossa, <sup>on</sup> ~~jo~~ kolmas, kuoltaan pieni ja painolluan <sup>pommi.</sup> ~~4,5 tili~~  
 nyt vielä talolla. Sen akseli on 3,75 tuumaa ja kupeessa olevan reijan  
 halkajiä  $\frac{3}{4}$  tuumaa. Mainittu reikä johtaa pummin pajaan, jahan  
 mahtui kohtuullisen kaksikupulinen vettä. Nimitään on Pofan  
 la "I Daler" vuodelta 1679. Se oli löytty parikymmentä vuotta pitteja  
 maspa kylässä Kuren talon pirtin kiviätkä perustaspa, taista ja  
 ka seppältä maasta. Kauraniemen kylän Palun talossa on talolla  
 kiiseen hakattu aurisko-kello. Se on minimuinain ostettu Tuarin  
 talon vaarin huutokaupasta. Mainittu vauri kuuluu jita käyttäneen  
 tupakkapantton painon a. Tuntitauluan on molemmiin puolin  
 numeroita hakattu ympyrät, jotka yhdellä laidalla mitkistävät  
 monille kairistakaarille. Nimitään on taulun keskipiiristä l. vii-  
 jarin vanasta hakattu puoria jateita numerainhin pain. - Mus-  
 tapään talossa Lundenperän kylää tallennetaan korvakkeilla varustettu  
 a karku-keikasta (vertaa kuv. N:o 52). Sillä on tapettu ensimmäinen karku  
 lähellä taloa. Tarun mukaan jannattin sen olevan 500 vuoden vanha  
 ja 12 polvikunta on jita Maestapäässä viljeltyt, ehkä vähempikin pii-  
 juat. Nimitään on jannaspa talossa pieni, v. 1666 löytty kapeuraku, jahan  
 on löytty Maunijärven Naitilan kylästä, Arkkilan pellusta.

\*) Katto Suomi II, II p. 124.

### Lavian pitäjäs.

Tämä vasta toista vuotta itsenäisenä seurakuntansa kirkkoherrakunta, na ollut seurakunta on Niilakunnan luoteisimmassa <sup>paikassa</sup> ja kuulsi Suoden-  
 niemen kappeliin aina 1823 asti, jolloin Laviaan rakennettiin ensimmäinen  
 kirkko ja samalla erotettiin <sup>tämä</sup> itsenäiseksi Mauhijärven kappeliksi.

Takamundan aika. Lavian asutuksesta jällyttää seudun kahvas vielä seu-  
 ruania muistoja. Kaksi miestä, toinen Ruovedelta ja toinen Längelmäeltä,  
 etsi uusia asuinpaikkoja. Näillä matkoillaan saapuivat miehet Lavian a-  
 loille ja, kyllästyneenä matkan vaikeuksiin, aikovivat jo palata takaisin, väit-  
 tää ei löytynyt parelajasta asuinpaikkaa. Tuota takaisin paluunsa ar-  
 pua keitettiin Lavijärven lhtella. Loppupäätöksiksi kuitentimmalla nousi  
 toinen miehistä ~~paikasta~~ mäntyyn i. pitäjään tähtystelemaan seudun suon-  
 toa. Sielläpä esiintyi miehen silmiin lännessä fiintävän Karkki-  
järven pinta ja sen tafavat ranta-seudut, joista kiehtyneenä hän  
 lausui huihdasti: Si Lavia! Paun juurella oleva mies siihen väes-  
 ti: Lavia nimi alkoan. Kotiseudulle palaavun miehiltä näin  
 pyhäytyi. Ruovetelainen rakensi ensimmäiseksi Pekkalun talon <sup>nykyiseen</sup> Lavian  
 kylään. Längelmäkeläinen matkasi Karkijärven itäistä rannikka-  
 a etelään päin ja rakensi Riitan talon, nykyisen Riittalan kylään. Ku-  
 manneksi taloksi tänne rakensi Huidan Karkusta tullut Huidan talon  
 paikka. D. Mogman kertoa (Suomi II, II p. 125.) kertoo edellä mainittujen  
 paikkain etjijöiden olleen molempain Ruovedelta kotoisin. Wankin  
 veli niistä tuli edellä, jouti Solkäsaarelle ja, nautyään unta ensin suuren  
 pahjois-rannalla huonasta, laihasta Karjasta, itte etelärannalla. lina-  
 vasta ja risiasta Karjasta, jouti sieltä Karkijärven Kaukkoiselle run-  
 nalle ja rakensi Mustanjuoen talon. Toinen veli tuli myöhemmin La-  
 viaan ja perusti Puttaan talonsa. Eräs Karkkulainen varasti Karkun  
kirkon kirkosta jotakin ja Karttaukseen tuotta Neppojellaan anjaitta-  
 a rangaistusta, pakeni Karkijärven länkipuolelle ja rakensi nykyiseen  
Kalliolan kylään Majan talon. Kun länkipuolelta tuli Majan  
rannasta lastun Karkijärven paikka Riitan rantaan, lähki Rii-  
tan ijäntä tarvimaan tuota uutta naapuriaan, joka asuntansa nä-  
nen maalleen ja vielä näin lähelle oli tehty. Kirkun pai-

\*) Kirkon kylästä ampui Huidan talon veljes veljeään, suodakseen pitä-  
talon kokonaan peria. Luoti jätti reiteen, eikä tappanut kaan vai-  
nattua. Asuja pakeni Pohjanmaalle, josta je pitte, luullen veljen,  
je kuulleksi, palasi Kotiseudulle, kysyi Kukko- Matiltä asunto- anne-  
a joka Huidanetta Karkimaan hahdalla. Waan ei haukmasu kaan paik-  
Kasja nähty menestystä lupaamaan unta. Sitte hän meni Mustalle,  
juelle ja perusti juone talon. Mustanjuoen talon nykyään hän ni-  
mitetään Koskiksi.

kunnimista huomataan, ovat nämä aputarinat ristimuskon  
 aikaisia. Vaan Luvian olojen junteen lienerat ne pidettävä pakka-  
 nunden aikaisina tapauksina. Eikä seuraavakaan huomautus lie,  
 ne juncalle aikakaudelle varsin vieruoksi luettava. Pitäjään ete-  
 läisellä rajalla, Uvtilaa ja sen kappelia Kullanta sekä Ponnarkkua nas-  
 tassa, on luonto varsin kolkkoo louhukkoa. Tuota jylhää tie-  
 soota joutua ~~on~~ vanhaista aiaista asti on nimitehty ~~na~~ nimillä  
 omittujilla nimillä: Kajakkinen-maa ja Pohkolman-maa, joka van-  
 muuttain on luettu Riittulan kylään. Siellä aivan vaan Kajakkaa  
 raknasta vihelijäisjä mäkkiläisjä, elätellen <sup>itseään</sup> ~~seuraksi~~ humpina aikoi-  
 na parhaastaan ryöstökä ~~ei~~ ja matkustanraisten turvallisuu-  
 on kaurlema nykyisin nuojin asti olleet niillä jendulla var-  
 sin epävakaisella kannalla. Ajukkaat täällä jiss kuuluvat jii-  
 hen ryhmiään, joka ei ole vielä hennanut luopua tuasta pakka-  
 nallijesta elinkeinästä <sup>(ryöstämisestä ja varkaudesta)</sup> ja joka Paris tienoilla, esim Yöä Kuulijassa  
Kokonaan pitäjäisjä, vielä matkustanraisten rauhaa häiritsee ja  
 takraa tevihaan Suomen Kanjan Kunniaa.

Karhijärven etelärannalla pistää Riittulan kylään kuuluvan Tuu-  
 hiniemen talon maahan Wekkalasiti. Tuon lahden kainalossa, puu-  
 likymmentä jyltä rannasta, on 14,5 jyltä pitkä, 4 p. leveä (pohjältä  
 joikho) ja 1 jyltä korkea kumpu, joka jylältä kiveä, mustakkoa foraa  
 ja ~~ma~~ maennaijesta raudan kuonan kappaleita. Sentulaiset eivät tie-  
 dä tuasta jaannoksesta muuta muinista, paitsi jien että jina  
 on "japan kullatit kalut". Kummun eteläistä päätä ovat nyky-  
 aikaina kairatut arvattavasti mita japan kulta-kaluja hissoit-  
 jemat. Vaikka nykyisjä tilassa ei voi kairamasta jaannoksesta  
 varmuudella sanoa jitä eikä tätä, niin tuskinpa juresti erehty-  
 nee, jos otaksuu jina alleen jankun pojaluittakjen, jossa ehkä on  
 valmistettu rautaa; jiihen juntuunsaan tuo taruakin japan kullai-  
 jista kaluistakin viittaa. — Pakeena olevan Mylan Karhiniemen talon  
 maalla on Pirusepejä. Se on vaan louhukoksi vieryneen vuoren  
 laido laita, jolla jiss ei ole jien suurempaa merkitystä. Samalla  
 lailla epäilyttäjä jisko nua Riitan talon lähellä olevat Kivirau-  
niot ovat muinais-kanjan Kaji-aloja. Wollan maustietä on vain  
 pari <sup>puolijon-</sup> ~~puolijon-~~ <sup>kuntou</sup> tuloon ja jilla alalla maustiestä alkuen, ulotta-  
 en jefalta maantien taitellekin puolelle, on ehkä ~~toistat~~ <sup>toistat</sup> jii lä-  
 hes parin tymsörin alainen tanner, jota kivi jystenjä suokiji  
 ei ole tehty pellaksi. Samatulla Nedalla on varsin paljon Kivirau-  
niota, joista lu'in yli 80, vaan varmaankin on niitä maun-

tiin täisellä puolella olevain kauniiden kera kappaleen taistafa-  
 taan. Ruuniat ovat tavallisten peltoruuniain<sup>ten</sup> laatuista ja Riin-  
 tan jäntä tiepikin janoa, että vain 60 vuotta takaperin olisi <sup>hoiteta-</sup>  
 tu paikkaa peltoruunipitää; jollaikelle maan pinta kauniiden välil-  
 lä näyttääkin, kun se jostus olisi ollut viljeltävänä. Muuten tunnen o-  
 levan velvollisuutenani huomauttaa, että miehen lauselmassa <sup>Kontin</sup> peltoru-  
 na pitämisestä, tuntui niinkun hän olisi laskenut asiain. Tämän  
 talon vauri kertoi Karkijärven piirittäessä Nokarin-Pajusen miehen  
 naksu<sup>sa</sup> olevan järkkäisiä kiiripansokkia, vaun eipa niitä joutua  
 tuntevan oppaan avulla <sup>peittä</sup> lähtynyt, eikä ilmattaja itse hädännyt  
 lähtä niitä näyttämään. Niinikään on janan talon edustalla  
 Karkijärven Kolhionluoto, jonka janoon liikkuneen. Eivät jio-  
 olleet ainoat lautuvaan liikkuneet Sympleekain. Kalliot Mustas-  
janeressa, jossa ne muinais tuontuustakin tönnärit yhteen.  
 Manneropillisesti tutkittuna voisi kuka ties Kolhionluodon liikk-  
 kumien alla aivan luonnollistakin. Lapuksi alkava tänään Ky-  
 lan muistaisista mainittuna, että Karpula-niminen talojen  
 tau nimenä jiti, kun metjän kultaisen kumungas Karhu oli mu-  
 nain hukkunut talon lähellä olevaan lähteen.

Pirulanvuori. Luvian kirkolta alkaen on 3 pientä lampia perättäin  
 yhdessä linjassa kaakkoan päin, <sup>nimiltään</sup> nimittään: Lavi, Miekkajä ja Palojärvi.  
 Wäenkeijä mainitun järven pohjoisraunalla on Pirulanvuori. Tuon vuor-  
 ren kivilaji näkyy aikain kuluessa useissa paikoin erkaantua suuremmik-  
 si ja pienemmiksi paasiksi, jotka juomaisissa jorjoissa ovat vielä kiin-  
 teän uoreen yhteydessä; toisin paikoin vuori rapentuu epänormaalin loh-  
 kareisin. Tuolla vuoren rapentumisen vaikutuksesta on vuori vierynyt ar-  
 nathanasti useita kertoja, toisin paikoin melkein seinän jyrkkyydestä rin-  
 netään alas Palojärven, jättäen jälkeensä Kolhon louhikon. Sanottin  
 nykyään vielä elossa olevain amin jilmien nähteen vuoresta taput-  
 taneita vähempia vierymiä. Eräänä jyyryönä joko Stämisen jodan  
 (1853-6) fai jonkun edellisen jodan edellä, joiden ensustajana on tavie-  
 ryymiä pidetty, vieryi vuori ja kumui jilmien vierymäpaikka tule-  
 nä jänkkyneen aino järven asti. Kolhille näyttää tuo vierynyt rinne  
 katsojan jilmään, eikä jio ihmeteltävää, jos kukaan on sen jirujen pa-  
 lat jikki pyhittänyt. Tänä ukko-piru muinais afuskelikin ja apetti  
 pöiilleen eji-fainja tapoja. Muutamaisen ukko tutki paikain ja voi-  
 mia, kaskien näiden jyyryttämään kiven, jonka se laskei uurelta vierymään  
 alas. Ensimmäinen ja toinen paikka ei voinutkaan alas jyyryttää kiven hil-  
 lita nauhdistaan. Wasta Kalmas paikka fai lähellä järven ranta kiven sei-

jalkumaaan ja pani toisen, uusin kotoisen Niden alapuolelle sen päätäksi. Nä  
 läpää järveen päin nojallaan tuo monta kuinta-syöttä jifaltavaa kalliin  
 lakkaa ja näyttää kaan kun haluasi kertan melä päästäkseen ihmisen  
 lepoon Palojärven tyynessä pavespa. Huomattuaan somien kanden pe  
 kousu vaha-väkijyyden, lausui ukko-piru: "Tukuni tulee heikkoa hei-  
 kumaksi!" Suomen-lyönilläkö vai kuppuaanifollako lie pirujen ve-  
 ren-ala heikonnettu, ei jendun rakkaus tiedä mainita. Kaan että se to-  
 della oli entifestään heikonnettu, todistaa seuraava tapaus. Riiton  
 Jaakko tappoi yhden ja jättiläisen l. pirus pesuunsa Pirulan-  
 nuorespa. Jaakon taistellessa toisen jättiläisen kera alkoi vuori vieryä.  
 Windain kuitenkin Jaakko voitti vastustajansa, jonka tapettuaan hän vii-  
 kapi miekkansa Miikkajärveen. Tästä tapauksesta jiri tuo keskimäinen  
 lamppi johtaa mainitun nimensä. — Toisen tarun mukaan tutki-piru  
 ainoastaan yhden poikansa vaimia, janoes: "Lette minä jirma mieheksi  
 janan, jos pyyhdytät tämän Niden," jonka ukko pitte vierytti tulemaan  
 alas. Paikka sen pyyhdyttiäkin edellä kerrottuun paikkaan ja nimitetään ji-  
 ta Mullinkivenki. Näet tulviin on aivan viivista mukamat Suo-  
 denniemeltä Pariin pohjukunnassa tie, näiden järvien kautta ja ensiker-  
 tau kaupunkiin matkajailta on, tuon yleisen vanhan tarvan mukaan,  
 Palojärvellä Mullinkiven kohdalla vaadittu n. j. härkämiehen ryppö  
ryppöjä. Lieneeko tuo tapa janoes alkunsa jananlaskusta: "Harvain  
 härkä linnasta palaa," joten että, jos ei härkämieheltä ryppöyt liion-  
 neet hatun Nivelle viiskaamisesta ~~kallasta~~, ~~okallasta~~ ennen kaupungis-  
 ja kagneet ukkapivat ja hänet kysyttää kaupungin jalkeloijille  
 kaduille. <sup>hajan kanaan</sup> ~~Kotien~~ ~~ofa~~ ~~amattomaksi~~.

D. Mogman kertoa (Suomi II, s. 125) olevan lapinraunioita Hari-  
 järven (= Harvijärven) syrjäisä. Tarkottaneeko se hän noita muita Riiton  
 luona olevia, edellä kerrottuja raunioita, tai jaitakin muita, ei ole tietoa.  
 Toisin kerrottiin Haunian kylästä, Peltaniemen mokispa, että Heidan  
 haassa oli joku nanka raunio. Kaan kun jattu ~~faupese~~ ~~filla~~ kertua  
<sup>Käymään</sup> ~~raunkka~~ ~~fade~~, joka kasteli metjän ja kun kertojat eivät tuohon kerrot-  
 tuunsa utelijammiss huomiotaan kiinnittäneet jolla kun maan  
 omistaja Malakias Heida mainaionmuistoja kirjittävänä ja jua-  
 jana ei siitä mitään maininnut, jii se tarkastamatta.

Lähtöjä. Jo Suadeniemen kappelissa kohdataan verrunnallisesti  
 runfata kiviikalujen lähtö-aloja, vaan Luviaspa vasta tullaan mai-  
 nittujen lähtöjen varsinaisille pesäpaikoille puheena aluspa kirkka-  
 kannassa. Kyttyjen apulaisen pöhteen an Luvia Niikasten kera suva-  
 \*) Abo Tidningar 1775-6 Beskrifning öfver Moockijärvi joken i Åbo län, kerra-  
 tuon: Warhennellä Harvijärvesä an lähtö Nidiraunioita l. n. j. jätinkantaja,  
 Tämä nuistaonjuna näyttäisi vastaan olla mainittua paikkaa, koska War-  
 heennaa ei ole varsin nankana kerrotusta paikasta. Tämä paikka ei  
 kuitenkaan ole nankasa eli niemessä, ei myöskään aivan lähekkä järveä.

rimpiä kirkkokunnan viljelys-aloja, vaan sen sijaan täällä näyttää  
 kivi-aiokkaidella alleen nurjin vilkas liike. Uusilan kirkkokunnasta at-  
 kaen näkyy kivi-kangas afuma-alat tuottavan Koko Luvian seurakun-  
 nan ja jatkuvan sanattu apetus-juona, pyhäisten siuntauksen Suodenni-  
 men laji juoksevan vesijuokseen laaksoa - täältä Kälviän kirkkokuntaan  
 joka jeltä edelleen Pohjanmaalle. Waitkatofin Suodenniemen la-  
 pi juoksevan vesitien varfilla joka afaksi Kälviän kappelin Kuor-  
 jumassa jo tunnetaan runfalta kivi-kalujen löytöjä, niin eredyt-  
 ei liene puuren suuri, jostaun apetus-juonen <sup>itä</sup> kauhokaisempi ruju-  
 pi ottaa Satakunnanjelan. Siinä juhteessa on siis viime maini-  
 tan nuorijelanteen kaakon itä-kaukkoinen viime uina mai-  
 nittuun vesijuokseen asti otakuttana tuon kivi-kangas rinta-  
maaksi.

50) Kivikuokka (arnattarasti wafarakirves), jonka keokella juottiin  
 alleen reika, oli löytty Kivikarista Saurijärven Saurijärven Nylän  
Kuuluvan, nyt jo uivun kokonaan niityksi Kuivaneen Kivijär-  
ven ravia l. viemäriä Kainuessa v. 1878 tai 9. Löytäjät olivat sen vie-  
 neet Kullaan l. Leranpellon pappilaan, josta se kuuluu niidyn  
Leinebergin tehtaankaitajalle Grangvistille.

57) Kivitalta <sup>(Kuv. 8)</sup> oli Heinolan talon maalla olevan Heikkilä-nimi-  
 sen torpan, kuuluva Piittalan Nylän, emäntä löytänyt 10 vuotta taka-  
 perin oman peltonsa pientareelta; löytöä pidetään kototarpeina (?).

58-9) Kaksi Kivitaltta oli tallennettu edellä juotun Heinolan talon  
vanhasa Kalustessa, vaan ne noin 25 vuotta jette jattuneessa talon  
 palassa olivat joutuneet tulen puoliiksi.

60) Wafarakirveen oli juanut <sup>15 vuotta takaperin</sup> herra Wahlroosille Jaakola huntu  
pan pitämisen palkkana Kallialan Nylän Kallion talon Kalus-  
tasta. Hän oli sen antanut herra nimiselle H. Wahlroosille.

(1) Lumusta Kivikuokasta Kivineen Kajlanterä (?), ehkä tulta on jaman  
Kallion talon Kalustasta annettu herra Wahlroosille, jonka arvelaan sen  
 toimittaneen Heljinkiin. Nuo viime mainitut 2 juunnasta kerrottiin löy-  
 tyn jostakuosta Kiekkakuopasta maantielle Kiekkua vetäessä vedettäessä.

62-65) Kaksi kyttä ja kaksi rikkinaista Wafarakirvestä mainitsee herra Wahlroos,  
 antamassa on muinaiskalujen luittelassa, olevan hänellä tallessa. Hän il-  
 moittaa ne löytyyn "Karijärven rannalta Kiekkajestus" eläiden wafara-  
kirneiden juokussa lienee ehkä yhtenä 60<sup>lta</sup> merkity Wafarakirves.

66-7) Kaksi Kivitaltta on nimikään Herr Wahlroosilla. Ne ovat löytty  
~~Kiekkakuopasta~~ Kiekkakuopasta 5. Korttelin syngydestä, Hesjan talon maalla, vaan  
 ei ole tietää onko se Mustanjoen tai Lavian Nylää.

## a) Luvian kylä:

- 68-9) Kourutaltoa ja filmästään katkonneen vajarakirveen teräpuolikäs tullen, netuan Luvian kunnakoululla. Se oli löytty Yli-Antilan pellasta.
- 70) Kauniin vaskikirveen n<sup>o</sup> 19 lahjotti kauppias Richard Grönholm yliopiston museoon. Se oli löytty kirkolta Suikokalle mennessä oikealta puolelta maan tietä, puunjuurelta, edellä mainitun Yli-Antilan maalla.
- 71-2) Kakki Kourutaltoa oli nimikään jaman Yli-Antilan maalla oleva Ylikosken mäkämies löytänyt aikoinaan mökkinjapellasta Suikokan rannalla. Löytäjä on jo 15 vuotta kuolleena ja tultaista toinen on joutunut hukkaan, toisen kuului suomeen muinaiskalujen keräilyä arvattavasti Widomman.

## b) Riikan kylä:

- 73) Kourutaltoa oli työmies Daavid Wänsten löytänyt noin 4 vuotta takaperin läheltä Yli-Mannisen taloa. Talta oli ollut puunjuurella, Karismaan pinnusta vähän näkyvissä. Sen on suanut joku keräilyä, tai on se joutunut hukkaan.
- 74) Oikokirves n<sup>o</sup> 20, jonka lunasti yliopiston museoon, oli löytty noin 20 vuotta takaperin Alaputan pohjois-puolisen pellon Kyntömuellasta.
- 75-6) Kakki Kivitaltoa on työmiehen leski Maria Gustauva löytänyt toisen niimeksi mainitun Alaputan pellasta ja toisen Suiniemen talon pellasta. Edellisen muista tultaista on joutunut hukkaan ja jälkimmäisen hän <sup>funoi</sup> viime keväänä funoi antaneensa muinaiskalujen keräilylle.
- 77) Kivikehrän l. niijan oli Dauidseppä Matti Hellfors löytänyt Leppälän niijien mökkinjapellasta, kuuluvaa Ala-Mannisen talon maahan. Löytäjä funoi antaneensa sen muinaiskalujen keräilylle.
- 78) Tafataltoa tallennetaan Kytän talossa, jonka emännätijä pitää apt. ta Kotiläukärinä. Sen pinnoilla onkin fyria kuarokkia tadisteena, et. ta kivestä on monta parantunaa reseptiä fuiraiden puheen ka- verrettä. Simpä ruokki olikin afinassa afinon aijella tukona fyg keräys eväta taltan suamien museon funolla: "Ei toki ainoa ta jaa antaa!" Puheena oleva kivi-afetta oli v. 1865 löytty KanMaan- paan pitäjä Wiktilajärnen Kylä Kouran talon maalla ole- van Kujalan mökkin pellasta. Noin neliökynnärän alalta oli jillain mäi- nitun mökkin pellasta lötty 4 kivi-afetta, juista edellä mainittu on ylksi, vaan ei ole tietoa mihin toiset, 3 afetta ovat joutuneet.

## c) Haunian kylä:

- 79-82) Seljä kivi-afetta on taka-aikoina lötty Heidan rusthollin lähistös- tä ja ifanta Malakias Heida funoi Kakki niistä viime keväänä antaneen- sa muinaiskalujen keräilylle. Toiset Kakki funoi (ifinnan hamaran muistelon mukaan ehkä 3) afetta hän funoi jaitakuita ruokia takaperin antaneensa herra Kahlroasille, joka, Koska nämä eivät näytä foveltevan

nykyään hänen tallissaan olevain kivikalujen joukosta, lienee ne lähet-  
tänyt Helsinkiin.

83) Kathelman ehkä Kaurutaltan varjipaasta N:o 21 lahjotti museoon juman  
rusthollin omistaja Malakias Huida. Se oli viime kefana löytty lahelta Kartano-  
a, Niikka Kuopasta.

84) Kajarakirveen teräpuolen, joka nyt oli Katesja, oli Huidan mökkiläisen Hiski-  
as Mäkelä toistakymmentä vuotta takaperin löytänyt Huidan maalta.

85) Tafataltan, koittaansijan, oli Huidan maalla olevan Peltaniemen tor-  
pan taata l. vaari taka-aikoina saanut Warheen maalla olevasta Gli-  
ruisniemen torpasta. Omistaja juna jita löytäneensä kaskia polttuesja  
kulovalkean estämiseksi. Se oli aikojajitta kaskenpoltasja omistajansa har-  
miksi kadonnut, joten ettei hän muistanut palamisen jällestä, mihin paik-  
kaan oli tuon tulen varjelusjumalansa pistänyt.

86) Kivi-afeen oli muinaiskalujen kerääjä saanut Warheen mökkiläijeltä Ita-  
nias Niijalalta, mutta jekä afeen laadusta etäsen löytöpaikasta ei ole tarkempaa tietoa.

87) Oikokirveen N:o 22 noin 10 vuotta takaperin oli tarppari Sisakki Kulkma,  
ku löytänyt amasta pellastaan, löytösmullan seasta.

88) Tafataltan oli raudanseppä Daavid Hiskias Snellman S.V. takaperin löy-  
tänyt Warheen Rantapellasta. Se oli nykyään Katesja.

89) Varjikirveen N:o 23 oli yli 40 vuotta takaperin löytänyt nyt ja motkin muo-  
rina oleva Liisa Matintytär Kariperäisen Renkumäen pinnalta, jär-  
ven puolella Warheen eli Warheenmaan taloa. Löytäjä lahjotti löytönsä  
yliopiston museoon.

90) Kaurutaltan N:o 24 oli tarppari Sisakki Koinisto Haavisto noin 3 vuotta  
takaperin löytänyt ifon kiven kalkeamasta, Warheenmaan Metjapellalla.

91) Kivitaltan oli kymmenkunta vuotta takaperin Warheenmaan maa-  
maalta löytänyt mökkiläinen Siponen, joka kuuluu tuon löytönsä an-  
tansen muinaiskalujen kerääjälle.

92-3) Oikokirves N:o 25 ja tafataltta N:o 26, on löytty yli 20 vuotta takaperin  
Kotajärven talon maalla Huidanlahden torpalle Karimaasta uudis-  
pelltoa tehdesjä. Ne lunastin museoon lähetettäväksi.

94) Huikan Kourulle lahjattu taltta, (N:o 27) jonnek Suodenjärven omistaja Daavid Suo-  
denjärvi lahjotti museoon, oli useita vuosikymmeniä takaperin löytty  
Suodenjärven talon lahelta.

95) Sienon vinoteräisen taltan N:o 28 oli viime kefana löytänyt sii-  
mekki mainitun Suodenjärven talon vaari Kariperäisen Karkuuse pin-  
nalta, virstan verran matkaa pohjoiseen puolel talusta; omista-  
jä lahjotti sen museoon.

d) Perän Nykä.

96) Karppisröyry, joka nyt asianomaisten luonteen katsoen näytti olevan ai-  
noastaan teeskennellyksi <sup>Kateessa</sup> ~~pitäöksi~~, oli viime kejana palvehustyttö Helma Karoli-  
na löytänyt Kampin talon lähellä olevalla kankaalta.

97) Tafatalta N:o 99 on nykyään löytty Jokioisten talon läheisyydestä. Se  
löydettiin talon puolesta museaan.

98) Kourutalton N:o 30 oli Jokioisten maulla oleva mökkinäinen Kristiaan  
Pajamäki löytänyt 3-vuorokymmentä takaperin Kiviperäisen maahan  
mökkinäisiä nudispeltoa tehdessä, noin 3 tuumaa syväällä. Löyto löydet-  
tiin mökin puolesta museaan.

Huomio on otettava ettei tämä liettele kuppia kaitkia Kivi-  
afoiden löytojä Laviassa, jillä niitä monessa paikassa taika-us-  
koisuuden hengen valtaamana kiötetään jalata. Niinpä sii-  
meksi mainitun Jokioisten talon lähellä - jina on kokojoukko  
vähäisiä mäkitupaisten mökkinäisiä - janoitun olevan eräosa mö-  
kkinäisiä vähintäänkin kolme kivi-afetta, vaan eivät ole asianomaiset  
jita todellisesti nähtävät. Vielä tuossa kiekkaspaan mökin emän-  
tä ruivosi vihalla jekotetun pelon rinnassa, nähtävästi jilla kei-  
noin joudakseen nuo jumaloidut kivet edelleen pitää perheen-  
jä jorjelu-ankkeleina. Mökkinäisiä jattui olemaan Kotajalla äitinsä  
toverina kokounsa nähdessä alun toisella kymmenellä oleva pai-  
ka, tuo jekupolden nuorensuus, jolle nähtävästi puheena ole-  
vain jäänästen luota oli tuttua, vaan äidin filmäykset jainat  
hänenkin vakauttamaan, etteivät he edes tunnekkiaan, mil-  
laisia jellaiset kivet ovat. Edellisen katsoen on luultavaa, että  
näillä jyrjäläisillä aloilla vielä kavian aikaa tulee taika-us-  
koisuus pysymään täydessä laistuksessa.

Uudempi aika. Edellä on jo mainittu mistä ajutustari-  
noiden mukaan ensimmäiset ajutukset Laviassa tulivat. Suu-  
rimmalta osalta kuitenkin lienevät nämä joudut olleet jalamai-  
na aina jjoon-<sup>nähtävästi</sup> Wihaan asti. Mutta mainitun vihan aikaan jai-  
jentu melkosen runsaan ajutuskäsitän; jihin juntuun ainakin  
juraavat jotaiset muistot muittaavat.

"Silloin kuv 6 tai 7: - vuotta oli Pyösa maassa," jii muosi-  
na 1714-21, "pakani Karkkulaisia ja mouhijärveläisiä Karkijär-  
ven länsipuolelle, nykyisen Kotajärven talon takana jilla ja ru-  
kenjivat jinne arvattavasti useampiakin ajurin-majojia. Tuota  
pakolaisten majapaikkua nyt vielä jyrhitetään nimellä: Pakotal-  
linnkangas. Siellä on, nykyään vielä olosta olevain runkain muis-  
ton aikaan, ~~olleet~~ olleet jeluasti erotettuna noin kolmea jylläpit-

Ku ja kahta syytä ~~on~~ leivä pirtin perustus. Täällä pakkofalla oles-  
 kellespaan, raiuapinat pakkolaiset Suodonojen Suodenjään varfille ja  
 Kurkijärven ranta-fendulle uusia heinämaita. Nämä heinämaat  
 eli niityt näkyvät jätteenminjään perkkuaajoiden perimys-mait-  
 si. Niinpä on täällä <sup>niityjä</sup> Mauhijärven Tiralan kylän Seppälällä ja Ko-  
 vella, Hyyntilän kylän Ollarilla sekä ~~Alttuunsa~~ Melolon  
 kylän Kihkalla y. m.; Suoniemen Kappeliin kuuluvilla Myrkan,  
 Paavolan ja Hurstin taloilla Urmiän kylää ynnä Tjopella, Arki-  
 kilalla, Harolalla y. m.

Puheena olevan vaimon aikana <sup>vietin</sup> ~~menin~~ Riikon kylän Ala-Manni-  
 josta Marja piiloon Koppionsvainoon, johon rakennetussa navetasafita  
 haidettiin 3 vuotta. Puokanarat vietin tänne Marjalle talviperä-  
 moilla, ettei vihollinen julkia myöten voinut löytää piilopaikkaa, jos-  
 ja vaan yhden pään janoituaan alleen eläimiä ruokkimasen. Saman  
 Ala-Mannisen paikka rukensitähän aikaan Jokioisten talon nykyisen  
 Perän kylään. Vanhalla paikalla oli silloin aitta viljan täynnä. Sen si-  
 jältä <sup>vietin</sup> uudispaikalle Jokioisiin, vihollisia piiloon, jotka ja si-  
 lain olivat saapuneet näille tienoille. Viljaa vedettiin oijin tuonne uu-  
 dispaikalle ja päiniksi panttiin vanhan aitaa ovi vitjasaualalla kiinni,  
 ettei muka vihollisten huomia olisi kiintynyt tuohon aittaan, jina hu-  
 laspa että siellä olisi vielä <sup>allat</sup> ~~paalioita~~ jantavana.

Sarretaruja. Lavian kylässä Soron talon maalla on Pitkänpel-  
toin-lähde. Tätä kerrotaan Rankosen isäntä-vainajan talle-aihoina  
 Mittumäärin (= midfammnar = keskikehä = juhannus) aamuna rapikoita  
 metjään viidespä löytäneen aarteens. Kun Rankosen janoituna aamuna  
 meni lähteen aitauksen jjuun, — näet eläimiä janoituaan ~~aitauksella~~  
 aidalla lähteesen hukumusta, — oli <sup>vat</sup> lähteen laitamat ympärinsä tupo-  
 jen täynnä rahoja, jotka silloin alkoivat pirttyä veteen. Löytäjä noukki  
 sen kun kerkki naita kurkkuun meneviä rahoja osmaan kaspaansa. Mi-  
 kä apuden mukaan lie tullut aarteens kultijan ja löytäjän kesken kas-  
 ja joutuksi, ei ole tietoa. — Jo toistakymmentä vuotta kuulleena oleel-  
 le, mökinmies Tjohille, Lavian kylässä, janoituiin elospa ollespaan unes-  
 ja: "Mene Koppomäkeen ottamaan aarre, eläkä pelkää mitä matkalla si-  
 näet!" Kuusya juroten hän lötki matkalle, jospa tuli ~~uus~~ hänen vas-  
 taansa musta härkä, allen jilla syytä pitkät farvet päässä. Tuota hir-  
 viötä juihähtäen, ei Tjoh uskaltanutkkaan jatkaa matkansa, vaan pa-  
 lasi niine myrvieneen takaisin. Koppomäki on aivan lähellä Marttilan talo-  
 a. — Piittalan kylän Suoniemen talon maalla olevasta ohka <sup>ra</sup> uullanpu.

\*) Tjohonen on Kurkun pitäjän Kurralan kylässä, vaan kertojat ~~sin-~~  
~~sä~~ Laviassa eivät tieneet janoa missä kuki viimiksi mainittua  
 taloa on, eikä niitä ole löydy Tjohin Kihlakunnan v. 1873 verakirjassa Kar-  
 kun kirkkoherran piirissä merkityksi. Mutta Mauhijärvellä Kairilan kylässä on  
 Arkhila ja Harola eli Horola.

latus-laidoksesta ja siinä olevista Japan-kultajista kaluista on jo edellä ollut  
 puhetta (katso siv. 75). Tämän talon maalla on ~~Kormu-~~ nimillä niityllä Muro-  
lato. Tuon ladon alla kerrotaan olevan aarnihäätä. Sen haltija kuuluu  
 Mittermauri-oisa ladasja kuivruilevan ja tuuleuttavan aarteeseen eli aarnihä-  
 tuon katkettuja raasteita.

Kirkollispuhelimuistoja. Luvian kirkolliset vaiheet ovat niin muoria, ette  
 näet ne juuri tarvitseji tulla puheeksi. Erään haaston tapauksen vuoksi  
 joakoon niistä tässä muutama sana sijansa. Jo tämän vuosisadan alus-  
 ja ajaksi Luvian ukkoin päähen ajatus perustaa tänne itsenäinen feu-  
 rakunta. Tuo tuuma ei ollut emäpitaajalaisten, eikä Suodenniemen kappe-  
 lin alustalaisiksi jääväin feurakuntalaisten mieliksi. Kaksikymmentä vuot-  
 ta riideltiin maan ylemmät ja alimmät oikeudet ristiin kastiin.  
 Mutta laviolaiset - ollessa ehkä varmat lapullijesta voitostaan - riidan  
 loppu-naojina rukensivat Kauchujen kirkon piirustuksen mukaan  
 rakennusmestari Höglströmin johdolla omiin lupinsa kirkon. Kun  
 jille feenaattisfa Luvialle kuppelin-oikeudet myönnettiin ja sieltä feka  
 piirustas että Kusky kirkon rakentamisesta annettiin, silloin (v. 1823) tääl-  
 lä ja kokiotti kirkko (v. 1823) valmiina. Tuosta rakkeasta osalupaifun-  
 desta kuuluttiin hallituksen puolelta laviolaisille ja varsinakin toi-  
 men pääjohtajille: Sijakki Rankoselle ja Matti Marniselle hätää näyte-  
 tyn. Nämä miehet kutsuttiin Helsingiin vastuamaan teoistaan. Siel-  
 lä ne painat palveliaan rukovilemalla (arvuttavasti) feenaattoreilta  
 nuv luvattomat työt <sup>opija</sup> anteeksi. Kerrotaan heitä myös Helsingisfa pide-  
 tyn rikoksesta foritukseksi yksi tunti pimeäsfä. Tämä kuitenkin tun-  
 tuiji paremmin Helsingisfa kuin Helsingisfa faturueksi.

Kirkon kaluston alalta papitais tässä mainita, että kirkon firupa-  
 tuan oven päässä on puusta leikattu lohikäärme, jonka fuskun kes-  
 jella ratjastana pyhä Ursula syököse miekkanfa. Ratjastajan takana  
 kantaa Muninkaan tytär lammasta lohikäärmeelle ukriksi. Leikkauk-  
 set eivät ole taitellijuntensa puolesta huomiioon otettavies, vaan jona  
 vuoksi että ne ovat viimeisten vuosisakymmenien käsi-alaa, jänku on  
 suorittanut joku puutoisfa Katerra feurakuntalainen ja joka kajaistaa  
 vielä kausasfa tallella olevaa meltymystä nuihin katolij katoli-  
fundin aikaijin pyhimysten kuviin. Luvian kirkko maalattiin 184 si-  
 jältä v. 1845 ja kirkkoherra Gestin arveli puheena olevat kuvat niinä  
aikoina leikatutiksi ja asetetutiksi nykyiselle paikalleen. Katolij on  
niinikaan puusta, leikattu edellisiä tärkeämmin leikattu sa Kapantä-  
jan Kuva ristin nuulittuna. Luvian pappilan pytingin pääsfä on pat-  
juun renasfa kirvestä hakattu aurinko-kello, jonka tässä kirkkalis-

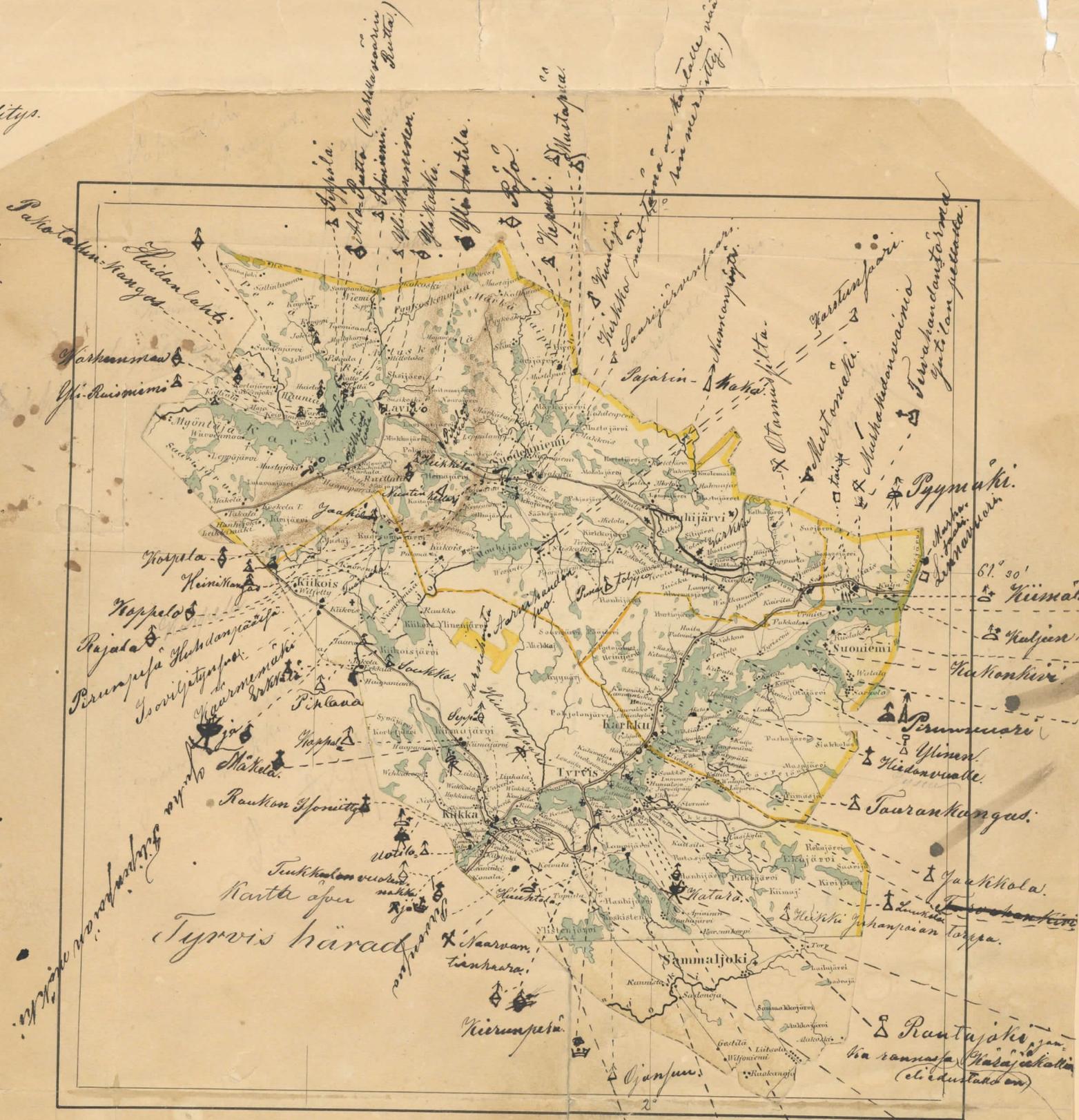
ten muistojen päteeksi jopinee mainita. Sen ali täällä tehnyt täällä  
v. 1844-59 ollut Koppalainen Wiktor Adrian Bergroth.

Kirjallisuuden alalta mainittakoon, että kirkkoherra E. F. Gestrinin  
kirjastossa on Luteerin kirjottama galatalaisten epistolan selitys: "In  
Epistolarum. Pauli Ad Galatas Commentarius ex praelectione D. Martini Lu-  
theri collectus. Witebergae. A. M. D. XXXVI."

---

Muinaistieteellisten merkkin selitys.

- Runo tai kumpu.
- ⊕ " " " " monta.
- ✱ " " " " hävitetty.
- ☞ Kalmisto eli hauta.
- ✱ Hävitetty hauta.
- ☞ Turvakautta.
- ☞ Raudanpulatus-paikka.
- Linnoitus.
- ⊕ Aarre eli varmistautta.
- ✱ Tappelutanner, permajaitte.
- ⊕ Muinaiskalujen löytöpaikat.
- △ Muinaiskalun.
- ↑ Kivi-aikaisen jäännös.
- ⊕ Rauta-aikaisen " "
- ⊕ Ristinuskun " "
- ⊕ Wenäläinen merkki.
- △ Pöytäkivi tai luola.
- Aarre.

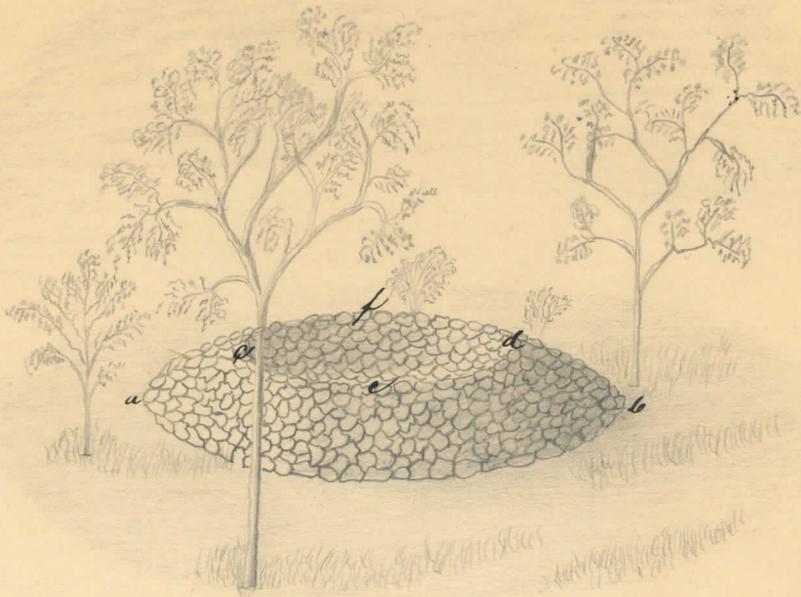


\*) Huomi! Maantie ei enää  
 Maunijärvellä kule Matik.  
 Kojärven laanaisvaan kool-  
 lis-puolittje Mynällä vedet-  
 tyä niiraw myäten. Tuo-  
 vanha tie Selkeeltä Tuus-  
 kalle on niin suoraspa  
 kannaspa että tuskin työ-  
 rattailta vaidaun pta-  
 jaa. Olusi taitto on  
 niinikään merkittö ai-  
 kealle paikalleen.

61° 30'  
 Kiimälän torppa. & Luukaluun niittö.  
 Käljen sofo raskikahaka  
 Hakonkivi  
 Tulin maifio.  
 Pirunpejä Wanujan suarella  
 Muut. Wanujan suaresta Sarkka.  
 lanlahden puolesta sijasta kii-  
 kalle opettas ad huijpuista  
 nientä, jonka pöjii vedettyä  
 niirad myöten pois pyökkie  
 Sillä kändä on kiertolan  
 ämmän istuunantki.  
 Tuterahankivi = Matin  
 Kojärven eli Kojärven-kivi.  
 Kiiikan Kankakoulu.

☞ tai ☞ Laykka.  
 Lahella Oyjän mäkkiä.  
 Laurilan haka.

☞ Meskalankoski.



$a - b = 20$  jalkaa.  
 $c - d = 12$  " .  
 $e - f = 15$  " .

*Net.*

*Kuv. 2. Hiidenkiuas Kuljun kartanon Kojikkahäädä.*



*Net.*



*Net.*



*Net.*



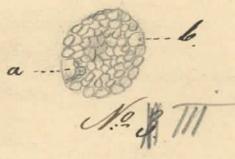
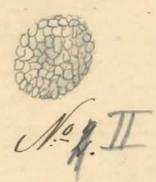
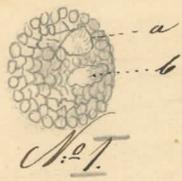
*Kuva 1. Asemapiirros Kuljun Kojikkahäädä.*

*Kuva 1*



$w-b = 43$  jalkaa.  
 $c-d = 8$  "

Kuva 2. Hidenkuisen Tuljun kartanon maalla.

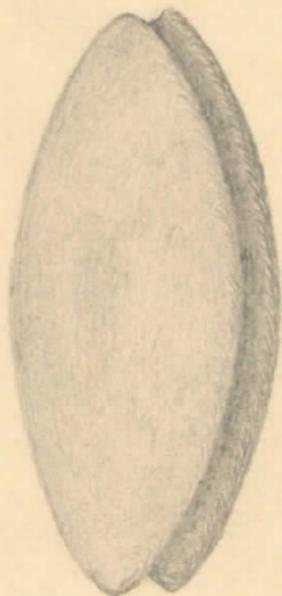


$\frac{31}{14}$   
 $\frac{127}{31}$   
 $\frac{434}{31}$

a ja b ovat alaspäin.



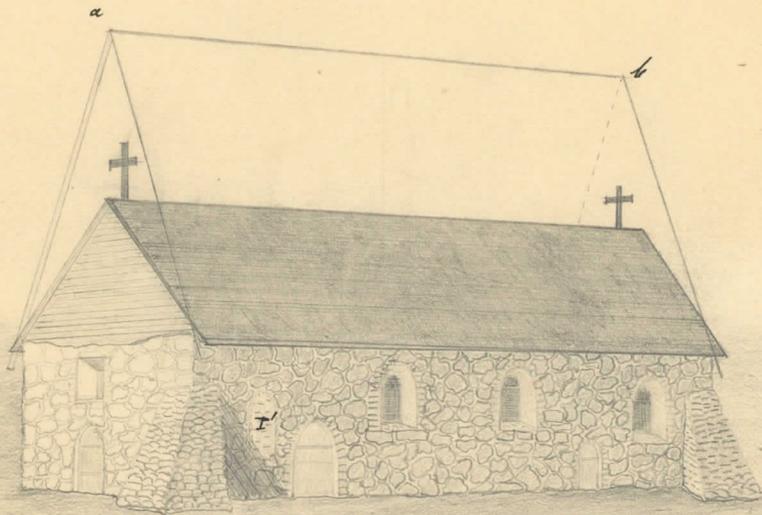
Kuva 3. Asemapiirros Tuljun maalla.  
 Kaunioista Kümälän torpan lähellä



Tuluskiwi  
Kuv. 3 Nuolenkorppi.  $\frac{2}{3}$ .

Kartkuv. Paavola.

Kaskun kirkko.

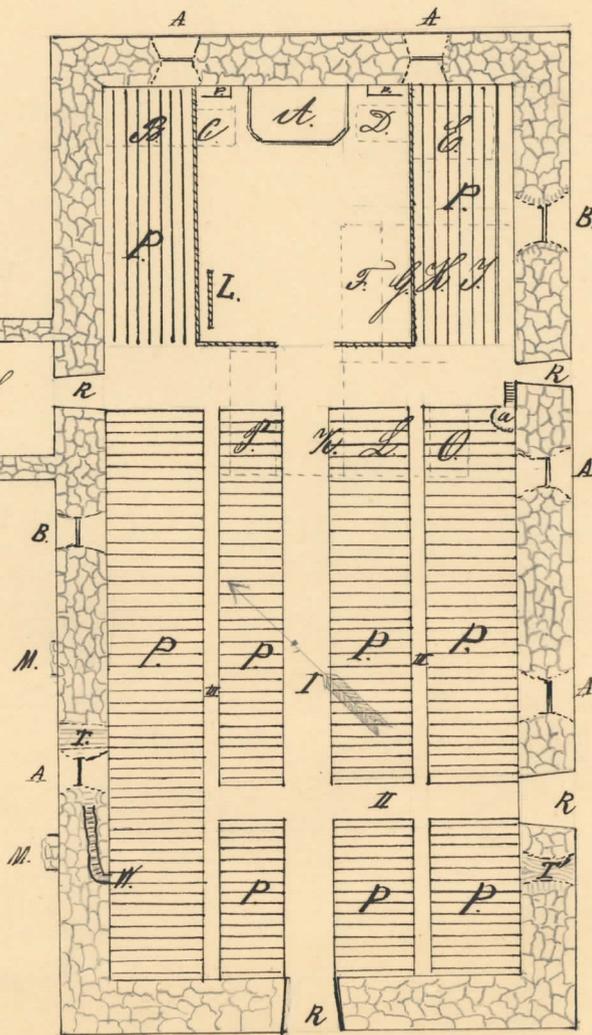


Kuva H. a b = nurka katonkärjä.

# Pohjapiirros

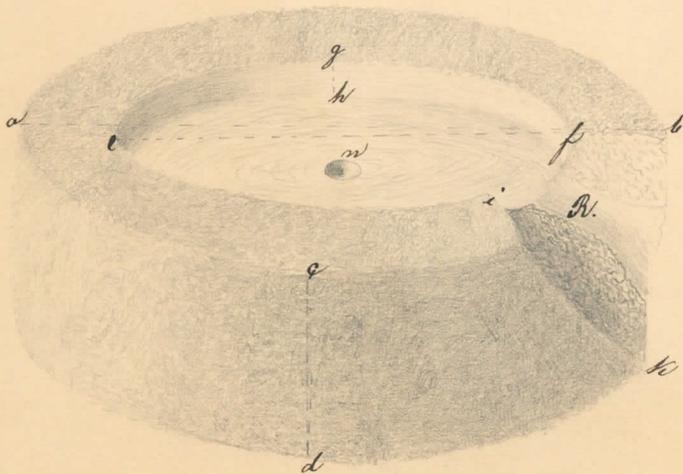
Kirkon kirkosta v. 1866 ennen.

- A. Altari.
- a Saarnatuoli.
- B. Pöytäkirjan hauto.
- C. Pastori Joh. Collinin hauto.
- D. Käpäräkirjasto turmionut.
- E. Kolluis tora (v) hauto.
- F. Past. Arvid Henrik
- Arvidin
- G. " Mattias Collinin
- H. Kokkian
- I. Tyhjä
- K. Kärppälän
- L. Lagman Collinin
- O. Tyhjä
- P. Wikarin
- S. Sakasti.



- A Alkuvuoto.
- B
- L Lukkarinpönttö.
- M Seinämuurin tähdettä
- P Penkkiloila.
- R Ovia.
- T Sulettu ovi
- T' " " tai alkuvuoto.
- W Käytävä kirkon lakkaen.
- I Ilokatu.
- II Poikkikatut.
- III Pienet kadut.
- Altarin aita.

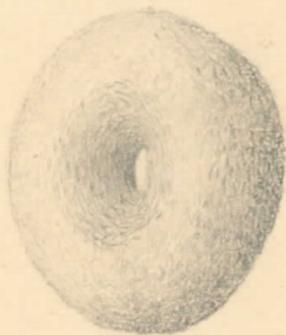
Harkku, Hieta.



Kuv. 5 Käsinkiven aluskivi.  $\frac{1}{4}$  suorakaidespal.

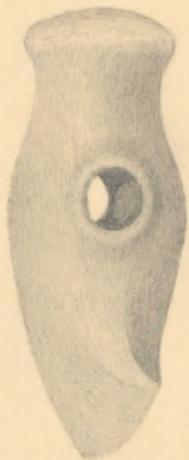
$$\left. \begin{array}{l} a-b=14 \\ c-d=4\frac{1}{2} \\ e-f=9\frac{3}{4} \\ g+h=1\frac{1}{4} \end{array} \right\} \text{tuumaa.}$$

R. = Reikä, josta rygynit juoksevat kiven alta pois. Sen päältä on kiven laidasta kappale f, b i k. lohennut pois.



*Kuv. C. Kivimäijä  $\frac{1}{3}$ .*

*Tyrnävä, Katarina.*



Kuva 7 Wafarakirves 3.

Tyrvä, Niemperä.

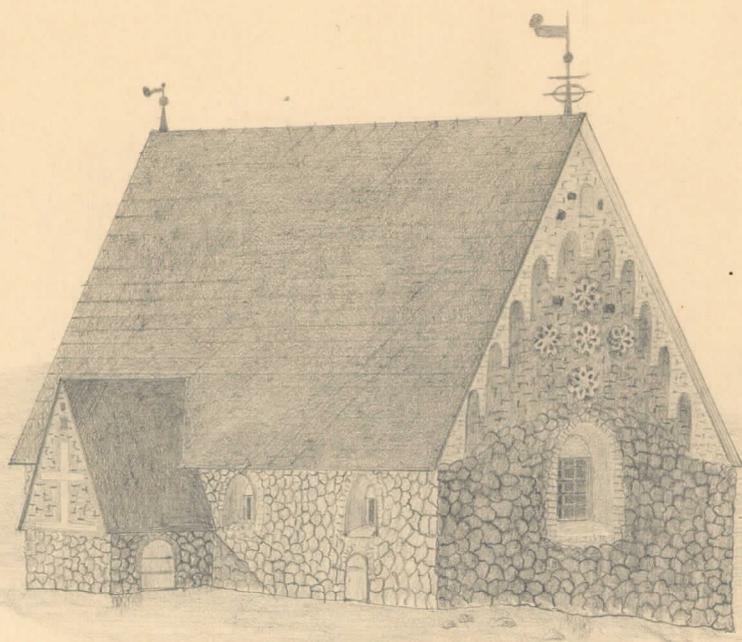


Heikkinen myötä.

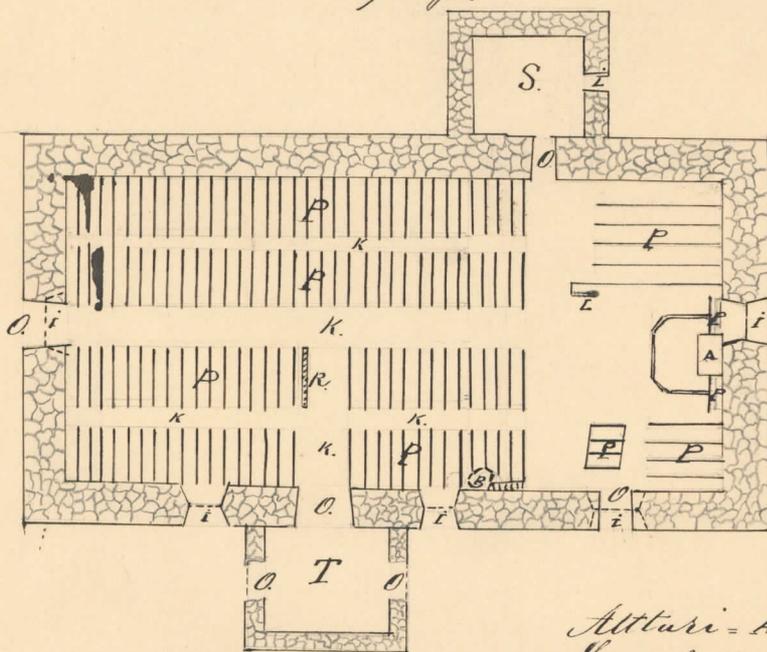
Vuor. 8. Heikkinen. 4.  
Tyynää, Rautajoki. Lahja.

Nuv. 9. Tyrvään vanha kirkko.

840  
E.L.  
526

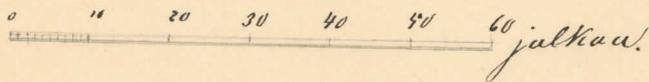


Kirkon pohjapiirros.

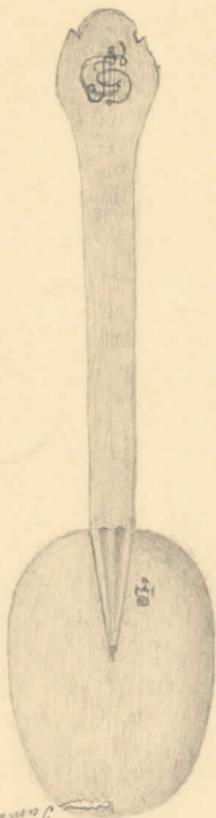


- Altteri = A. (pöytä.)
- Luostitodi = B.
- Ikkuuna = I.
- Kateja = K.
- Lutskurinpenkki L.
- Ovit = = = O.
- Penkit = P.
- Sunnurkin penkki R.
- Sakasti = S.
- Parstia = T.

Mittakaava



Leimasiipin on Katakasen vanhaan aakere muuttamassa  
eiha joo xieia amrota joo.



Leimasiipin  
tarkempi muoto.

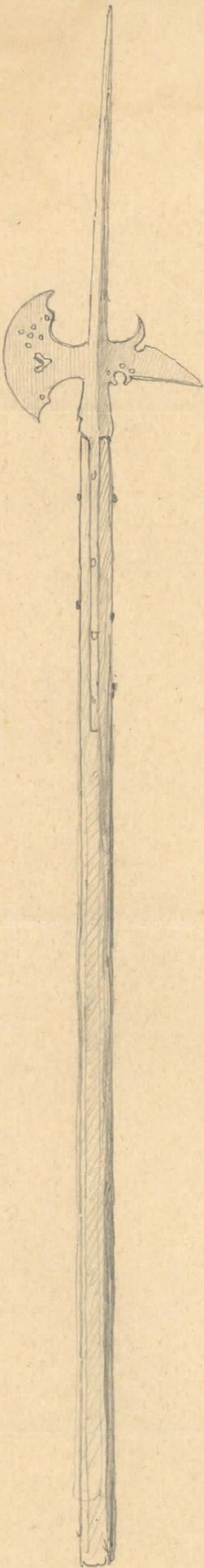
J. J. Katakasen  
n. K. K.

N:o. 10. Hopealusikka. 1/2.

Tyrniä, Katakas.



№ 11  
Kuo. H. Karpukinäs.  $\frac{1}{8}$ .  
Tyrnää, Watura.



A.B.  
179.

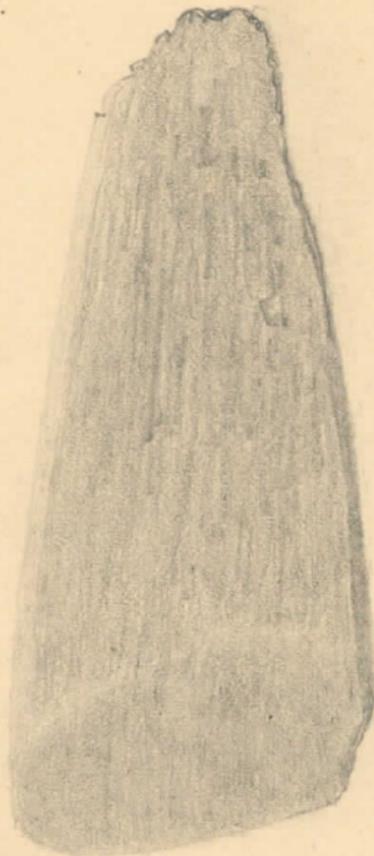
Hillebard.

Nuv. 12. Pöytäkirja.

13

Yuv. ~~X~~ Tafatalhta 1. Luvia,

Heikkilä.

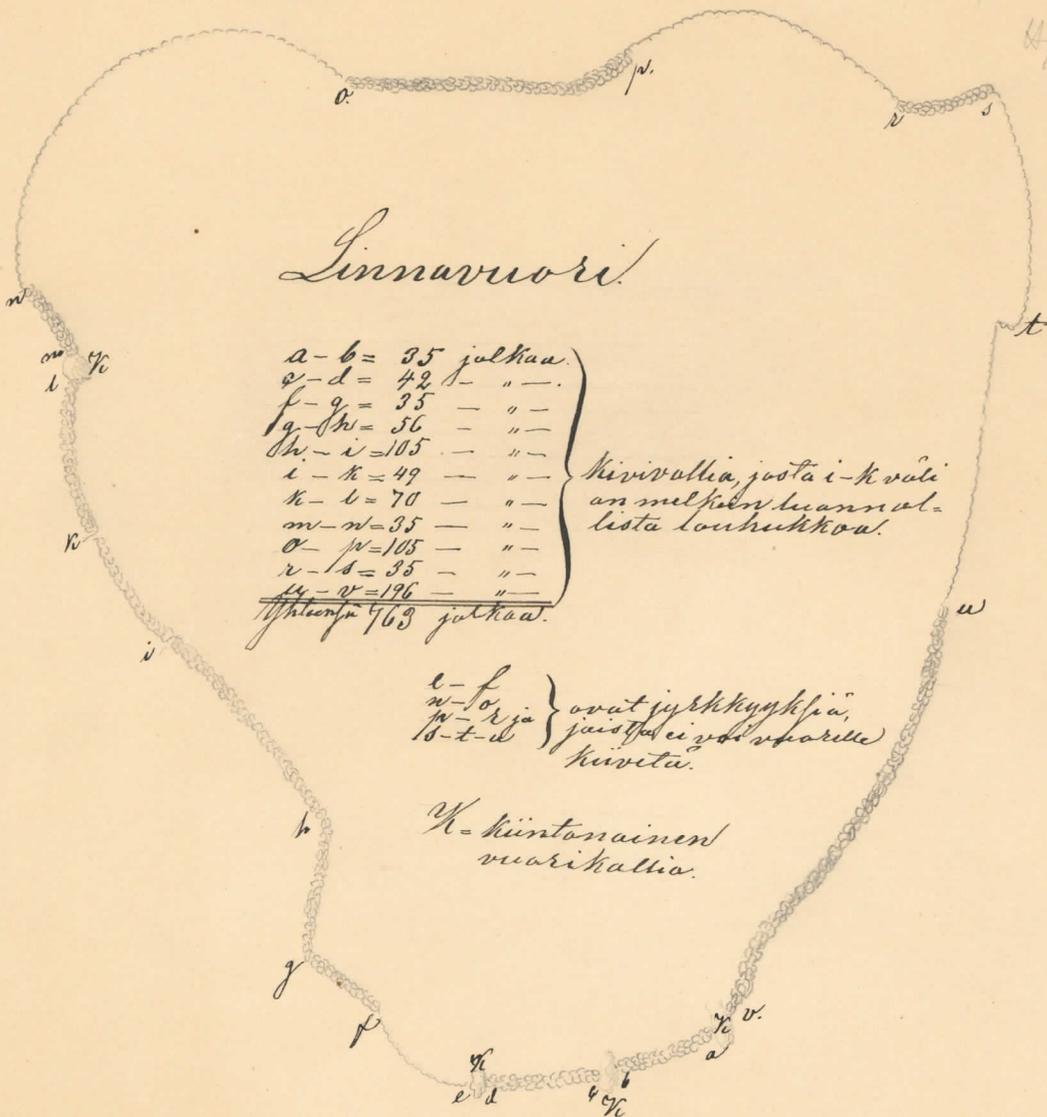


# Linnavuoren afemapiirros 3.

Pirkkalassa. Suom.

Kuva opetuskäyttöön

Hj. St.

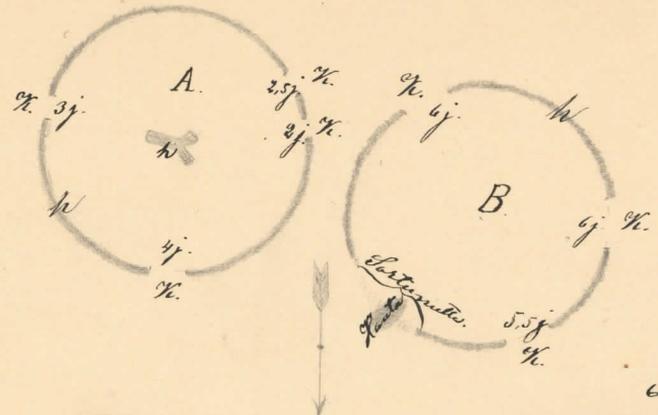


Turhan fuhtteen afonni

• C

4  
Asemapiirros tarhoista lähillä Huuhkotalua!

B 0 0 A



$C - B = A = 90$  asketta.  
 $B = A - D = 135$  "



Läpisiikkkaus.

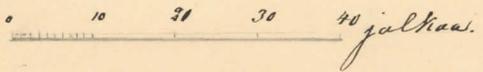
A ja B:

K = Käytäviä turhaan eli  
 ei ole ojaa käännetty.  
 Numerot raj. = jalkaa.  
 K = haketta ill' oja.

C:

$a - a =$  noin 31,5 - 33 jalkaa.  
 $a - b =$  " 1 jalkaa.  
 $c - d =$  " 3 jalkaa.

Mittakaava



Muist. Kirjoitukset ja läpisiikkkaus turhat A, B näin esittävät ylä- ja alapin, sekä visio, niin että A, B tulevat fuhtteen afonniin ja sen A, B osien.

